

МОНГОЛ УЛСЫН ЗАСГИЙН ГАЗАР

**МОНГОЛ УЛСЫН НЭГДСЭН ТӨСВИЙН
2018 ОНЫ ТӨСВИЙН ХҮРЭЭНИЙ МЭДЭГДЭЛ,
2019-2020 ОНЫ ТӨСВИЙН ТӨСӨӨЛЛИЙН ТУХАЙ**

Улаанбаатар хот

2017 он

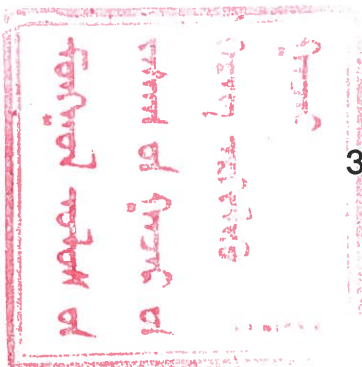
МОНГОЛ УЛСЫН ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ХУРАЛДААНЫ ТЭМДЭГЛЭЛЭЭС

САНГИЙН ЯАМАНД

Монгол Улсын Засгийн газрын 2017 оны 4 дүгээр сарын 26-ны өдрийн хуралдааны 18 дугаар тэмдэглэлд:

“Ү.ХЭЛЭЛЦСЭН нь: Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2018 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2019-2020 оны төсвийн төсөөллийн тухай хуулийн төсөл болон уг хуулийн төсөлтэй холбогдуулан боловсруулсан Улсын Их Хурлын тогтоолын төсөл

ШИЙДВЭРЛЭСЭН нь: Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2018 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2019-2020 оны төсвийн төсөөллийн тухай хуулийн төсөл болон уг хуулийн төсөлтэй холбогдуулан боловсруулсан Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийг хэлэлцэн дэмжээд Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэхээр тогтов.” гэжээ.

ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ХЭРЭГ ЭРХЛЭХ ГАЗАР

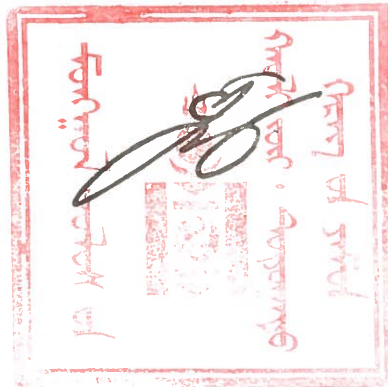
**МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ ЗҮЙ,
ДОТООД ХЭРГИЙН САЙД**

15160 Улаанбаатар хот, Чингэлтэй дүүрэг,
Худалдааны гудамж 6/1, Засгийн газрын V байр,
Утас/Факс: (976-51) 26 75 33, E-mail: foreign@mojha.gov.mn,
<http://www.mojha.gov.mn>

2017.04.27 № 1-1/1724
танай _____ -ны № _____ -т

**САНГИЙН САЙД Б.ЧОЙЖИЛСҮРЭН
ТАНАА**

Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 20 дугаар зүйлийн 20.8 дахь хэсгийг үндэслэн Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2018 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2019-2020 оны төсвийн төсөөллийн тухай хуулийн төсөл болон Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2018 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2019-2020 оны төсвийн төсөөллийн тухай хууль баталсантай холбогдуулан авах арга хэмжээний тухай Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийг Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэхийг зөвшөөрөв.

С.БЯМБАЦОГТ

08 1154
Doc.said a5.2017

МОНГОЛ УЛСЫН САНГИЙН САЙД

15160 Улаанбаатар хот, Чингэлтэй дүүрэг,
С.Данзангийн гудамж, Засгийн газрын II байр,
Утас/факс: 26-74-68, <http://www.mof.gov.mn>

2017.04.28 № 4-1 / 2450

танай _____-ны № _____-т

МОНГОЛ УЛСЫН САЙД, ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ХЭРЭГ ЭРХЛЭХ ГАЗРЫН ДАРГА Ж.МӨНХБАТ ТАНАА

Монгол Улсын төсвийн тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.1.2-т заасны дагуу Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2018 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2019-2020 оны төсвийн төсөөллийн тухай хуулийн төслийг болон холбогдох бусад материалын хамт Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэхийг зөвшөөрөв.

Б.ЧОЙЖИЛСҮРЭН

000421

МОНГОЛ УЛСЫН САНГИЙН САЙД

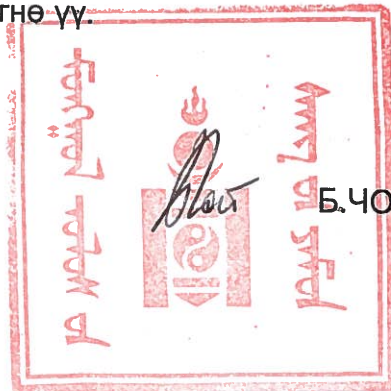
15160 Улаанбаатар хот, Чингэлтэй дүүрэг,
С.Данзангийн гудамж, Засгийн газрын II байр,
Утас/факс: 26-74-68, <http://www.mof.gov.mn>

2017.04.28 № 4-1/2451
танай _____-ны № _____-т

МОНГОЛ УЛСЫН САЙД, ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ХЭРЭГ ЭРХЛЭХ ГАЗРЫН ДАРГА Ж.МӨНХБАТ ТАНАА

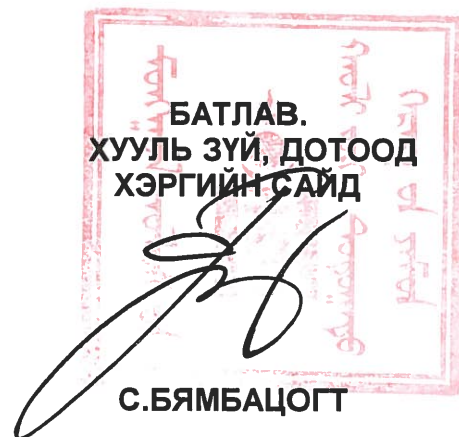
Монгол Улсын төсвийн тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.1.2-т заасны дагуу Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2018 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2019-2020 оны төсвийн төсөөллийн тухай хуулийн төслийг Засгийн газрын хуралдаанаар хэлэлцээд өргөн мэдүүлэхээр шийдвэрлэсний дагуу хуулийн төслийн үзэл баримтлал, өргөн мэдүүлэх зөвшөөрөл болон холбогдох бусад материалын хамт хүргүүлж байна.

Хууль тогтоомжийн тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.1.9-т заасны дагуу хуулийн төслийг өргөн мэдүүлж өгнө үү.

Б.ЧОЙЖИЛСҮРЭН

000419

**МОНГОЛ УЛСЫН НЭГДСЭН ТӨСВИЙН 2018 ОНЫ ТӨСВИЙН ХҮРЭЭНИЙ
МЭДЭГДЭЛ, 2019-2020 ОНЫ ТӨСВИЙН ТӨСӨӨЛЛИЙН ТУХАЙ ХУУЛИЙН ТӨСЛИЙН
ҮЗЭЛ БАРИМТЛАЛ**

Нэг. Хуулийн төсөл боловсруулах болсон үндэслэл, шаардлага

Төсвийн тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.1.1-т “санхүү, төсвийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага дунд хугацааны төсвийн хүрээний мэдэгдлийн төслийг боловсруулж, жил бүрийн 4 дүгээр сарын 15-ны дотор Засгийн газарт хүргүүлэх”, 8.1.2-т “Засгийн газар дунд хугацааны төсвийн хүрээний мэдэгдлийн төслийг хэлэлцэн жил бүрийн 5 дугаар сарын 01-ний дотор Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлэх,” гэж, мөн зүйлийн 8.1.3-т “Улсын Их Хурал дунд хугацааны төсвийн хүрээний мэдэгдлийн төслийг жил бүрийн 06 дугаар сарын 01-ний дотор хэлэлцэж, батлах”, Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн 9.1.1-д “дунд хугацааны төсвийн хүрээний мэдэгдлийг энэ хуулийн 11.1.3-т заасны дагуу тооцсон гол нэр төрлийн эрдэс баялгийн үнийг тусгаж тодорхойлсон төсвийн тэнцвэржүүлсэн орлогын хэмжээ, төсвийн тусгай шаардлагад нийцүүлж хуульчлан батлах” гэж заасныг тус тус үндэслэн хуулийн төслийг боловсруулна.

Хоёр. Хуулийн төслийн ерөнхий бүтэц, зохицуулах харилцаа, хамрах хүрээ

Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2018 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2019-2020 оны төсвийн төсөөллийн тухай хуулийн төсөл нь Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2018 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2019-2020 оны төсвийн төсөөллийн тоон үзүүлэлтүүдийг хүснэгтээр батлах тухай гэсэн нэг зүйлтэй байна.

Гурав. Хуулийн төсөл батлагдсаны дараа үүсч болох нийгэм, эдийн засаг, хууль зүйн үр дагавар

Хуулийн төсөл батлагдсанаар Төсвийн хүрээний мэдэгдэл нь Монгол Улсын 2018 оны төсвийн хязгаар, 2019-2020 оны дунд хугацааны хязгаарын төсөөлөл болон Монгол Улсын 2018 оны төсвийн тухай хуулийн төсөл, холбогдох тооцоо, судалгааны үндсэн суурь үзүүлэлт болж, тэдгээрийг боловсруулах нөхцөлийг бүрдүүлэх юм.

Дөрөв. Хуулийн төсөл нь бусад хуультай хэрхэн уялдах, уг хуулийг хэрэгжүүлэхтэй холбогдуулан цаашид шинээр боловсруулах буюу нэмэлт, өөрчлөлт оруулах, хүчингүй болгох хуулийн төслийн талаар

Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2018 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2019-2020 оны төсвийн төсөөллийн тухай хуулийн төсөл нь Монгол Улсын Үндсэн хууль болон холбогдох бусад хууль тогтоомж, “Монгол Улсын тогтвортой хөгжлийн үзэл баримтлал” болон бусад бодлогын баримт бичгүүдтэй бүрэн нийцэж байгаа болно.

Хуулийн төслийг Монгол Улсын Үндсэн хууль, Төсвийн тогтвортой байдлын тухай, Төсвийн тухай хуульд нийцүүлэн боловсруулна. Хуулийн төсөлтэй холбогдуулан “Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2018 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2019-2020 оны төсвийн төсөөллийн тухай хууль баталсантай холбогдуулан авах арга хэмжээний тухай” Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийг боловсруулна.

---oOo---

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ

2017 оны ___ дугаар сарын ___-ны өдөр

Улаанбаатар хот

МОНГОЛ УЛСЫН НЭГДСЭН ТӨСВИЙН 2018 ОНЫ ТӨСВИЙН ХҮРЭЭНИЙ МЭДЭГДЭЛ, 2019-2020 ОНЫ ТӨСВИЙН ТӨСӨӨЛЛИЙН ТУХАЙ

1 дүгээр зүйл. Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2018 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2019-2020 оны төсвийн төсөөллийн үзүүлэлтийг доор дурдсанаар баталсугай:

Эдийн засгийн үндсэн үзүүлэлт		Төсвийн хүрээний мэдэгдэл	Төсвийн төсөөлөл	
		2018 он	2019 он	2020 он
1	Дотоодын нийт бүтээгдэхүүний бодит өсөлтийн хэмжээ /хувь/	1.8	8.1	5.3
2	Хэрэглээний үнийн индексийн түвшин	6.1	6.9	6.5
3	Нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн орлогын хэмжээ /тэрбум төгрөг/	6,808.4	7,803.1	8,759.2
	-Дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд эзлэх хувь	24.6	24.9	25.0
4	Нэгдсэн төсвийн нийт зарлагын дээд хэмжээ /тэрбум төгрөг/	9,451.0	9,971.0	10,555.0
	-Дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд эзлэх хувь	34.1	31.8	30.1
5	Нэгдсэн төсвийн нийт зарлагын өсөлтийн хэмжээ /тэрбум төгрөг/	700.8	520.0	584.0
	-Дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд эзлэх хувь	2.5	1.7	1.7
6	Нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн тэнцэл /тэрбум төгрөг/	-2,642.6	-2,167.9	-1,795.8
	-Дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд эзлэх хувь	-9.5	-6.9	-5.1
7	Нэгдсэн төсвийн хөрөнгийн зардлын хэмжээ /тэрбум төгрөг/	1,623.0	1,875.0	2,262.0
	-Дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд эзлэх хувь	5.9	6.0	6.5
8	Засгийн газрын өрийн нийт хэмжээ, өнөөгийн үнэ цэнээр /тэрбум төгрөг/	22,155.2	23,547.0	24,516.1
	-Дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд эзлэх хувь	80.0	75.0	70.0
9	Нийгмийн халамжийн тухай хуульд заасны дагуу төсвөөс санхүүжүүлэх зардлын нийт хэмжээ /тэрбум төгрөг/	499.6	531.0	565.5
	-Дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд эзлэх хувь	1.8	1.7	1.6

Гарын үсэг

МОНГОЛ УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ТОГТООЛ

2017 оны ... дугаар
сарын ...-ны өдөр

Дугаар

Улаанбаатар
хот

Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2018 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2019-2020 оны төсөөллийн тухай хуулийг баталсантай холбогдуулан авах арга хэмжээний тухай

Монгол Улсын Их Хурлын чуулганы хуралдааны дэгийн тухай хуулийн 25 дугаар зүйлийн 25.2 дахь хэсгийг үндэслэн Монгол Улсын Их Хурлаас ТОГТООХ нь:

1. Улсын Их Хурлын 2016 оны 11 дүгээр сарын 24-ний өдрийн хуралдаанаар батлагдсан “Эдийн засгийг сэргээх хөтөлбөр” болон ОУВС-ийн “Өргөтгөсөн санхүүжилтийн хөтөлбөр”-ийн хүрээнд хэрэгжүүлсэн эдийн засаг, санхүү, төсвийн бодлогын арга хэмжээний хүрээнд эдийн засгийн нөхцөл байдал сайжирч, төсвийн орлого нэмэгдэх нөхцөл байдал үүсэх тохиолдолд Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2018 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2019-2020 оны төсөөллийн тухай хуулиар батлагдсан үндсэн үзүүлэлтүүдийг 2018 оны төсвийн тухай хуулийг боловсруулах үед дахин авч үзэж, холбогдох өөрчлөлтийг дунд хугацааны төсвийн хүрээний мэдэгдэлд оруулах арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэхийг Монгол Улсын Засгийн газар /Ж.Эрдэнэбат/-т даалгасугай.

2. Энэ тогтоолын хэрэгжилтэд хяналт тавьж ажиллахыг Монгол Улсын Их Хурлын Төсвийн байнгын хороо /Ч.Хүрэлбаатар/-нд даалгасугай.

Гарын үсэг

МОНГОЛ УЛСЫН ЗАСГИЙН ГАЗАР

**МОНГОЛ УЛСЫН НЭГДСЭН ТӨСВИЙН
2018 ОНЫ ТӨСВИЙН ХҮРЭЭНИЙ
МЭДЭГДЭЛ, 2019-2020 ОНЫ ТӨСВИЙН
ТӨСӨӨЛЛИЙН ТАНИЛЦУУЛГА**

Улаанбаатар хот

2017 он

АГУУЛГА

Төсвийн хүрээний мэдэгдлийн тухай.....	3
1. МАКРО ЭДИЙН ЗАСГИЙН 2017 ОНЫ ТӨЛӨВ БАЙДАЛ, 2018-2020 ОНЫ ТӨСӨӨЛӨЛ...	4
1.1. Дэлхийн эдийн засгийн төлөв, түүний төсөөлөл.....	4
1.1.1. Эдийн засгийн 2016 оны урьдчилсан гүйцэтгэл.....	7
1.1.2. Дунд хугацаанд баримтлах эдийн засгийн бодлого, стратеги	11
1.1.3. Эдийн засгийн 2017 оны хүлээгдэж буй гүйцэтгэл.....	12
1.1.4. Эдийн засгийн 2018-2020 оны төлөв байдлын төсөөлөл.....	14
1.1.5. Олон улсын байгууллагуудын төсөөллийн талаар.....	15
1.1.6. Ашигт малтмалын бүтээгдэхүүний зах зээл, үнийн хандлага.....	15
2. ДУНД ХУГАЦААНД БАРИМТЛАХ ТӨСВИЙН БОДЛОГЫН СТРАТЕГИ	17
3. ТӨСВИЙН ТӨЛӨВ БАЙДАЛ, ТҮҮНИЙ ТӨСӨӨЛӨЛ.....	20
3.1. ТӨСВИЙН ОРЛОГЫН ТӨЛӨВ БАЙДАЛ, ТӨСӨӨЛӨЛ	20
3.1.1. Монгол Улсын төсвийн орлогын 2016 оны урьдчилсан гүйцэтгэл.....	20
3.1.2. Монгол Улсын 2017 оны төсвийн орлогын байдал.....	22
3.1.3. Монгол Улсын 2018-2020 оны төсвийн орлогын төсөөлөл.....	23
3.2. ТӨСВИЙН ЗАРЛАГЫН ТӨЛӨВ БАЙДАЛ, ТӨСӨӨЛӨЛ	25
3.2.1. Монгол Улсын 2016 оны нэгдсэн төсвийн урьдчилсан гүйцэтгэл, 2017 оны эхний улирлын гүйцэтгэл	25
3.2.2. Төсвийн зардлын дүн шинжилгээ.....	28
3.2.3. Нийгмийн халамжийн зардал, чиг хандлага	32
3.2.4. Нийгмийн даатгалын сангийн өнөөгийн байдал, чиг хандлага	34
3.2.5. Дунд хугацааны нэгдсэн төсвийн зарлагын төсөөлөл	36
3.3. МОНГОЛ УЛСЫН ТӨСВИЙН ХӨРӨНГИЙН ЗАРДЛЫН ТӨСӨӨЛӨЛ	40
3.3.1. Монгол Улсын 2016 оны төсвийн тухай хуулиар батлагдсан төсөл, арга хэмжээний гүйцэтгэлийн талаар.....	40
3.3.2. 2018-2020 оны хөрөнгө оруулалтын төсөөллийн тухай	42
3.3.3. 2018-2020 онд хийгдэх концессын гэрээний эргэн төлөлтийн тухай.....	44
3.4. ГАДААД ЗЭЭЛ, ТУСЛАМЖИЙН АШИГЛАЛТЫН ТАЛААРХ ТӨСӨӨЛӨЛ	45
4. ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ӨРИЙН ТӨЛӨВ БАЙДАЛ, БАРИМТЛАХ СТРАТЕГИ	45
4.1.1. Засгийн газрын өрийн 2018-2020 оны төсвийн тусгай шаардлагын тооцоолол.....	45
4.1.2. Төсвийн болзошгүй өр төлбөр, түүний талаарх шинжилгээ.....	46
5. МАКРО ЭДИЙН ЗАСГИЙН ТӨЛӨВ БАЙДАЛ, ДУНД ХУГАЦААНЫ ТӨСВИЙН ХҮРЭЭНИЙ МЭДЭГДЛИЙН ҮЗҮҮЛЭЛТИЙГ ТООЦОХОД ХЭРЭГЛЭСЭН АРГАЧЛАЛ, ТООЦООНЫ ҮНДЭСЛЭЛ.....	50
6. ТӨСВИЙН ТУСГАЙ ШААРДЛАГАД НИЙЦСЭН БАЙДАЛ.....	50
7. ДУНД ХУГАЦААНЫ ТӨСӨВТ УЧИРЧ БОЛЗОШГҮЙ ЭРСДЭЛҮҮД.....	51

Төсвийн хүрээний мэдэгдлийн тухай

Дунд хугацааны төсвийн хүрээний мэдэгдэл (ДХТХМ) нь макро эдийн засгийн болон төсвийн үндсэн үзүүлэлтүүдийн төсөөллийг танилцуулсан бодлогын баримт бичиг юм. Энэхүү бодлогын баримт бичиг нь ирэх 3 жилийн эдийн засгийн нөхцөл байдлын төсөөлөлд суурилан дунд хугацаанд баримтлах төсвийн бодлогын зорилтуудыг тодорхойлдог бөгөөд Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуульд заасан төсвийн тусгай шаардлагуудыг хэрхэн хангах болон төсвийн орлого, зарлагад баримтлах тэргүүлэх чиглэлүүдийг танилцуулах зорилготой.

ДХТХМ нь эдийн засгийн болон төсвийн багц төсөөлөлд үндэслэн дунд хугацааны төлөв байдлыг харуулдаг. ДХТХМ-ийн үндсэн зорилт нь бүрэн дайчилсан нөөц боломжийн хүрээнд зардлын стратегийн сонголт хийх явдал юм.

ДХТХМ нь төсвийн орлогын суурь төсөөллийг боловсруулж, түүнд суурилсан зардлыг эдийн засгийн хувьд зохистой хэмжээнд тогтоох замаар төсвийн сахилга батыг хангаж, хөгжлийн зорилтуудад хүрэхэд шаардлагатай зардлыг ирэх 3 жилийн хугацаанд урьдчилан таамаглахад чиглэгдэнэ.

ДХТХМ нь төсвийн тухай хуульд зааснаар хууль болон батлагддаг бөгөөд жил бүрийн төсвийн төслийг боловсруулах үндсэн суурь, шалгуур болдог онцлогтой.

1. МАКРО ЭДИЙН ЗАСГИЙН 2017 ОНЫ ТӨЛӨВ БАЙДАЛ, 2018-2020 ОНЫ ТӨСӨӨЛӨЛ

1.1. Дэлхийн эдийн засгийн төлөв, түүний төсөөлөл

Дэлхийн голлох эдийн засгууд болох АНУ, Европын холбоо, Япон улсуудын эдийн засгийн өсөлт 2016 онд саарсан бол Азийн хөгжиж буй орнуудын аж үйлдвэрийн голлох салбаруудын өсөлт буурснаас Азийн бүсийн эдийн засгийн өсөлт 2016 онд 5.8 хувь, инфляц 2.5 хувьд хүрсэн байна.

АНУ-ын эдийн засгийн өсөлт 2016 онд өмнөх оны мөн үеэс 1 нэгж хувиар буурч, 1.6 хувьд хүрлээ. Эдийн засгийн өсөлтийг бий болгосон гол бүрэлдэхүүн нь өрхийн хэрэглээний өсөлт байсан бөгөөд ажил эрхлэлт нэмэгдэж, цалингийн түвшин өсөж байгаа нь өрхийн орлогыг нэмэгдүүлж, хэрэглэгчийн итгэлийг сэргээсэн байна. 2016 оны эхний хагас жилд хөрөнгө оруулалт бууралттай гарсан бол 2016 оны дунд үеэс эдийн засаг нь сэргэж, 2017 оны эхний 2 сарын байдлаар аж үйлдвэрийн салбарын индекс, борлуулагчийн менежерийн индексүүд өсөлттэй гарсан байна.

2017 оны эхний 2 сарын байдлаар 235 мянган ажлын байр шинээр нэмэгдэж, ажилгүйдлийн түвшин 4.7 хувьд хүрээд байгаа бол ажилгүйдлийн үргэлжлэх хугацаа 2016 онд 29 долоо хоног байснаас 2017 оны эхний 2 сарын байдлаар 25 долоо хоног болж буурсан байгаа нь хөдөлмөрийн зах зээл сэргэснийг илтгэж байна.

АНУ-ын эдийн засаг бүрэн ажил эрхлэлтэд хүрч, хувийн салбарын хэрэглээ нэмэгдэж, хөрөнгө оруулалтын орчин сайжирч байгаагаас 2017 онд АНУ-ын эдийн засгийн өсөлт 2.3 хувьд хүрэх төлөвтэй байна. Тус улсын шинээр сонгогдсон ерөнхийлөгч Дональд Трамп эдийн засгийг идэвхжүүлэхэд чиглэсэн бодлого хэрэгжүүлж, бүтээн байгуулалт, дэд бүтцийн салбарын хөрөнгө оруулалтыг ихээр нэмэгдүүлэхээ зарлаад байгаа бол хөдөлмөрийн зах зээлийн сэргэлт, өсөн нэмэгдэж буй инфляцын дарамттай уялдуулан тус улсын Холбооны нөөцийн сан /ХНС/-аас мөнгөний бодлогоо үргэлжлүүлэн хумих хандлагатай байна.

Холбооны нөөцийн сангаас бодлогын хүүгээ 2016 оны 12 дугаар сард 0.25 нэгж хувь, 2017 оны 3 дугаар сард дахин 0.25 нэгж хувиар нэмэгдүүлсэн хэдий ч ирэх 2 жилд тус улсын эдийн засаг тогтвортой өсөх хандлагатай байгаагаас “ХНС бодлогын хүүгээ 2017 оны эцэст 1.4 хувьд, 2018 оны эцэст 2.4 орчим хувьд хүргэх магадлалтай байна” гэж шинжээчид үзэж байна.

Евро бүсийн эдийн засаг 2016 онд 1.6 хувиар өссөн байна. Евро бүсийн орнуудын хэрэгжүүлж байгаа төсөв-мөнгөний тэлэх бодлогын нөлөөгөөр хөдөлмөрийн зах зээлийн нөхцөл сайжирч, дотоодын эрэлт нэмэгдэх төлөвтэй байна. Инфляцын түвшин 2016 оны 12 дугаар сард 1.1 хувьд хүрсэн нь 2013 оны 8 дугаар сараас хойш хамгийн өндөр үзүүлэлт бөгөөд эдийн засаг сэргэх төлөвтэйг харуулж байна гэж судлаачид дүгнэж байна. Евро бүсийн орнуудын хөдөлмөрийн зах зээл 2017-2019 онд сайжирч, хэрэглээ нэмэгдэх, гадаад худалдааны ашиг өсөх төлөвтэй байгаа бөгөөд эдийн засгийн өсөлт нь 1.6 хувьд хадгалагдана гэж АХБ үзсэн байна.

Япон улсын эдийн засаг 2016 онд 1 хувиар өслөө. Энэхүү өсөлтөд иений ханш суларсантай холбоотойгоор тус улсын гадаад худалдааны өрсөлдөх чадвар сайжирч, цэвэр экспорт нэмэгдсэн болон боловсруулах салбарын үйлдвэрлэл 2016 оны 3 дугаар

улирлаас эргэн сэргэсэн нь голлон нөлөөлсөн байна. 2017 оны 1 дүгээр сард ажилгүйдлийн түвшин 3.0 хувьтай гарсан нь 1990 оноос хойших хамгийн бага үзүүлэлт болоод байна. Хөдөлмөрийн зах зээл ийнхүү сайжирч байгаа хэдий ч цалингийн түвшин харьцангуй тогтвортой байгаа тул тус улсын засгийн газраас хэрэглээний татварыг өсгөх асуудлыг 2019 оны 10 дугаар сар хүртэл хойшлуулаад байна.

Японы төв банкнаас инфляцын түвшнийг 2 хувьд хүргэх зорилт дэвшүүлсэн боловч 2017 оны 1 дүгээр сарын байдлаар инфляцын түвшин 0.5 хувь байгаа тул тус улсын төв банк бодлогын хүүгээ -0.1 хувьд хэвээр үлдээхээр шийдээд байна. Ингэснээр Япон улсын засгийн газрын 10 жилийн хугацаатай бондын өгөөж “0 хувь”-тай байгаа юм. Иений ханш сул байгаа болон дэлхийн эрэлт өсөж байгаа нь экспорт, дотоодын боловсруулах үйлдвэрлэлийг нэмэгдүүлэх хандлагатай байгаа тул Япон улсын эдийн засгийн өсөлт 2017 онд 1 хувь, 2018 онд 0.9 хувьд хүрэх төлөвтэй байна.

БНХАУ-ын эдийн засгийн өсөлт 2016 онд 6.7 хувьтай гарсан байна. Тус улсын засгийн газраас эдийн засаг, нийгэм, санхүүгийн тогтвортой байдлыг хангах, бүтцийн өөрчлөлтийн бодлогын нөлөөг зөөллөхөд чиглэсэн төсөв-мөнгөний бодлогыг хэрэгжүүлсээр байна. БНХАУ-ын 2016-2020 оны 5 жилийн төлөвлөгөөнд эдийн засгийн дундаж өсөлтийг 6.5 хувиас багагүй байлгах зорилт дэвшүүлсэнтэй холбоотойгоор дэд бүтэц, үл хөдлөхийн салбарт хөрөнгө оруулалтыг нэмэгдүүлсээр байна. Тус улс 2017 онд эдийн засгийн өсөлтөө 6.5 хувьд хүргэхээр төлөвлөсөн боловч дэлхийн эдийн засагт үүсээд байгаа тодорхой бус байдал, дотоодын санхүүгийн салбарын эмзэг байдлаас шалтгаалан өсөлтийн зорилтоо бууруулж болзошгүй байна.

Дэлхийн эдийн засгийн өсөлт сүүлийн жилүүдэд саараад байсан бол 2017 оноос сэргэх шинжтэй байна. Гэвч дэлхийн эдийн засгийн цаашдын хөгжилд нөлөөлөх бүс нутгийг хамарсан нөлөө бүхий хэд хэдэн тодорхой бус хүчин зүйлс байна. Тухайлбал, АНУ-ын ХНС бодлогын хүүгээ өсгөж байгаагаас шалтгаалан АНУ дахь ам.долларын өгөөж нэмэгдэж байгаа тул Хөгжиж буй орнуудаас хөгжингүй орнууд руу хөрөнгийн шилжих урсгал нэмэгдэж, хөгжингүй орнуудын хөрөнгө оруулалт, валютын ханшид сөргөөр нөлөөлж болзошгүй байна.

Мөн АНУ-ын ерөнхийлөгч Трамп дотоодын худалдаагаа дэмжих зорилгоор худалдааны протекционист бодлого хэрэгжүүлсэн тохиолдолд энэ нь худалдааны түнш орнуудын төдийгүй дэлхийн эдийн засгийг хумьж болзошгүй байна.

Евро бүсийн орнуудын эдийн засаг сэргэж байгаа хэдий ч 2017 онд Франц, Герман, Итали зэрэг орнуудад болох сонгуулийн үр дүн, Грек, Италийн санхүүгийн байдал, Их Британи улс Европын холбооноос гарах /БРЕКСИТ/-тай холбоотой арга хэмжээнүүд, томоохон дэд бүтцийн төслүүдийн хэрэгжилт зэргээс хамаарч евро бүсийн эдийн засгийн дүр төрх өөрчлөгдөж болзошгүй байна.

Түүнчлэн, эдийн засаг, үйлдвэрлэлд хурдтай нэвтэрч буй технологийн дэвшил, автоматжуулалт болон хүний үйл ажиллагааг роботоор орлуулах явдал нь үйлдвэрлэл дэх хөдөлмөрийн нөөцийн оролцоог бууруулж, ур чадвар багатай ажилчдыг цаашид хөдөлмөрийн зах зээлээс шахаж болзошгүйг олон улсын банк, санхүүгийн байгууллагуудаас анхааруулж байна.

Хүснэгт. Голлох улсуудын эдийн засгийн өсөлтийн таамаглал¹

Бүс нутаг, улс	2014	2015	2016	Таамаглал	
				2017	2018
Дэлхий	3.4	3.2	3.1	3.5	3.6
Евро бүс	0.9	2.0	1.7	1.7	1.6
АНУ	2.4	2.6	1.6	2.3	2.5
БНХАУ	7.3	6.9	6.7	6.6	6.2
ОХУ	0.7	-3.7	-0.6	1.4	1.4

Эх үүсвэр: ОУВС, Монгол Улсын эдийн засгийн төлөв байдал, түүний төсөөлөл

Сүүлийн жилүүдэд Монгол Улсын эдийн засгийн өсөлт саарч, төсвийн алдагдал, гадаад өрийн ДНБ-д эзлэх хувь огцом өсөж, хөрөнгө оруулалт эрс багасаж, төгрөгийн ханш түүхэндээ байгаагүйгээр хурдтай унаж, зээлжих зэрэглэл буурснаар макро эдийн засагт тогтворгүй байдал үүссэн.

Монгол Улсын эдийн засагт үүссэн дээрх хүндрэлүүдийг арилгахад юуны өмнө төсвийн тогтвортой орлогын бааз суурийг өргөжүүлэх, төсвийн сахилга батыг сайжруулж, нэгдмэл байдлыг хангах, гадаад, дотоод зээлийг хямд эх үүсвэрээр сольж, өрийн дарамтыг бууруулах, томоохон төслүүдийг эрчимжүүлж, ажлын байр олноор бий болгох замаар орлогын ялгааг бууруулах, төлбөрийн тэнцлийн дарамтыг арилгаж, бизнесийн үйл ажиллагааг дэмжсэн макро эдийн засгийн тогтвортой орчин бүрдүүлэх нь чухал байна.

Иймд хөгжиж буй орнуудын эдийн засагт шаардлагатай дээрх бүтцийн өөрчлөлтийг хийхэд чиглэсэн ОУВС-гийн “Өргөтгөсөн санхүүжилтийн хөтөлбөр”-ийг хэрэгжүүлэхээр хэлэлцээр хийж байна.

Хөтөлбөрийн хүрээнд эдийн засгийн суурь бүтцийг сайжруулах, төсвийн зардлын үр ашгийг дээшлүүлэхэд чиглэсэн реформын шинжтэй ажлууд хийж, 2017 онд төсвийн хумих бодлого хэрэгжүүлэх тул эдийн засгийн бодит өсөлтийг 2017 онд 0.2 хувиар буурах, харин эдийн засаг дахь үр ашгийг дээшлүүлэхэд шаардлагатай бүтцийн өөрчлөлтүүдийг хийснээр Монгол Улсын эдийн засгийн өсөлтийг сэргээж, бодит өсөлтийг 2018 онд 1.8 хувь, 2019 онд 8.1 хувь, 2020 онд 5.3 хувьд тус тус хүргэхээр зорьж байна.

Хүснэгт. Монголын эдийн засгийн төлөв байдал, төсөөлөл, 2014-2020

Эдийн засгийн үндсэн үзүүлэлтүүд	2014 он	2015 он	2016 он	2017 он	2018 он	2019 он	2020 он
	Гүйц	Гүйц	Урьд. Гүйц	ХБГ	ТХМ	Төсвийн төсөөлөл	
1 Эдийн засгийн бодит өсөлт, хувь	7.9	2.4	1.0	-0.2	1.8	8.1	5.3
2 Инфляц, хувь	11.0	1.9	1.1	6.1	6.1	6.9	6.5
3 Экспорт, сая ам.доллар	5774.3	4669.3	4917.3	4898.3	4943.0	5440.0	5827.0
4 Импорт, сая ам.доллар	5236.7	3797.5	3357.9	3632.3	3974.9	4730.8	4824.9

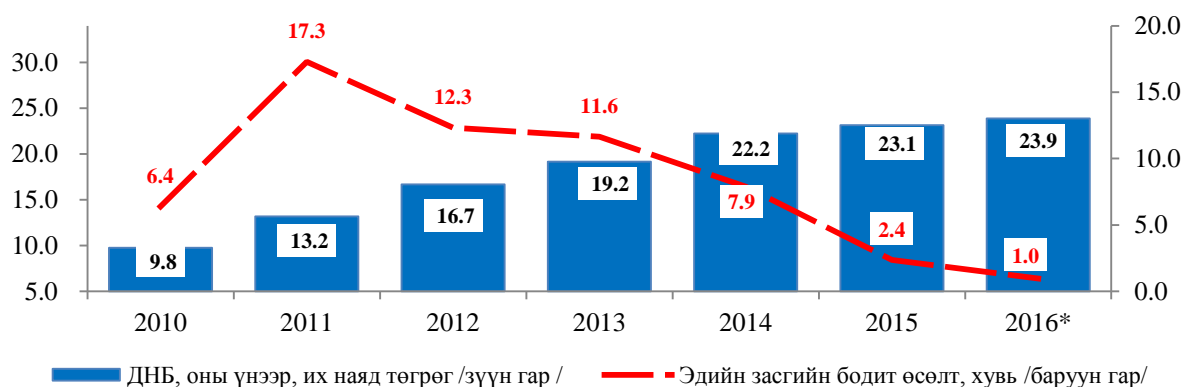
¹ ОУВС, Дэлхийн эдийн засгийн төлөв байдал тайлан, 2017.04 сар

1.1.1. Эдийн засгийн 2016 оны урьдчилсан гүйцэтгэл

Монгол Улсын эдийн засагт үүссэн бүтцийн өрөөсгөл байдлаас шалтгаалан макро эдийн засгийн үндсэн тэнцвэрүүд алдагдаж, эдийн засгийн бодит өсөлт 2012 оноос хойш саараад байна. Тухайлбал, эдийн засгийн өсөлт 2011 онд 17.3 хувьд хүрч байсан боловч сүүлийн 5 жилд тасралтгүй буурсаар 2016 оны урьдчилсан гүйцэтгэлээр 1.0 хувь болж саараад байна. Үүний үр дүнд ажилгүйдлийн түвшин 8.6 хувь² болж өмнөх оныхоос өссөн, өрхийн сарын орлогын хэмжээ 914.9 мянган төгрөг болж хүн амын амьжиргааны түвшин 2.3 хувиар буурсан³, гадаад валютын нөөц багасч төгрөгийн ханш огцом суларснаас иргэдийн худалдан авах чадвар унасан, ӨҮЦ илэрхийлэгдсэн Засгийн газрын өрийн ДНБ-д эзлэх хэмжээ 79.4 хувьд хүрч төсөвт үзүүлэх хүүний зардлын дарамт нэмэгдсэн байна. Ийнхүү эдийн засгийн үйл ажиллагаа саарсан нь 2016 онд нийт эрэлт хумигдах, банкны зээлийн чанар муудах үндсэн шалтгаан болов.

2016 онд хөдөө аж ахуйн салбар 4.8 хувиар, уул уурхайн салбар 0.7 хувиар, тээвэр агуулахын үйл ажиллагааны салбар 14.8 хувиар өссөн бол боловсруулах аж үйлдвэрийн салбар 1.8 хувиар, барилгын салбар 15.9 хувиар, худалдааны салбар 3.2 хувиар тус тус буурч, Монгол Улсын эдийн засаг бүхэлдээ 1.0 хувиар өссөн байна.

График. Эдийн засгийн бодит өсөлт

Эх үүсвэр: УСХ

ДНБ-ий бодит өсөлтийг салбаруудаар авч үзвэл:

- 2016 онд зэсийн баяжмалын үйлдвэрлэлийн хэмжээ 8.3 хувиар, нүүрсний олборлолт 46.7 хувиар, алт олборлолт 26.7 хувиар, төмрийн хүдрийн үйлдвэрлэл 15.8 хувиар тус тус өссөн тул уул уурхайн салбар бүхэлдээ 0.7 хувиар өссөн байна.
- Цаг агаарын тааламжгүй байдлаас шалтгаалж 2016 онд зүй бусаар хорогдсон малын тоо өмнөх оныхоос 2.3 дахин өссөн нь мал аж ахуйн салбарын өсөлт урьд жилүүдийнхээс бага /2.5 хувь/ гарахад нөлөөлөв. 2016 оны мал тооллогын дүнгээр 61.5 сая толгой мал тоологдлоо. Харин үр тариа 2.2 дахин, хүнсний ногоо 30.5 хувиар, бэлтгэсэн өвс хадлан 24 хувиар тус тус өссөн нь газар тариалангийн салбар өндөр өсөлттэй гарахад нөлөөлсөн байна. Иймд 2016 онд хөдөө аж ахуйн салбар нийт дүнгээрээ 4.8 хувиар өсөж, эдийн засгийн өсөлтөд эерэг нөлөө үзүүлсэн байна.

² 2016 оны 4 дүгээр улирал

³ 2016 оны 4 дүгээр улирал

Хүснэгт. Хураан авсан ургац, мян.тонноор

Хураасан ургац	2013	2014	2015	2016 У.Г
Үр тариа	387.0	518.8	216.3	483.5
Төмс	191.2	161.5	163.8	165.3
Хүнсний ногоо	101.8	104.8	72.3	94.4
Бэлтгэсэн өвс хадлан	1,169.3	1,178.6	1,028.7	1,275.4
Бэлтгэсэн гар тэжээл	36.6	40.3	39.9	45.8

Эх үүсвэр: ҮСХ

- Хөрөнгө оруулалт буурсан, нийт эрэлт багассан зэргээс барилгын материал, төмөр, төмөрлөг бус түүхий эдийн үйлдвэрлэл буурч, Боловсруулах салбар 2016 оны урьдчилсан гүйцэтгэлээр 1.8 хувийн уналттай гарлаа. Түүнчлэн, металл бэлдэц 62 хувиар, металл цувимал 66 хувиар, ган төмөр хийц 7 хувиар, цахилгааны утас 52.7 хувиар, мөн тэмээний ноосон хөнжил 47 хувиар тус тус буурсан байна.
- Цахилгаан эрчим хүчний үйлдвэрлэл 2016 онд 3.5 хувиар, дулааны эрчим хүчний үйлдвэрлэл 7.7 хувиар тус тус өсөж нийт цахилгаан дулааны салбарын үйлдвэрлэл 4.6 хувиар өсжээ.

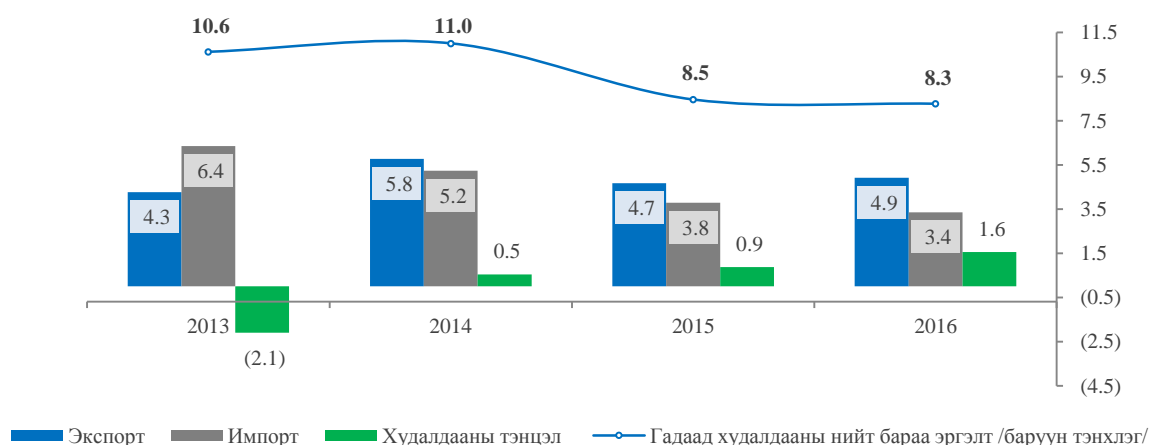
2016 оны урьдчилсан гүйцэтгэлээр бодит ДНБ-ий 66.9 хувийг эцсийн хэрэглээ, 28.7 хувийг хөрөнгийн нийт хуримтлал, 4.4 хувийг цэвэр экспорт тус тус эзэлж байна. Өмнөх онтой харьцуулахад ДНБ-д эзлэх хэрэглээний хувь 4.6 нэгжээр буурсан бол хөрөнгийн нийт хуримтлалын хувь 3.3 нэгжээр өссөн байна.

ДНБ-д эзлэх хэрэглээний түвшин 4.6 хувиар буурсан нь нийт хэрэглээний дийлэнх хэсгийг бүрдүүлдэг хувийн хэрэглээ буурсантай холбоотой бөгөөд 2016 онд өрхийн худалдан авах чадвар, иргэдийн амьжиргаа буурсныг илтгэж байна. Иймд Засгийн газраас ажлын байр олноор бий болгох хөрөнгө оруулалтын төслүүдийг эрчимжүүлэх, төгрөгийн ханшийн тогтвортой байдлыг хадгалах замаар иргэдийн бодит орлогыг нэмэгдүүлэхээр ажиллаж байна.

Гадаад худалдаа: Монгол Улсын гадаад худалдааны нийт бараа эргэлт 2016 онд 8.3 тэрбум ам.доллар болж, гадаад худалдааны тэнцэл 1.6 тэрбум ам.долларын ашигтай гарлаа. 2016 онд Монгол, ОХУ, БНХАУ хооронд бүс нутгийн эдийн засгийн хамтын ажиллагааг хөгжүүлэх зорилгоор “Эдийн засгийн коридор байгуулах” хөтөлбөрийг баталж, хөтөлбөрийн хүрээнд Тяньжин-Улаанбаатар-Улаан-Үд гэсэн маршрутын дагуу анхны туршилтын тээврийг хийв. Энэ нь цаашид манай улсын гадаад худалдааг өргөжүүлэх боломжийг олгож байна.

Япон Улстай 7 үе шатны хэлэлцээг хийсний үр дүнд “Эдийн засгийн түншлэлийн тухай” хэлэлцээрийг байгуулж, 2016 оны 6-р сарын 7-ны өдрөөс хэрэгжүүлж эхлэв. Ингэснээр, хоёр улс хоорондын худалдаа, хөрөнгө оруулалт, аж үйлдвэрийн салбарын нэмүү өртөг шингээсэн бүтээгдэхүүний экспортыг нэмэгдүүлэх боломж бүрдэж байна.

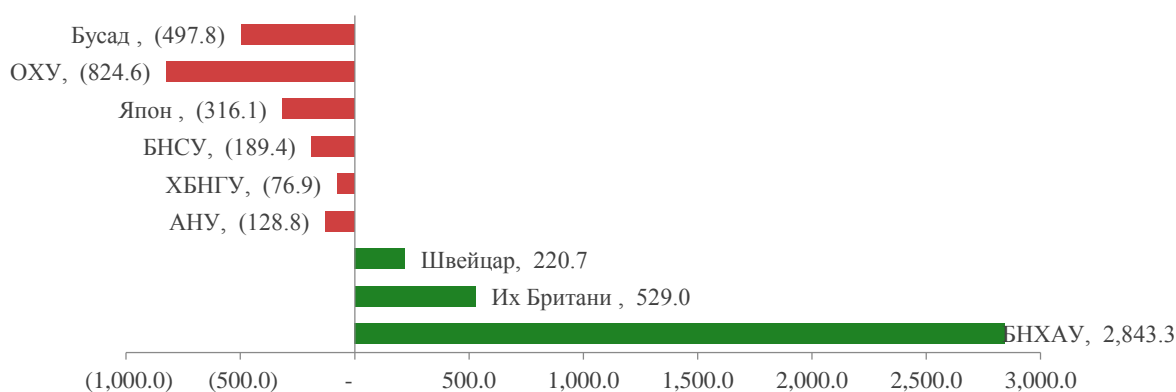
График. Гадаад худалдааны 2013-2016 оны гүйцэтгэл /тэрбум ам.доллар/

Эх үүсвэр: Гаалийн ерөнхий газар

Монгол Улс 2016 онд дэлхийн 152 улстай худалдаа хийснээс 74 улсад бараа, түүхий эд экспортолж, 152 улсаас бараа, түүхий эдийг импортолсон байна. Үүнээс БНХАУ, Их Британи, Швейцар улстай хийсэн худалдааны тэнцэл хамгийн өндөр ашигтай байсан бол ОХУ, Япон, БНСУ, АНУ, ХБНГУ-тай хийсэн худалдааны тэнцэл алдагдалтай байлаа.

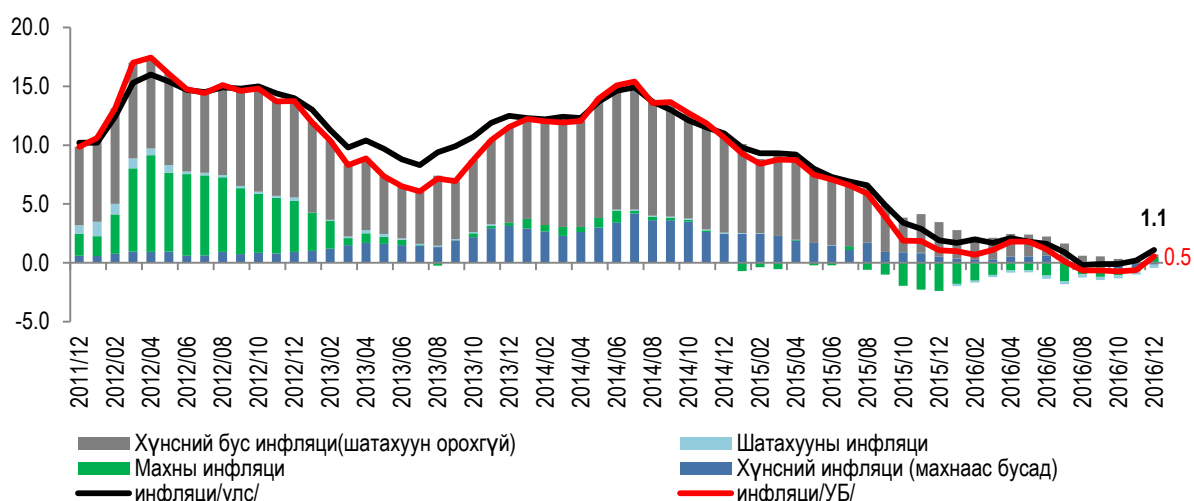
График. Гадаад худалдааны тэнцэл 2016, улсаар /сая ам.доллар/

Эх үүсвэр: Гаалийн ерөнхий газар

Инфляц: Улсын инфляцын түвшин 2010-2015 онд дунджаар 10.4 хувь байсан бол 2016 онд 1.1 хувь болж буурсан байна. Инфляцын түвшин ийнхүү буурч нам түвшинд хүрэхэд эдийн засгийн өсөлт саарч, худалдан авах чадвар муудсантай холбоотойгоор эрэлт буурсан болон 2016 оны 8-10 дугаар сард зарим хүнсний бүтээгдэхүүний нийлүүлэлт улирлын онцлогтойгоор өссөн нь нөлөөлсөн байна. 2016 онд мах, махан бүтээгдэхүүний бүлгийн үнэ өсөлттэй байсан бол бензин, шатахууны бүлгийн үнэ бууралттай гарлаа.

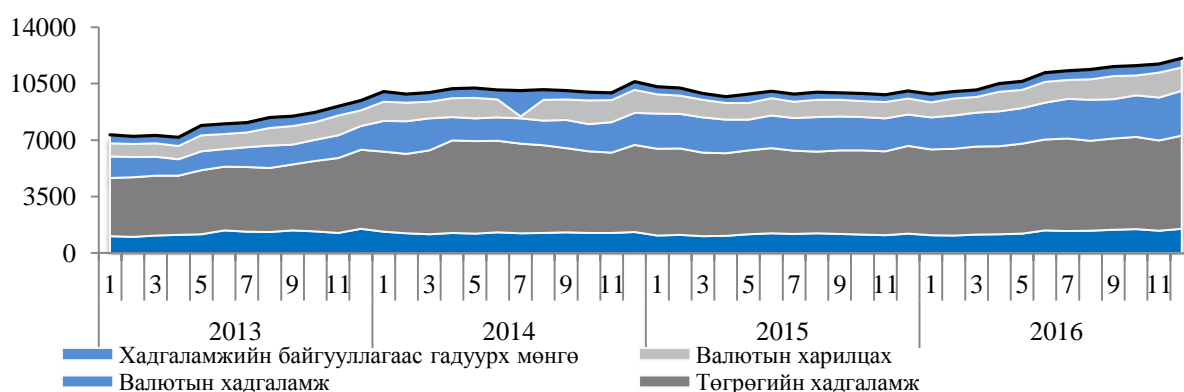
График. Инфляцын бүтцийн задаргаа

Эх үүсвэр: Үндэсний статистикийн хороо

Мөнгөний салбарын үзүүлэлт: Мөнгөний нийлүүлэлтийн хэмжээ 2016 оны урьдчилсан гүйцэтгэлээр өмнөх онтой харьцуулахад 20.2 хувиар өсөж 12.1 их наяд төгрөгт хүрэв. Үүнд, гадаад валютын харилцах 46.5 хувь, гадаад валютын хадгаламж 42.8 хувь, төгрөгийн харилцах 24.5 хувь, өссөн нь голлон нөлөөлсөн байна. 2016 оны 8 дугаар сард төгрөгийн ам.доллартай харьцах ханш огцом суларсан /1 сард 7.9 хувь/ тул дотоод активын өгөөжийг нэмэгдүүлэх, эдийн засгийн дунд хугацааны тогтвортой байдлыг хангах зорилгоор 2016 оны 8 дугаар сард мөнгөний бодлогын хүүг 4.5 нэгж хувиар өсгөж, 15 хувьд хүргэсэн байна. Засгийн газраас гадаад зах зээлд бонд худалдаж, валютын эх үүсвэр татсан, бодлогын хүүг нэмэгдүүлж, төгрөгийн өгөөжийг өсгөсөн зэрэг нь гадаад валютын нөөцийг нэмэгдүүлж, валютын ханшийг тогтворжуулахад үр дүнгээ өгсөн байна.

График. Мөнгөний нийлүүлэлт, тэрбум төгрөгөөр

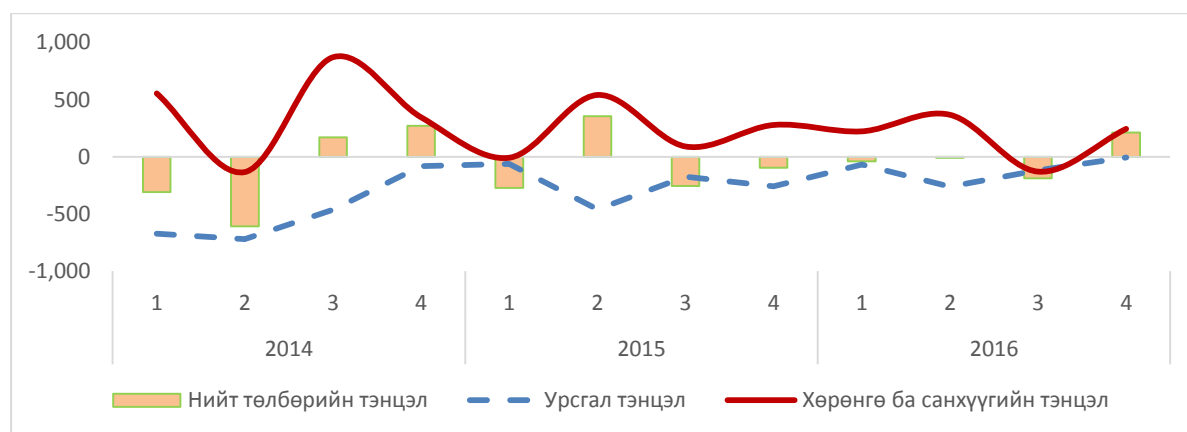
Эх үүсвэр: Монголбанк

2016 оны 12 дугаар сарын байдлаар зээлийн өрийн үлдэгдэл, өмнөх оноос 6.1 хувиар өсөж 12.4 их наяд төгрөгт хүрсэн бөгөөд нийт зээлийн өрийн үлдэгдлийн 84.2 хувийг хэвийн зээл, 7.3 хувийг хугацаа хэтэрсэн зээл, 8.5 хувийг чанаргүй зээл тус тус эзэлж байна. 2016 оны эцэст чанаргүй зээлийн хэмжээ 1047.5 тэрбум төгрөг байгаагаас 21.7 хувийг уул уурхай, олборлох салбарт, 29.3 хувийг бөөний болон жижиглэн худалдаа,

машин, мотоциклын засвар үйлчилгээний салбарт, 7.7 хувийг барилгын салбарт олгосон зээл эзэлж байна.

Төлбөрийн тэнцэл: Монгол Улсын төлбөрийн тэнцэл 2016 онд 18.2 сая ам.долларын алдагдалтай гарч, алдагдлын хэмжээ 2015 оныхоос 483.9 сая ам.доллараар буурлаа. Данснудаар авч үзвэл, урсгал данс 449.0 сая ам.долларын алдагдалтай гарсан бол хөрөнгө ба санхүүгийн данс 707.3 сая ам.долларын ашигтай гарсан байна.

График. Төлбөрийн тэнцлийн гүйцэтгэл, улирлаар /сая ам.доллар/

Эх үүсвэр: Монголбанк

Ажил эрхлэлт, ажилгүйдэл: Монгол Улсын эдийн засгийн идэвхтэй хүн ам 2016 оны байдлаар 1 сая 240 мянгад хүрч, хөдөлмөр эрхлэлтийн түвшин 55.2 хувь, ажилгүйдлийн түвшин 8.6 хувь байна.

Хүснэгт. Хөдөлмөр эрхлэлтийн үндсэн үзүүлэлтүүд

Бүтээгдэхүүн	Хэмжих нэгж	2014-IV	2015-IV	2016-IV
		Гүйц	Гүйц	Гүйц
1 15-аас дээш насны хүн ам	мян.хүн	1870.2	1925.6	2053.9
2 Эдийн засгийн идэвхтэй хүн ам	мян.хүн	1127.7	1164.1	1239.9
3 Ажиллах хүчний оролцооны түвшин	хувь	60.3	60.5	60.4
4 Хөдөлмөр эрхлэлтийн түвшин	хувь	55.7	55.4	55.2
5 Ажилгүйдлийн түвшин	хувь	7.7	8.3	8.6

1.1.2. Дунд хугацаанд баримтлах эдийн засгийн бодлого, стратеги

Сүүлийн жилүүдэд экспортын голлох бүтээгдэхүүнүүдийн үнэ унасан, уул уурхайн салбар дагасан гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт огцом буурсан зэргээс манай эдийн засагт хүндрэл үүсэх болов. Үүний зэрэгцээ эдийн засгийн өндөр өсөлттэй үед хуримтлал бий болгоогүй, улсын дотоод, гадаад өрийг огцом нэмэгдүүлж, төсөв-мөнгөний хэт тэлэх бодлого хэрэгжүүлсэн нь хожим зээлийн хүүгийн зардлыг өсгөж, төсөвт нэмэлт дарамт бий болгосон байна. Үүний үр дүнд төсвийн алдагдлын хэмжээ эрс нэмэгдэж, дунд хугацааны өрийн тогтвортой байдал алдагдах хүнд нөхцөлд хүрээд байв. Улмаар Монгол Улсын экспортын орлого, төсвийн орлого, гадаад валютын нөөц 2014 оны түвшинд хүрэхээ больж, өр зээлийн нөлөөгөөр гадаад валютын нөөц түр зуур

өсөх үед нэмэгдүүлсэн мөнгөний хэт нийлүүлэлт нь төгрөгийн ханшид дарамт учруулж, иргэдийн бодит худалдан авах чадварыг огцом сулруулав.

Иймд Засгийн газар байгуулагдсан цагаасаа эдийн засгаа эрчимжүүлэх төлөвлөгөө яаралтай хэрэгжүүлж уналтыг зогсоох, мөн олон улсын байгууллагуудын тусламж, дэмжлэгийг авч эдийн засгийн суурь бүтцээ засаж, сайжруулахад чиглэсэн бодлого хэрэгжүүлж эхлээд байна. Тухайлбал, “Эдийн засгийг сэргээх хөтөлбөр”-ийг боловсруулж, Улсын Их Хурлын 2016 оны 11 дүгээр сарын 24-ний өдрийн хуралдаанаар батлуулан хэрэгжүүлж байгаа бол энэ онд Олон улсын валютын сантай хамтран “Өргөтгөсөн санхүүжилтийн хөтөлбөр” хэрэгжүүлэхээр төлөвлөөд байна. Хөтөлбөрийн хүрээнд төсвийн алдагдлыг үе шаттайгаар бууруулж, өрийн дарамтаас гарах, төсвийн урсгал болон хөрөнгийн зардлын үр ашгийг нэмэгдүүлж, төсвийн сахилга бат, хариуцлагыг дээшлүүлэх, төсвийн орлогын уул уурхайн бүтээгдэхүүний үнийн хэлбэлзлээс хэт хамааралтай байдлыг бууруулж, тогтвортой орлогын бааз суурийг өргөжүүлэх бодлого хэрэгжүүлнэ. Түүнчлэн, эдийн засгаа дунд хугацаанд төрөлжүүлэх бодлого хэрэгжүүлж, эдийн засгийн тогтвортой өсөлтийг хангах, ажлыг байрыг нэмэгдүүлэх замаар иргэдийн орлогыг өсгөх, орлогын ялгааг багасгахад чиглэсэн бодлого хэрэгжүүлэхээр тохиролцоод байна.

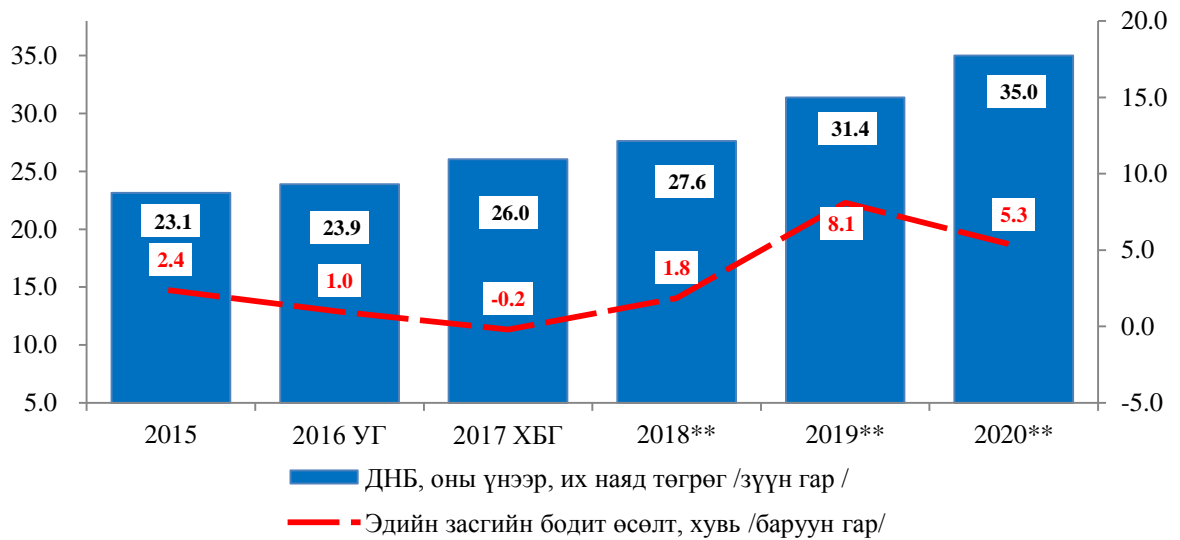
Дээрх хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж эдийн засгийн бүтэц, сууриа эрүүл болгож, хөрөнгө оруулалтын таатай орчин бүрдүүлснээр бизнесийн үйл ажиллагаа эрчимжиж, хөрөнгө оруулалт нэмэгдэх юм. Үүнтэй уялдуулан дунд, урт хугацаанд эдийн засагт өндөр үр шим өгөх төсөл хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлэх ажлыг эхлүүлээд байна. Тухайлбал:

- Оюутолгой төслийн далд уурхайн хөрөнгө оруулалтыг идэвхжүүлэх;
- Тавантолгой бүлэг ордыг ашиглах ажлыг эрчимжүүлэх;
- Гацууртын алтны ордыг эдийн засгийн эргэлтэд оруулах;
- Зэс боловсруулах үйлдвэр барих ажлыг хурдавчлах;
- Экспортыг нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн дэд бүтцийн төслүүдийг эрчимжүүлэх /Тавантолгой төмөр зам, Эрдэнэт Овоотын төмөр зам, боомтын нэвтрүүлэх чадварын өргөтгөл/;
- Тавантолгойн 450 Мвт-ын цахилгаан станц барих;
- Багануурын 700 Мвт-ын дулааны цахилгаан станц барих;
- “Мах, сүүний аян”-ыг эхлүүлэх.

1.1.3. Эдийн засгийн 2017 оны хүлээгдэж буй гүйцэтгэл

Эдийн засагт үүссэн хүндрэлийг шийдвэрлэх зорилгоор ОУВС-гийн “Өргөтгөсөн санхүүжилтийн хөтөлбөр”-ийг хэрэгжүүлэхээр тохиролцоод байгааг өмнө дурдсан билээ. ОУВС-тай хамтран хэрэгжүүлэх хөтөлбөрийн хүрээнд дунд хугацаанд төсвийн үндсэн тэнцлийн алдагдлыг үе шаттайгаар бууруулах замаар өрийн дарамтыг арилгах, төсвийн тогтвортой орлогын бааз суурийг өргөжүүлэх зорилгоор зарим татварын хувь хэмжээг нэмэгдүүлэх зэрэг төсвийн хумих бодлогын арга хэмжээг 2017 онд хэрэгжүүлэхээр төлөвлөж байгаа тул эдийн засгийн бодит өсөлт 2017 онд -0.2 хувь болж буурахаар байна.

График. Эдийн засгийн бодит өсөлт болон ДНБ-ий хэмжээ

Эх үүсвэр: Сангийн яам, ОУВС

2017 онд мал аж ахуйн үйлдвэрлэлийн бүтээмж, үр ашгийг нэмэгдүүлэх, эдийн засгийн эргэлтийг сайжруулах, үхэр, хонины аж ахуйг махны чиглэлээр эрчимтэй хөгжүүлж, махны экспортын нөөцийг нэмэгдүүлэх, малын тоо, төрөл, сүргийн бүтцийн зохист харьцааг сайжруулах, мал аж ахуйн үйлдвэрлэлийн уур амьсгалын өөрчлөлтөд дасан зохицох, эрсдэл даах чадавхыг бэхжүүлэхэд чиглэсэн арга хэмжээг хэрэгжүүлэхээр төлөвлөсөнтэй уялдуулан мал аж ахуйн салбарыг 2017 онд 8.2 хувиар өсөхөөр тооцлоо. Иймд хөдөө аж ахуйн салбар нийт дүнгээрээ 2017 онд 8.0 хувиар өсөх төлөвтэй байна.

Оюутолгойн далд уурхайн бүтээн байгуулалтын ажил эрчимжүүлж, уул уурхайн салбарын экспортыг нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн дэд бүтцийг сайжруулна. Тухайлбал, Гашуунсухайт болон Шивээхүрэн боомтын нэвтрүүлэх хүчин чадлыг нэмэгдүүлж, 24 цагаар 7 хоногийн турш ажилладаг болгож өргөтгөнө. Иймд уул уурхайн бүтээгдэхүүнүүдийн биет хэмжээг нэмэгдүүлэхээр төлөвлөж байна. Харин Оюу толгой ордын зэсийн баяжмалын хэмжээ болон баяжмалд агуулагдах алтны хэмжээ буурч байгаа нь уул уурхайн салбарын өсөлтийг сааруулахаар байна. Нийт дүнгээрээ уул уурхайн салбар 2017 онд 0.5 хувиар өсөх төлөвтэй байна.

Нүүрс, төмрийн хүдэр, газрын тос зэрэг уул уурхайн салбарын бүтээгдэхүүнүүдийн үйлдвэрлэлийн хэмжээ өсөх төлөвтэй байгаатай уялдан тээвэр, агуулахын үйлчилгээний салбар 2017 онд 2 хувиар өсөхөөр байна. Харин 2017 онд барилгын салбар 3 хувиар, бөөний болон жижиглэн худалдааны салбар 4.5 хувиар, үйлчилгээний бусад үйл ажиллагаа 4 хувиар тус тус буурах төлөвтэй байна.

Олон улсын банк, санхүүгийн байгууллагуудын зүгээс 2017 онд алт, зэс зэрэг бүтээгдэхүүний үнийг өснө гэж таамаглаж байгаагаас гадна бусад дийлэнх бүтээгдэхүүний үнийг тогтвортой байхаар төсөөлж байгаа нь манай улсын эрдэс бүтээгдэхүүний экспортод таатай орчин бүрдүүлж байна. Иймд 2017 оны хүлээгдэж буй гүйцэтгэлээр гадаад худалдааны нийт тэнцэл 2017 онд 1.3 тэрбум ам.долларын ашигтай гарах төлөвтэй байна.

1.1.4. Эдийн засгийн 2018-2020 оны төлөв байдлын төсөөлөл

ОУВС-тай хамтран хэрэгжүүлэх хөтөлбөрийн үр дүнд Монгол Улсын төсөв, төлбөрийн тэнцлийн нөхцөл сайжирч, өрийн дарамт буурна. 2017 онд эдийн засгийн суурь бүтцийг сайжруулж, макро эдийн засгийг тогтворжуулснаар 2018-2020 онд бизнесийн үйл ажиллагааг дэмжсэн эдийн засгийн тогтвортой орчин бүрдүүлэх боломжтой.

Уул уурхайн салбарын бүтээгдэхүүнийг боловсруулалт хийхгүйгээр экспортлох бус, нэмүү өртөг шингэсэн, хагас боловсруулсан болон эцсийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэж экспортлох, хүнд аж үйлдвэрийн салбарыг нэгдсэн бодлого, төлөвлөлттэйгөөр хөгжүүлэх зорилт тавин ажиллаж байна. Энэ хүрээнд зэсийн баяжмал хайлуулах, цэвэршүүлэх, газрын тос боловсруулах, металлургийн үйлдвэр барих ажлыг эхлүүлэхээр төлөвлөөд байна.

Түүнчлэн, Засгийн газраас төсвийн бодлогод шинэчлэл хийж, нэгдсэн төсвийн тэнцлийн алдагдлыг өмнөх оны түвшнээс бууруулах, улмаар урт хугацаанд төсвийн үндсэн тэнцлийг эерэг болгохоор төлөвлөж байгаа тул өрхийн хэрэглээний өсөлтийг дэмжих замаар 2018-2020 онд нийт хэрэглээний түвшнийг тогтвортой хадгалах зорилт тавин ажиллаж байна.

Дунд хугацаанд Оюутолгойн далд уурхайн төсөл, Тавантолгойн төсөл /Тавантолгойн төмөр зам орсон/, Гацууртын алтны ордны төсөл, Тавантолгойн 450 МВт-ын цахилгаан станц, ДЦС-III-ыг 250 МВт-аар өргөтгөх төсөл зэрэг томоохон төслүүдийн бүтээн байгуулалтын нөлөөгөөр ДНБ-д эзлэх нийт хуримтлалын хэмжээ өсөх төлөвтэй байна.

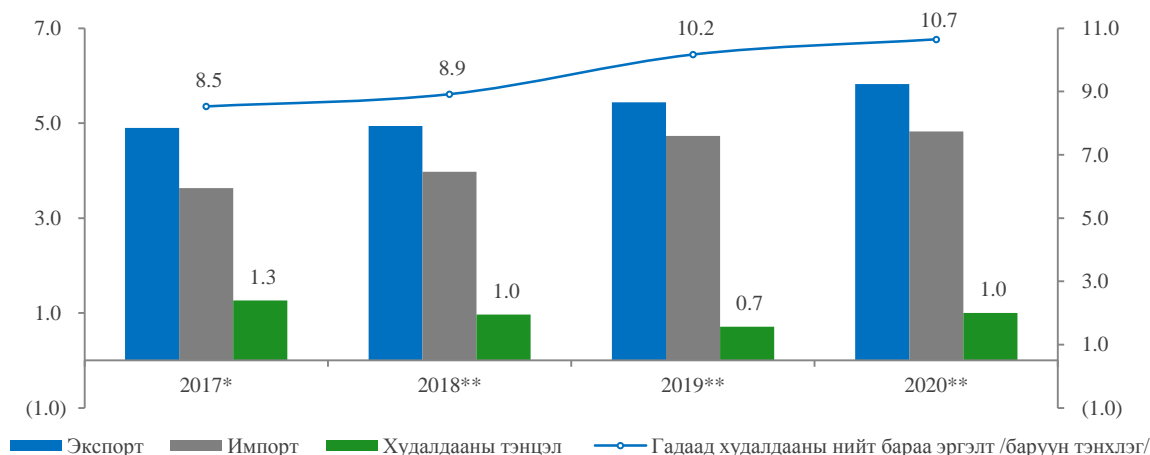
Хүснэгт. Эдийн засгийн бодит өсөлт, салбараар

Эдийн засгийн үндсэн үзүүлэлтүүд	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
	Гүйц		У.Гүйц	ХБГ	Төсөөлөл		
Эдийн засгийн бодит өсөлт	7.9	2.4	1.0	-0.2	1.8	8.1	5.3
1 Хөдөө аж ахуйн салбарын бодит өсөлт	13.7	10.7	4.8	8.0	8.0	7.1	6.0
2 Үйлдвэрлэлийн салбарын бодит өсөлт	12.7	9.7	-1.2	-0.4	3.1	15.0	11.3
3 Үйлчилгээний салбарын бодит өсөлт	7.8	1.0	1.7	-3.2	-1.5	2.8	0.0

Эх үүсвэр: Сангийн яам, ОУВС, Монголбанк

2018 онд Чингис бонд /500 сая ам.доллар/, Дим Сам бонд /1 тэрбум юань буюу 161.2 сая ам.доллар, 2019 онд Кредит Свисс-ийн зээл /300 сая ам.доллар/ зэрэг бонд, зээлийн үндсэн төлбөр хийгдэх хуваарьтай байгаа нь төлбөрийн тэнцлийн санхүүгийн тэнцэлд дарамт учруулж, өрийн тогтворгүй байдлыг үүсгэх эрсдэлтэй байсан. Иймд хандивлагч орнууд, олон улсын байгууллагуудтай хамтран хөрөнгө оруулагчдын итгэлийг сэргээх, эх үүсвэр татах зардлыг бууруулах зэрэг арга хэмжээг хэрэгжүүлэхээр ажиллаж байна. Үүний үр дүнд төлбөрийн тэнцлийн дарамт арилж, дунд хугацаанд төлбөрийн тэнцэл ашигтай гарах боломжтой байна. Монгол Улсын гадаад худалдааны тэнцэл 2018 онд 1 тэрбум ам.доллар, 2019 онд 0.7 тэрбум ам.доллар, 2020 онд 1 тэрбум ам.долларын ашигтай гарахаар байна.

График. Гадаад худалдаа, 2017-2020 оны төсөөлөл, сая ам.доллар

*Хүлээгдэж буй гүйцэтгэл

Эх үүсвэр: Сангийн яам, ОУВС

**Төсөөлөл

2018-2019 онд уул уурхайн томоохон төслүүдийн бүтээн байгуулалт үргэлжлэх, зах зээл тогтвортой байх хандлагатай байгаагаас импортын өсөлт өндөр байхаар байна. 2020 оноос Цагаан суварга болон Оюу толгойн далд уурхайн зэсийн баяжмал үйлдвэрлэгдэж эхлэхтэй холбоотойгоор нийт экспорт 7.1 хувиар өсөх төлөвтэй байна.

Эдийн засгийн гадаад, дотоод тэнцвэр сайжирч, хөрөнгө оруулалт татах таатай нөхцөл бүрдсэнээр эдийн засгийн бодит өсөлт сэргэж, 2018 онд 1.8 хувьд, 2019 онд 8.1 хувьд, 2020 онд 5.3 хувьд тус тус хүрэхээр байна.

1.1.5. Олон улсын байгууллагуудын төсөөллийн талаар

Манай улсын эдийн засгийн төлөв байдлын талаар олон улсын байгууллагуудаас гаргасан төсөөллийг дор харьцуулан танилцуулж байна.

Хүснэгт. Олон улсын байгууллагуудаас гаргасан Монгол Улсын эдийн засгийн өсөлтийн төсөөлөл⁴

Төсөөлөл гаргасан байгууллага	2017 он	2018 он
ОУВС	-0.2	1.8
Дэлхийн банк	-0.2	1.9
Азийн хөгжлийн банк	2.5	2.0

Манай улсын 2017 оны эдийн засгийн өсөлтийг төсөөлөхдөө ОУВС -0.2 хувь, Дэлхийн банк 2.0 хувь, Азийн хөгжлийн банк 2.5 хувь өснө гэж таамагласан байна.

1.1.6. Ашигт малтмалын бүтээгдэхүүний зах зээл, үнийн хандлага

АНУ-ын Ерөнхийлөгчийн сонгуулийн үеэр 550 тэрбум ам.долларын дэд бүтцийн бүтээн байгуулалт хийхээр амласан Доналд Трамп 2016 оны 11 дүгээр сард сонгуульд ялсан нь зэсийн зах зээлд эерэг хүлээлт үүсгэв. АНУ-ын зэсийн эрэлт нэмэгдэх төлөвтэй болсны зэрэгцээ БНХАУ-ын зэсийн хэрэглээ өссөн учир 2016 оны эхний 3 улирлын байдлаар

⁴ 2017 оны 4 дүгээр сар

5000 ам.доллараас бага түвшинд байсан зэсийн үнэ оны сүүлээр 6000 ам.долларт дөхөж өссөн байна.

Би Эйч Пи Биллитон (BHP Billiton) компани ирээдүйд цахилгаан машины үйлдвэрлэл нэмэгдэх, сэргээгдэх эрчим хүчний салбар хөгжихтэй холбоотойгоор зэсийн эрэлт цаашид нэмэгдэнэ гэж үзэж байна. Үнийн төсөөллийн хувьд ОУВС 2017 онд 1 тонн зэсийн дундаж үнэ 5721.9 ам.доллар байна гэж үзсэн бол Голдман Сакс банк (Goldman Sachs) 2017 оны дунд үе гэхэд нэг тонн зэсийн үнэ 6200 ам.долларт хүрэхээр төсөөлсөн байна. Харин Дэлхийн банк зэсийн үнэ 2017 онд дунджаар 5400 ам.долларт хэлбэлзэнэ гэж үзжээ.

Дэлхийн нийт төмрийн хүдрийн 70%-ийг хэрэглэдэг БНХАУ-ын төмрийн хүдрийн олборлолт 2016 онд буурсан бол импортын хэмжээ 7.5%-иар өсөж 1 тэрбум тоннд хүрсэн байна. 2017 онд БНХАУ-ын төмрийн хүдрийн олборлолт үргэлжлэн буурах төлөвтэй байгаа ч дэлхийн хэмжээнд төмрийн хүдрийн нийлүүлэлт энэ онд өсөх хандлагатай байна. Учир нь Бразилийн Вэйл (Vale) компанийн ЭС11Д (S11D) төсөл болон Австралийн Рой Хилл (Roy Hill) компанийн шинэ төслүүдийн үйл ажиллагаа 2017 онд эхэлж байна. ЭС11Д төсөл нь жилд 90 сая тонн төмрийн хүдэр олборлох хүчин чадалтайгаас энэ онд 20 сая тонныг нийлүүлэх төлөвлөгөөтэй байгаа бол Рой Хилл компани нь жилд 55 сая тонн төмрийн хүдэр олборлох хүчин чадалтайгаас энэ онд мөн 20-25 сая тонныг нийлүүлэхээр ажиллаж байна. Ийнхүү нийлүүлэлт өсөхөөр байгаатай холбоотойгоор шинжээчид төмрийн хүдрийн үнийг 2017 оны сүүлийн хагаст буурахаар төсөөлж байна. Тухайлбал, 1 тонн төмрийн хүдрийн үнийг оны эцэст Австралийн Комонвэлт Банк (Commonwealth Bank) 45 ам.доллар, Голдман Сакс (Goldman Sachs) банк 55 ам.доллар, Австралийн Засгийн газар 52 ам.доллар, Дэлхийн банк 65 ам.долларт хүрч буурна гэж тус тус таамаглажээ. ОУВС-гийн зүгээс 2017 онд төмрийн хүдрийн үнэ дунджаар 69.1 ам.доллар байна гэж төсөөлжээ. Энэ нь 2017 оны эхний хагас жилд төмрийн хүдрийн үнэ өндөр байхтай холбоотой байна.

Олон улсын банк санхүүгийн байгууллагууд дэлхийн эдийн засгийн 2017 оны ерөнхий төлөв байдалд үндэслэн унц алтны үнэ энэ онд 1150-1450 ам.долларын хооронд хэлбэлзэх төлөвтэй байна гэж үзжээ. Шинжээчид мөн АНУ-ын улс төрийн үйл ажиллагаа цаашид хэрхэн өрнөх болон тус улсын макро эдийн засгийн бодлогод ямар өөрчлөлт гарах зэргийг анхааралтай ажиглаж байгаагаа тэмдэглэсэн байна. Дэлхийн банк унц алтны ханшийг цаашид бага зэрэг буурч, 2017 онд 1150 ам.доллар, 2018 онд 1138 ам.доллар, 2019 онд 1126 ам.долларт байхаар төсөөлсөн бол Кредит Свисс (Credit Suisse) банк 2017 онд 1450 ам.доллар, Ар Би Си Капитал (RBC Capital) банк 2017 онд 1245 ам.долларт хэлбэлзэнэ гэж төсөөлсөн байна.

БНХАУ-ын Засгийн газраас дотоодын нүүрсний олборлолтыг багасгах бодлого хэрэгжүүлсэн, тус улсын дотоодын гангийн үйлдвэрлэл сэргэсэн, түүнчлэн импортын нүүрсний нийлүүлэлтэд нь зарим хүндрэлүүд гарсан зэрэгтэй холбоотойгоор дэлхийн зах зээл дээрх коксжих нүүрсний үнэ 2016 оны эцэст өмнөх оны мөн үетэй харьцуулахад 3 дахин өссөн байна.

БНХАУ-ын Байгаль орчны яамнаас агаарын бохирдлыг бууруулах зорилгоор төмөрлөгийн үйлдвэрүүдийн гуравны нэгийг жил бүрийн 11 дүгээр сараас 2 дугаар сарын хооронд хааж байхаар шийдвэрлэв.

Мөн БНХАУ-ын таван бүс нутаг болох Гьянжин, Хэбэй, Шаньдун, Шаньси, Хэнань мужийн 28 хот дахь ган төмөрлөг болон хөнгөн цагаан боловсруулах үйлдвэрүүдийн 30%-ийг өвлийн улиралд түр зогсоож байхаар болоод байна. Үүнтэй холбоотойгоор төмөрлөгийн үйлдвэрлэлд ашигладаг нүүрсний эрэлт аажим буурна гэж олон улсын шинжээчид дүгнэж байна. ОУВС 2017 онд нэг тонн нүүрсний үнэ 79.1 ам.доллар байхаар төсөөлсөн бол Дэлхийн банк 70 ам.долларт хэлбэлзэнэ гэж үзэж байна.

Газрын тос экспортлогч орнуудын холбоо /ОПЕК/-ноос 2017 оны эхний хагас жилд үйлдвэрлэлийн хэмжээгээ 1.2 сая баррел/өдөр болгож бууруулахаар тохирсон бол ОПЕК-ны гишүүн бус орнууд мөн бууруулахаар тогтсон байна. Нэг талаас дэлхийн эдийн засаг сэргэж, эрэлт нэмэгдэж байгаа бол нөгөө талаас газрын тосны нийлүүлэлт ийнхүү багасаж байгаагаас энэ онд газрын тосны үнэ өснө гэж дийлэнх судалгааны байгууллагууд үзэж байна. Тухайлбал, 1 баррель газрын тосны дэлхийн зах зээлийн дундаж үнэ 2016 онд 42.8 ам.доллар байсан бол 2017 онд ОУВС 54.9 ам.доллар, Дэлхийн банк 55 ам.доллар, АНУ-ын Эрчим хүчний агентлаг 53-55 ам.доллар, Стандарт энд Пүүрс (S&P) 50 ам.доллар, Голдман Сакс банк (Goldman Sachs) 60 орчим ам.доллар, Австрали ба Шинэ Зеландын банк (ANZ) 67 ам.долларт хүрнэ гэж тус тус таамаглажээ.

2. ДУНД ХУГАЦААНД БАРИМТЛАХ ТӨСВИЙН БОДЛОГЫН СТРАТЕГИ

Улсын Их хурлын 2016 оны 11 дүгээр сарын 24-ны өдрийн хуралдаанаар батлагдсан “Эдийн засгийг сэргээх хөтөлбөр”, ОУВС-тай хамтран 3 жилийн хугацаанд хэрэгжүүлэх “Өргөтгөсөн санхүүжилтийн хөтөлбөр”-т тусгагдсан бодлогын арга хэмжээ болон Монгол Улсын Засгийн газрын 2016-2020 оны үйл ажиллагааны мөрийн хөтөлбөрийн хүрээнд Монгол Улсын 2018 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2019-2020 оны төсвийн төсөөллийг боловсрууллаа.

Эдийн засгийн уналт үргэлжилж ажилгүйдлийн түвшин нэмэгдэж, гадаад валютын цэвэр нөөц огцом багассан зэрэг макро эдийн засгийн хүндрэлүүдийн хажуугаар төсвийн сахилга бат алдагдаж, төсвийн гадуурх санхүүжилтүүд нэмэгдсэн зэргээс 2016 онд төсвийн алдагдал ДНБ-ий -18 хувьд хүрч, уг алдагдлыг зээлээр санхүүжүүлэх шаардлага үүсэн улмаар өрийн тогтвортой байдал алдагдах эрсдэл тулгарсан энэ үед эдийн засгаа эрчимжүүлэх төлөвлөгөө яаралтай хэрэгжүүлж уналтыг зогсоох, төсвийг эрүүлжүүлэх шат дараалсан бодлогын арга хэмжээ авах шаардлага үүссэн.

Үүний тулд **нэгдүгээрт**, төсвийн нэгдмэл байдлыг хангах, сахилга батыг сайжруулахад онцгой анхаарч, олон зэрэгцээ төсвийг нэгтгэж нэг төсөвтэй болох, “Барих-шилжүүлэх” төрлийн богино хугацаатай концессын гэрээг үргэлжлүүлэхгүй байх, хөрөнгө оруулалтын төслүүдийг цаашид өрийн бичгээр санхүүжүүлэхгүй байх зэрэг арга хэмжээг авч хэрэгжүүлсэн.

Хоёрдугаарт, эдийн засгийн уналтыг цаг алдалгүй зогсоож, цаашид эрчимжүүлэх чиглэлээр Монгол Улсын Их Хурлын 2016 оны 11 дүгээр сарын 24-ний өдрийн 71 дүгээр тогтоолоор 2 стратеги, 6 зорилт, 54 арга хэмжээ бүхий “Эдийн засгийг сэргээх хөтөлбөр”-ийг 18 сарын хугацаанд хэрэгжүүлэхээр баталсан.

Гуравдугаарт, төсвийн тэнцвэртэй байдлыг хангах, төсвийн алдагдлыг үе шаттайгаар бууруулах замаар өрийн тогтвортой байдлыг хангах зорилгоор ОУВС-тай хамтран 3 жилийн хугацаатай “Өргөтгөсөн санхүүжилтийн хөтөлбөр” хэрэгжүүлэхээр тохирлоо.

Уг хөтөлбөрийн хүрээнд төсвийн орлогын уул уурхайн салбарын үйл ажиллагаанаас хамаарах хамаарлыг бууруулах, төсвийн орлогын тогтвортой эх үүсвэрийг бий болгох, нийгмийн халамжийн зардлыг хүн амын орлого багатай зорилтот бүлэгт чиглүүлэх, хүн ам зүйн бүтэц, хууль тогтоомжийн өөрчлөлтийн улмаас төсөвт үүссэн зардлын ачааллыг бууруулах, тэтгэврийн тогтолцоог шинэчлэх, цалин хөлсийг төсвийн боломжтой уялдуулах, зардлын үр ашгийг нэмэгдүүлэх чиглэлээр бодлогын арга хэмжээнүүдийг хэрэгжүүлнэ.

Дээр дурдсан арга хэмжээнүүдийн үр дүнд гадаадын хөрөнгө оруулагчдын итгэл сэргэж, цаашид гадаад хөрөнгө оруулалтыг бодитой нэмэгдүүлэх, зээлжих зэрэглэлийг ахиулах, хүүгийн зардал буурах суурь нөхцөл бүрдэнэ гэсэн хүлээлттэй байна. Үүний хажуугаар дэлхийн зах зээл дээрх уул уурхайн түүхий эдийн үнэ өсөх хандлагатай байгаа нь уул уурхайн томоохон төслүүдийг эхлэхэд түлхэц болсноор эдийн засгийн өсөлтийг дэмжих, төлбөрийн тэнцлийн алдагдлыг бууруулах бодит боломж бүрдэнэ гэж үзэж байна.

Иймд дунд хугацаанд төсвийн нэгдмэл байдлыг хангаж, сахилга батыг чанд сахихын зэрэгцээ төсвийн алдагдлыг үе шаттай бууруулах, зарлагын өсөлтийг хязгаарлах, Засгийн газрын өрийг хуулийн хязгаарт багтаан тогтворжуулах, төсвийн тогтвортой байдлыг бий болгох замаар макро эдийн засгийн тогтвортой байдлыг хангах зорилтын хүрээнд дараах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэхээр төлөвлөж байна. Үүнд:

1. Төсвийг алдагдлыг үе шаттай бууруулна.

Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн алдагдал 2016 онд ДНБ-ий -18.0 хувьд байхаар батлагдсан. Эдийн засгийн уналтыг зогсоох, цаашид эрчимжүүлэхэд чиглэсэн “Эдийн засгийг сэргээх” хөтөлбөр болон төсөв санхүүгийн сахилга батыг сайжруулах, дунд хугацаанд өрийн дарамтыг бууруулахад чиглэсэн ОУВС-ын “Өргөтгөсөн санхүүжилтийн хөтөлбөр”-ийн хүрээнд хийгдэх бодлогын арга хэмжээнүүдийн үр дүнд төсвийн алдагдлыг үе шаттайгаар буулгаж 2023 оноос эхлэн ДНБ-ий -2.0 хувиас илүүгүй алдагдалтай, эсхүл ашигтай байхаар зорьж байна.

2. Төсвийн тусгай шаардлагуудыг чанд баримтална.

ОУВС-тай хамтран хэрэгжүүлэхээр тохирсон “Өргөтгөсөн санхүүжилтийн хөтөлбөр”-ийн хүрээнд төсвийн сахилга батыг чанд сахих, төсвийн тогтвортой байдлыг хангахад чиглэсэн арга хэмжээнүүдийг авч хэрэгжүүлэхээр тохирсны дотор Төсвийн зөвлөл байгуулах, уг зөвлөл нь төсвийн төлөвлөлт, гүйцэтгэлд дүн шинжилгээ хийж, Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн тусгай шаардлагын хэрэгжилтэд хяналт тавин ажиллахаар зохицуулагдсан.

3. Төсвийн зарлагын өсөлтийг хязгаарлана.

Бүх шатны төсөвт байгууллагууд хэмнэлтийн зарчмаар ажиллах, төрийн албан хаагчдын цалин хөлс, тэтгэвэр тэтгэмжийн одоогийн түвшнийг хадгалах, иргэдэд хүргэх төрийн үйлчилгээний чанар, хүртээмжийг бууруулахгүй байх, нийгмийн халамжийн зардлуудыг зорилтот бүлэгт чиглүүлэн үр ашгийг нэмэгдүүлнэ.

4. Засгийн газрын 2016-2020 оны үйл ажиллагааны мөрийн хөтөлбөрийг хэрэгжүүлнэ.

Монгол Улсын Засгийн газрын 2016-2020 оны үйл ажиллагааны мөрийн хөтөлбөрт тусгагдсан арга хэмжээнүүдийг 2016 оноос эхлэн азай буурлуудад “Насны хишиг” олгож, “Боловсролын зээлийн сан” байгуулах зэргээр хэрэгжүүлж эхэллээ. Мөн 2017 оны төсвийн тодотголоор Мах, сүүний анхдугаар аяныг эхлүүлэх, Атрын гуравдугаар аяныг үргэлжлүүлэх арга хэмжээний эх үүсвэрийг төсөвт тусгасан. Мөрийн хөтөлбөрт тусгагдсан арга хэмжээнүүдийг төсвийн нөхцөл боломжтой уялдуулан ирэх 3 жилд үе шаттайгаар хэрэгжүүлнэ.

5. Засгийн газрын өрийн хэмжээг тогтворжуулж, дунд хугацаанд бууруулна.

Засгийн газрын өрийн түвшин өсөж байгаа бөгөөд өрийн ДНБ-д эзлэх хувь хэмжээг ирэх жилүүдэд тогтмол бууруулах шаардлагын улмаас Олон Улсын Валютын Сантай хамтарч хэрэгжүүлэх Өргөтгөсөн санхүүжилтийн хөтөлбөрийн хүрээнд бусад гадаад орон, олон улсын банк, санхүүгийн байгууллагаас хөнгөлөлттэй нөхцөлтэй төслийн болон хөтөлбөрийн зээлийн эх үүсвэрийг түлхүү авч ашиглах, тэрхүү хэмжээгээр төсвийн алдагдлыг санхүүжүүлэх, Засгийн газрын баталгаатай болон Засгийн газрын гаргасан үнэт цаасыг эргэн төлөгдөх хугацаанаас өмнө дахин санхүүжүүлэх замаар Засгийн газрын өрийн дахин санхүүжилт болон гадаад валютын ханшийн эрсдэлээс сэргийлэх зэрэг арга хэмжээг авна. Дунд хугацаанд Засгийн газрын өрийн хэмжээг тогтворжуулж, ДНБ-д эзлэх хувь хэмжээг бууруулна.

6. Төсвийн хөрөнгө оруулалтыг өмнөх жилүүдийнхээс бууруулахгүй байна.

Дунд хугацаанд төсвийн орлогын байдалтай уялдуулан нийгмийн үйлчилгээг хүргэхэд нэн шаардлагатай хөрөнгө оруулалтыг гадаадын хөрөнгө оруулалтын эх үүсвэрээр хэрэгжүүлэх чиглэл баримтална.

Эдгээр бодлогын арга хэмжээг авч хэрэгжүүлснээр дунд хугацаанд макро, эдийн засгийн үндсэн үзүүлэлтүүд дараах байдалтай байхаар байна.

Хүснэгт. Дунд хугацааны төсвийн хүрээний мэдэгдлийн үндсэн үзүүлэлтүүд

	Эдийн засгийн үндсэн үзүүлэлт	Төсвийн төсөөлөл		
		Төсвийн хүрээний мэдэгдэл	2018 он	2019 он
1	Дотоодын нийт бүтээгдэхүүний бодит өсөлтийн хэмжээ /хувь/	1.8	8.1	5.3
2	Хэрэглээний үнийн индексийн түвшин /хувь/	6.1	6.9	6.5
3	Нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн орлогын хэмжээ /тэрбум төгрөг/	6,808.4	7,803.1	8,759.2
	-Дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд эзлэх хувь	24.6	24.9	25.0
4	Нэгдсэн төсвийн нийт зарлагын дээд хэмжээ /тэрбум төгрөг/	9,451.0	9,971.0	10,555.0
	-Дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд эзлэх хувь	34.1	31.8	30.1
5	Нэгдсэн төсвийн нийт зарлагын өсөлтийн хэмжээ /тэрбум төгрөг/	700.8	520.0	584.0
	-Дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд эзлэх хувь	2.5	1.7	1.7
6	Нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн тэнцэл /тэрбум	-2,642.6	-2,167.9	-1,795.8

	төгрөг/			
	-Дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд эзлэх хувь	-9.5	-6.9	-5.1
7	Нэгдсэн төсвийн хөрөнгийн зардлын хэмжээ /тэрбум төгрөг/	1,623.0	1,875.0	2,262.0
	-Дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд эзлэх хувь	5.9	6.0	6.5
8	Өнөөгийн үнэ цэнээр илэрхийлсэн Засгийн газрын өрийн нийт хэмжээ /тэрбум төгрөг/	22,155.2	23,547.0	24,516.1
	-Дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд эзлэх хувь	80.0	75.0	70.0
9	Нийгмийн халамжийн тухай хуульд заасны дагуу төсвөөс санхүүжүүлэх зардлын нийт хэмжээ /тэрбум төгрөг/	499.6	531.0	565.5
	-Дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд эзлэх хувь	1.8	1.7	1.6

3. ТӨСВИЙН ТӨЛӨВ БАЙДАЛ, ТҮҮНИЙ ТӨСӨӨЛӨЛ

Улсын Их Хурлын 2016 оны 11 дүгээр сарын 24-ний өдрийн хуралдаанаар батлагдсан “Эдийн засгийг сэргээх хөтөлбөр” болон ОУВС-ийн “Өргөтгөсөн санхүүжилтийн хөтөлбөр”-ийг тус тус үндэслэн төсвийн нэгдмэл, тэнцвэртэй байдлыг хангах, сахилга батыг сайжруулах, төсвийн алдагдлыг үе шаттай бууруулах, төсвийн тогтвортой байдлыг хангах зорилгоор Монгол Улсын дунд хугацааны төсвийн хүрээний мэдэгдлийн үндсэн үзүүлэлтүүдийг боловсрууллаа.

Хүснэгт. Төсвийн нэгдсэн үзүүлэлтүүд, тэрбум төгрөг

Эдийн засгийн үндсэн үзүүлэлтүүд	2014 он	2015 он	2016 он	2017 он	2018 он	2019 он	2020 он
	Гүйц	Гүйц	Урьд. Гүйц	Төл	Төсвийн хүрээний мэдэгдэл	Төсвийн төсөөлөл	
Төсвийн нийт орлого	6,316.5	5,953.4	5,852.1	6,511.3	7,283.0	8,403.0	9,445.0
Тогтворжуулалтын сан	39.9	2.3	0.0	208.8	218.5	224.7	261.8
Ирээдүйн өв сан	0.0	0.0	0.0	266.8	256.1	375.2	424.0
1 Тэнцвэржүүлсэн нийт орлого	6,276.6	5,981.1	5,852.1	6,035.7	6,808.4	7,803.1	8,759.2
<i>ДНБ-д эзлэх хувь</i>	28.2	25.9	24.5	23.2	24.6	24.9	25.0
Үүнээс: Тусламжийн орлого	0.0	53.4	70.8	153.7	111.0	125.0	140.0
<i>ДНБ-д эзлэх хувь</i>	0.0	0.2	0.3	0.6	0.4	0.4	0.4
2 Төсвийн нийт зарлага	7,144.6	7,138.0	9,519.9	8,750.1	9,451.0	9,971.0	10,555.0
<i>ДНБ-д эзлэх хувь</i>	32.1	30.9	39.9	33.6	34.1	31.8	30.1
3 Төсвийн тэнцвэржүүлсэн тэнцэл	-868.0	-1,156.9	-3,667.8	-2,714.3	-2,642.6	-2,167.9	-1,795.8
<i>ДНБ-д эзлэх хувь</i>	-3.9	-5.0	-15.4	-10.4	-9.5	-6.9	-5.1

3.1. ТӨСВИЙН ОРЛОГЫН ТӨЛӨВ БАЙДАЛ, ТӨСӨӨЛӨЛ

3.1.1. Монгол Улсын төсвийн орлогын 2016 оны урьдчилсан гүйцэтгэл

Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн нийт орлого 2016 оны урьдчилсан гүйцэтгэлээр 5,852.1 тэрбум төгрөгт хүрч, орлогын төлөвлөгөө 9.4 хувиар буюу 504.8

тэрбум төгрөгөөр давж, өмнөх оны гүйцэтгэлээс 2.2 хувиар буюу 129.0 тэрбум төгрөгөөр буурсан байна.

Хүснэгт. Монгол Улсын төсвийн орлого /2015-2016 он/

ҮЗҮҮЛЭЛТ	2015	2016	2016	Төл-Гүйц		2015-2016	
	Гүйц.	Төл.	Гүйц.	ЗӨРҮҮ	Хувь	ЗӨРҮҮ	Хувь
	.1.	.2.	.3.	.3-2.	.(3-2)/2.	.3-1.	.(3-1)/1.
НИЙТ ОРЛОГО БА ТУСЛАМЖИЙН ДҮН	5,983.4	5,347.2	5,852.1	504.8	9.4%	-131.3	-2.2%
ТОГТВОРЖУУЛАЛТЫН САН	2.3	0.0	0.0	0.0		-2.3	-100.0%
НИЙТ ТЭНЦВЭРЖҮҮЛСЭН ОРЛОГО БА ТУСЛАМЖИЙН ДҮН	5,981.1	5,347.2	5,852.1	504.8	9.4%	-129.0	-2.2%
Татварын орлого	5,119.0	4,509.7	4,996.8	487.1	10.8%	-122.1	-2.4%
Орлогын албан татвар	1,170.8	952.3	1,021.0	68.7	7.2%	-149.8	-12.8%
Нийгмийн даатгалын орлого	1,018.2	1,054.4	1,175.9	121.5	11.5%	157.8	15.5%
Хөрөнгийн албан татвар	86.6	89.7	104.6	14.9	16.7%	18.0	20.8%
Нэмэгдсэн өртгийн албан татвар	1,049.6	1,081.4	1,143.1	61.8	5.7%	93.5	8.9%
Онцгой албан татвар	592.3	531.8	626.9	95.1	17.9%	34.6	5.8%
Тусгай зориулалтын орлого	11.8	8.6	10.8	2.2	25.5%	-1.0	-8.7%
Гадаад үйл ажиллагааны орлого	320.6	302.2	328.5	26.2	8.7%	7.9	2.5%
Бусад татвар, төлбөр, хураамж	869.1	489.3	586.0	96.7	19.8%	-283.1	-32.6%
Татварын бус орлого	862.1	837.5	855.2	17.7	2.1%	-6.8	-0.8%
Нийтлэг татварын бус орлого	753.5	723.9	783.5	59.7	8.2%	30.0	4.0%
Хөрөнгийн орлого	55.1	1.6	0.9	-0.7	-43.0%	-54.2	-98.3%
Тусламжийн орлого	53.4	112.1	70.8	-41.3	-36.8%	17.3	32.5%

Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн нийт орлого татварын орлогоор 85.4 хувь, татварын бус орлогоор 14.6 хувь тус тус бүрдсэн үзүүлэлттэй байна.

Татварын орлого 2016 онд 4,996.8 тэрбум төгрөгт хүрч, төлөвлөгөө 10.8 хувиар буюу 487.1 тэрбум төгрөгөөр, татварын бус орлого 855.2 тэрбум төгрөгт хүрч, төлөвлөгөө 2.1 хувиар буюу 17.7 тэрбум төгрөгөөр тус тус давсан байна.

Хүснэгт. Нэгдсэн төсвийн орлогын төлөвлөгөө, гүйцэтгэл

Орлогын төрөл	2015	2016	2016	Зөрүү	Тайлбар
	гүйц	төл	гүйц		
	.1.	.2.	.3.	.3-2.	
Нийт орлого ба тусламжийн дүн	5,983.4	5,347.2	5,852.1	504.8	
Тогтворжуулалтын сан	2.3	0.0	0.0	0.0	
Нийт тэнцвэржүүлсэн орлого ба тусламжийн дүн	5,981.1	5,347.2	5,852.1	504.8	
Төлөвлөгөөнөөс давсан голлох орлогууд					
Нийгмийн даатгалын орлого	1,018.2	1,054.4	1,175.9	121.5	Хүүгийн болон алдангийн орлого нэмэгдсэнээс хамаарч нийт 144.6 тэрбум төгрөгийн бусад нэмэлт орлого төвлөрсөн байна.
ААН-ын орлогын албан татвар	688.5	433.9	510.6	76.7	Татварын өр барагдуулалтыг эрчимжүүлж, 2015 оны жилийн эцсийн 135.9 тэрбум төгрөгийн өрийн үлдэгдлийг 2016 оны жилийн эцсийн байдлаар 60.6 тэрбум төгрөг болгон бууруулсан нь орлого давахад голлох нөлөөллийг үзүүлсэн байна.
Автобензин, дизелийн түлшний онцгой албан татвар	279.1	271.0	320.7	49.7	ОХУ-ын Эрхүү мужийн Ангарскын үйлдвэрийн засварын ажилтай холбогдуулан 2017 оны 1 дүгээр сарын шатахууны татан авалтыг 2016 оны 12 дугаар сард хийсэн нь биет хэмжээ

					төлөвлөснөөс өсөж, орлого давахад голлох нөлөөллийг үзүүлсэн байна
Ашигт малтмалын нөөц ашигласны төлбөр	603.6	255.4	288.7	33.3	2016 оны сүүлийн улиралд зэс, нүүрсний үнэ нэмэгдсэнээс гадна нүүрс, цайрын экспорт, алт тушаалт төлөвлөсөн хэмжээнээс өссөнтэй холбогдуулан АМНАТ-ийн орлого давсан байна.
Дотоодын барааны НӨАТ	485.2	520.0	553.2	33.2	Нэмэгдсэн өртгийн албан татварын хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулж, татварын бүртгэл сайжирсантай холбогдуулан татвар ногдуулалт нэмэгдсэн байна.
Импортын гаалийн албан татвар	320.5	302.1	328.3	26.2	Импортын хэмжээ болон ханш төлөвлөсөн хэмжээнээс давснаас хамаарч орлого төлөвлөсөн хэмжээнээс өссөн байна.
Төлөвлөгөөнөөс буурсан голлох орлогууд					
Хандив тусламж /гадаад/	51.6	112.1	70.8	-41.3	Гадаад тусламжаар хэрэгжиж буй төслүүдийг гүйцэтгэл төлөвлөсөн хэмжээнд хүрээгүй.
Хувь хүний орлогын албан татвар	520.0	569.4	550.4	-19.0	Цалингийн орлого төлөвлөсөн хэмжээнд хүрээгүйгээс хамаарч орлого тасарсан.
Хувьцааны ногдол ашиг	11.8	12.4	4.3	-8.1	

Төсвийн орлого дараах хүчин зүйлээс хамааран төлөвлөсөн хэмжээнээс өссөн байна. Үүнд:

- Эрдэс бүтээгдэхүүний үнэ, экспортын биет хэмжээний өөрчлөлтөөс хамаарч 54.3 тэрбум төгрөгөөр
- Импортын өсөлтөөс хамаарч 117.6 тэрбум төгрөгөөр
- Дотоод эдийн засгийн байдлаас хамаарч орлого 332.9 тэрбум төгрөгөөр тус тус өссөн байна.

3.1.2. Монгол Улсын 2017 оны төсвийн орлогын байдал

УИХ-ын 2017 оны 4 дүгээр сарын 14-ний өдрийн нэгдсэн чуулганаар Монгол Улсын 2017 оны төсвийн тухай хуульд, нэмэлт өөрчлөлт оруулах тухай хуулийг баталсан. Монгол Улсын Засгийн газар ОУВС-тай Өргөтгөсөн санхүүжилтийн хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхтэй холбогдуулан 2017 оны төсвийн орлогын төсөөллийг шинэчлэх шаардлагатай болсон. Тодруулбал, ОУВС-тай хэрэгжүүлэх хөтөлбөрийн хүрээнд төсвийн орлого нэмэгдүүлэх 7 төрлийн арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэхээр тогтсон бөгөөд үүний үр дүнд төсвийн орлого 2017 онд 203.8 тэрбум төгрөгөөр нэмэгдэхээр болсон. Түүнчлэн, дэлхийн зах зээл дээрх зэс, нүүрсний үнийн өсөлтөөс шалтгаалж уул уурхайн салбарын орлого 266.2 тэрбум төгрөгөөр нэмэгдэхээр болсон. Харин Төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулж, өмч хувьчлалын орлогыг алдагдлыг санхүүжүүлэх эх үүсвэр хэсэгт бүртгэснээр тус орлого 177.3 тэрбум төгрөгөөр, Монгол Улсын Хөгжлийн банкны хүүгийн орлогыг төсөвт тусгахгүй болсонтой холбогдуулан хүү, торгуулийн орлого 125.9 тэрбум төгрөгөөр бууруулахаар тогтсон. Монгол Улсын 2017 оны нэгдсэн төсвийн орлогыг хүснэгтлэн үзүүлбэл дараах байдалтай байна.

Хүснэгт. Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2017 оны төсвийн орлогын төлөв байдал

Үзүүлэлт	2016	2017	2017
	Урьдчилсан гүйцэтгэл	Батлагдсан	Хүлээгдэж буй гүйцэтгэл
НИЙТ ОРЛОГО БА ТУСЛАМЖИЙН ДҮН	5,852.1	6,390.2	6,511.3
Тогтворжуулалтын сангийн орлого	0.0	8.4	208.8
Ирээдүйн өв сангийн орлого	0.0	221.7	266.8
Тэнцвэржүүлсэн нийт орлого	5,852.1	6,160.2	6,035.7
ТАТВАРЫН ОРЛОГО	4,996.8	4,983.8	5,049.6
Орлогын албан татвар	1,021.0	1,056.3	1,097.6
Нийгмийн даатгалын шимтгэлийн орлого	1,175.9	1,174.3	1,194.5
Хөрөнгийн албан татвар	104.6	63.9	98.6
Нэмэгдсэн өртгийн албан татвар	1,143.1	1,273.9	1,284.7
Онцгой албан татвар	626.9	547.2	490.8
Тусгай зориулалтын орлого	10.8	44.2	11.9
Гадаад үйл ажиллагааны орлого	328.5	395.8	413.8
Бусад татвар, төлбөр, хураамж	586.0	428.2	457.7
ТАТВАРЫН БУС ОРЛОГО	855.2	1,176.4	986.2
Нийтлэг татварын бус орлого	783.5	853.3	832.1
Хөрөнгийн орлого	0.9	177.7	0.4
Тусламжийн орлого	70.8	145.4	153.7

3.1.3. Монгол Улсын 2018-2020 оны төсвийн орлогын төсөөлөл

Ирэх 2018-2020 оны төсвийн орлогын төсөөллийн төслийг Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хууль, Төсвийн тухай хууль, татварын бодлогын чиглэлээр Засгийн газрын авч хэрэгжүүлэх бодлого, арга хэмжээ, ОУВС-тай хэрэгжүүлэх Өргөтгөсөн Санхүүжилтийн Хөтөлбөр болон макро эдийн засгийн үндсэн үзүүлэлтүүдийн төсөөлөлд тулгуурлан боловсрууллаа.

Монгол Улсын 2018-2020 оны төсвийн орлогын төсөөлөл өмнөх жилүүдийн нэг адил уул уурхайн гол нэр төрлийн бүтээгдэхүүн болох алт, зэс, нүүрсний дэлхийн зах зээл дээрх үнээс өндөр хамааралтай хэвээр байхаар байна. Түүнчлэн, “Оюу Толгой”, “Таван толгой”, “Гацуурт”-зэрэг уул уурхайн томоохон төсөл хөтөлбөрийн хөрөнгө оруулалт, бүтээн байгуулалтын ажлын явц, үйлдвэрлэлийн төвшин ирэх 2018-2020 оны төсвийн орлогын гүйцэтгэлд жинтэй хувь нэмэр оруулахаар байна.

Монгол Улсын Засгийн газар 2018-2020 онд төсвийн орлогыг тогтвортой эх үүсвэрийг бий болгох, татварын бааз суурийг тэлэх чиглэлээр дараах бодлогын арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэхээр төлөвлөөд байна. Үүнд:

1. “Оюу Толгой”, “Таван толгой”, “Гацуурт” зэрэг томоохон төслийн бүтээн байгуулалтын ажлыг эрчимжүүлэх;
2. Олон улсын татварын суурь зарчим болох үнэ шилжилт, татвар төлөхөөс зайлсхийх явдалтай тэмцэх ерөнхий зохицуулалтыг татварын хууль тогтоомжид тусгаж, татвар төлөхөөс зайлсхийх явдлыг бууруулах;
3. Татварын удирдлагыг боловсронгуй болгох, татварын хууль тогтоомжийг энгийн, ойлгомжтой болгох, татварын төлөх, тайлагнах явцыг хялбаршуулах, зардлыг

бууруулах зорилгоор Татварын ерөнхий хууль, Аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татварын тухай хууль, Хувь хүний орлогын албан татварын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгын төслийг боловсруулан батлуулах;

4. Нэмэгдсэн өртгийн албан татварын системийг хөгжүүлэх ажлыг үргэлжлүүлж, бүртгэлтэй, иргэд, аж ахуйн нэгжийн тоог нэмэгдүүлэх;
5. Татварын хөнгөлөлт, чөлөөлөлтийг бууруулах замаар татварын тэгш шударга тогтолцоог бэхжүүлэх, төсвийн орлогын суурийг тэлэх.

Түүнчлэн, Монгол Улсын 2017 оны төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийг төсвийн орлого нэмэгдүүлэх тодорхой арга хэмжээнүүдийг авч хэрэгжүүлэхээр УИХ шийдвэрлэсэн. Эдгээр арга хэмжээний үр дүнд төсвийн орлого 2018 онд 541.4 тэрбум төгрөг, 2019 онд 638.2 тэрбум төгрөг, 2020 онд 759.1 тэрбум төгрөгөөр тус тус нэмэгдэхээр байна.

Ингэснээр Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн орлого 2018 онд 6,808.4 тэрбум төгрөг, 2019 онд 7,803.1 тэрбум төгрөг, 2020 онд 8,759.2 тэрбум төгрөг хүрэхээр байна. Нэгдсэн төсвийн орлогын төсөөллийг хүснэгтээр харуулбал дараах байдалтай байна.

Хүснэгт: Нэгдсэн төсвийн орлого /тэрбум төгрөг/

ОРЛОГЫН ЭДИЙН ЗАСГИЙН АНГИЛАЛ			2017 год	2018 төс	2019 төс	2020 төс
НИЙТ ОРЛОГО БА ТУСЛАМЖИЙН ДҮН			6,511.3	7,283.0	8,403.0	9,445.0
Тогтворжуулалтын сангийн орлого			208.8	218.5	224.7	261.8
Ирээдүйн өв сангийн орлого			266.8	256.1	375.2	424.0
Тэнцвэржүүлсэн нийт орлого ба тусламжийн дүн			6,035.7	6,808.4	7,803.1	8,759.2
11	ТАТВАРЫН ОРЛОГО		5,049.6	5,797.1	6,741.0	7,643.4
	110	Орлогын албан татвар	1,097.6	1,231.2	1,449.1	1,686.2
		ААНОАТ	495.5	595.3	723.2	867.4
		ХХОАТ	602.1	635.9	725.8	818.8
	112	Нийгмийн даатгалын шимтгэлийн орлого	1,194.5	1,410.0	1,621.0	2,002.0
	113	Хөрөнгийн албан татвар	98.6	112.7	121.6	135.6
	114	Нэмэгдсэн өртгийн албан татвар	1,284.7	1,414.0	1,654.6	1,755.1
	115	Онцгой албан татвар	490.8	647.4	710.1	770.7
	116	Тусгай зориулалтын орлого	11.9	12.1	12.5	12.7
	117	Гадаад үйл ажиллагааны орлого	413.8	469.3	575.3	615.2
	118	Бусад татвар, төлбөр, хураамж	457.7	500.4	596.9	665.9
12	ТАТВАРЫН БУС ОРЛОГО		986.2	1,011.4	1,062.0	1,115.8
	120	Нийтлэг татварын бус орлого	832.1	900.4	936.7	975.5
	121	Хөрөнгийн орлого	0.4	1.0	0.4	0.4
	122	Тусламжийн орлого	153.7	110.0	125.0	140.0

Дээрх хүснэгтээс харахад 2018 онд татварын орлого 5,797.1 тэрбум төгрөг хүрэхээр төсөөлж байгаа бол 2020 онд 7,643.4 тэрбум төгрөгт хүрч 2018 онтой харьцуулахад 31.8 орчим хувиар өсөхөөр байна.

Уул уурхайн салбарын төсөвт төвлөрүүлэх орлого 2018-2020 онд нэгдсэн төсвийн орлогын 18 орчим хувийг бүрдүүлэхээр байна. “Оюу толгой” төслийн гүний уурхайн бүтээн байгуулалтын ажилтай холбогдуулж “Оюу толгой” ХХК-ийн зэсийн баяжмалын үйлдвэрлэл 2018-2019 онд 2016 оны гүйцэтгэлтэй харьцуулахад буурахаар байгаа бөгөөд үүнээс үүдэн зэсийн баяжмалын экспортын хэмжээ буурах төлөвтэй байна. Харин нүүрсний экспортын хэмжээ 2018-2020 онд өсөхөөр төлөвтэй байгаа бөгөөд 2020 онд 30.7 сая тонн нүүрс экспортолно гэж төсөөлөв.

Экспортын гол нэр төрлийн бүтээгдэхүүний зах зээлийн үнийн төсөөллийг энэ төрлийн бүтээгдэхүүний үнийн төсөөлөл хийдэг олон улсын банк, санхүүгийн байгууллагуудын дунд хугацааны төсөөлөлд үндэслэн тооцсон болно. Цэвэр зэсийн үнийн төсөөллийг тонн тутамд 2018 онд 5,159.7 ам.доллар, 2019 онд 5,148.9 ам.доллар, 2020 онд 5,137.2 ам.доллар байхаар тус тус төсөөлөв. Нэг унци алтны үнийг 2018-2020 онд 1,225.0-1,274.0 ам.доллар байхаар төсөөлсөн бол экспортын нүүрсний жигнэсэн дундаж үнийг 32.7-37.0 ам.доллар байхаар төсөөлөв. Уул уурхайн бүтээгдэхүүний үнэ, тоо хэмжээний төсөөллийг хүснэгтээр үзүүлбэл дараах байдалтай байна.

Хүснэгт. Экспортын бүтээгдэхүүний хэмжээ

Экспортын хэмжээ		2017	2018 он	2019 он	2020 он
1	Нүүрс, сая тонн	25.8	27.5	29.5	30.7
2	Зэсийн баяжмал, мян/ тн	1,371.3	1,236.0	1,340.0	1,510.0
3	Төмрийн хүдэр, мян/тн	5,581.0	5,890.0	6,200.0	8,200.0
4	Жонш, мян/тн	268.6	288.6	300.6	300.6
5	Алт, ОТ-оос бусад, тонн	17.0	16.9	17.0	18.5
6	Газрын тос, мян/баррель	8,100.0	8,100.0	8,100.0	8,100.0
Үнэ ам.доллар		2017	2018 он	2019 он	2020 он
1	Нүүрсний жигнэсэн дундаж үнэ ам.доллар/тонн	37.9	32.7	37.0	34.3
2	Зэс, ам.доллар/тонн				
	<i>Зах зээлийн үнэ</i>	5,149.8	5,159.7	5,148.9	5,137.2
	<i>Тэнцвэржүүлсэн үнэ</i>	4,599.4	4,658.9	4,725.5	4,725.5
3	Төмрийн хүдэр, ам.доллар/тонн	38.5	40.0	40.0	40.0
4	Жонш, ам.доллар/тонн	276.7	276.7	276.7	276.7
5	Алт, ам.доллар/унци	1,212.0	1,225.0	1,251.0	1,274.0
6	Газрын тос, ам.доллар/баррел	55.0	56.0	56.0	56.0

Хүснэгтэд үзүүлсэн тоо хэмжээ, үнийн төсөөлөлд тулгуурлан тооцоход уул уурхайн салбарын орлого 2018 онд 1,315.6 тэрбум төгрөг, 2019 онд 1,510.4 тэрбум төгрөг, 2020 онд 1,619.3 тэрбум төгрөг хүрэхээр байна.

3.2. ТӨСВИЙН ЗАРЛАГЫН ТӨЛӨВ БАЙДАЛ, ТӨСӨӨЛӨЛ

3.2.1. Монгол Улсын 2016 оны нэгдсэн төсвийн урьдчилсан гүйцэтгэл, 2017 оны эхний улирлын гүйцэтгэл

2016 оны төсвийн урьдчилсан гүйцэтгэл: Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн нийт зарлага ба цэвэр зээлийн дүн 2016 оны урьдчилсан гүйцэтгэлээр 9,693.4 тэрбум төгрөг төлөвлөгдсөнөөс 9,519.9 тэрбум төгрөгийн буюу 98.2 хувийн, улсын төсвийн зарлага

7,749.6 төгрөгөөр төлөвлөгдсөнөөс 7,367.3 тэрбум төгрөгийн буюу 95.1 хувийн гүйцэтгэлтэй гарсан байна.

Хүснэгт. Нэгдсэн төсвийн 2016 оны урьдчилсан гүйцэтгэл /тэрбум төгрөг/

ТӨСВИЙН ТӨРӨЛ	ӨО-ны мөн үе	Жилийн төлөв.	Гүйц	ӨО-ны мөн үеэс %	Гүйц %
Нэгдсэн төсөв	7,138.0	9,693.4	9,519.9	33.4%	98.2%
Улсын төсөв	4,996.9	7,749.7	7,367.3	47.4%	95.1%
Орон нутгийн төсөв	2,079.2	2,137.7	2,314.9	11.3%	108.3%
Хүний хөгжил сан	308.4	283.9	278.5	-9.7%	98.1%
Нийгмийн даатгалын сан	1,541.5	1,764.8	1,786.2	15.9%	101.2%

Хэдийгээр 2016 онд нэгдсэн төсвийн нийт зарлага ба цэвэр зээлийн дүн 98.2 хувийн гүйцэтгэлтэй гарсан боловч өмнөх оны мөн үеэс 2,381.9 тэрбум төгрөгөөр буюу 33.4 хувиар нэмэгдсэн байна.

Өмнөх онтой харьцуулахад нийт зарлага нэмэгдсэн нь урьд үүссэн хөрөнгө оруулалт болон урсгал зардлын гүйцэтгэлээр бүрэн санхүүжүүлж чадаагүй өглөг, авлагыг барагдуулах, улмаар 2016 оны сонгуулийн жилд УИХ болон Засгийн газраас гаргасан шийдвэрийн дагуу төсөвт тусгалгүй хэрэгжүүлсэн, шинээр эхлүүлсэн зарим арга хэмжээг зохих хууль тогтоомжид нийцүүлэн төсөвт тусгасан, мөн зээлийн хүүгийн зардал нэмэгдсэн, орон нутгийн ИТХ-аас орлогын эх үүсвэр, урьд оны дансны үлдэгдлийг ашиглан төсвийн тодотголоор зарлагыг нэмэгдүүлж батлан хэрэгжүүлсэн зэрэг нь голлон нөлөөлсөн байна.

Нэгдсэн төсвийн урсгал зардал 2016 оны жилийн эцсээр өмнөх оны мөн үетэй харьцуулбал нийт 995.3 тэрбум төгрөгөөр буюу 17.4 хувиар өссөн гүйцэтгэлтэй гарсан нь бараа, үйлчилгээний зардал 329.5 тэрбум төгрөг буюу 30.2 хувь, зээлийн хүүгийн зардал 256.5 тэрбум төгрөг буюу 35.1 хувь, татаас болон урсгал шилжүүлгийн нийт зардал 377.0 тэрбум төгрөгөөр тус тус нэмэгдсэн зэргээс голлон шалтгаалжээ.

Хүснэгт. Нэгдсэн төсвийн нийт зарлагын 2016 оны урьдчилсан гүйцэтгэл (тэрбум төгрөг)

Үзүүлэлт	ӨО-ы мөн үе	Төлөвлөгөө	Гүйцэтгэл		ӨО-ы мөн үетэй харьцуулсан зөрүү
			тэрб.төг	%	тэрб.төг
	.1.	.2.	.3.	4=3/2	5=3-1
НИЙТ ЗАРЛАГА, ЦЭВЭР ЗЭЭЛ	7,138.0	9,693.4	9,519.9	98.2%	2,381.9
1. Урсгал зардал	5,718.4	6,715.1	6,713.7	92.9%	995.3
<i>Цалин хөлс ба НДШ</i>	1,709.8	1,722.0	1,742.1	97.6%	32.3
<i>Бараа үйлчилгээний бусад зардал</i>	1,091.9	1,431.3	1,421.4	96.3%	329.5
<i>Хүүгийн зардал</i>	731.1	1,047.9	987.6	77.1%	256.5
<i>Татаас</i>	101.5	247.7	224.4	86.0%	122.9
<i>Урсгал шилжүүлэг</i>	2,084.2	2,266.1	2,338.3	94.2%	254.1
2. Хөрөнгийн зардал	1,396.7	2,350.0	2,304.6	94.2%	907.9
3. Эргэж төлөгдөх цэвэр зээл	22.9	628.3	501.6	94.2%	478.7

Бараа, үйлчилгээний бусад зардал нэмэгдсэн нь олон улсын арбитрын шүүхийн шийдвэрийн дагуу Монгол Улсаас нөхөн төлөх төлбөрт 141.4 тэрбум төгрөг, УИХ-ын болон орон нутгийн ээлжит сонгуулийг зохион байгуулах зардалд 30.5 тэрбум төгрөг, Ази, Европын дээд хэмжээний 11 дүгээр уулзалт (АСЕМ)-ыг Улаанбаатар хотноо зохион

байгуулахад 19.3 тэрбум төгрөг, үнэ тарифын өөрчлөлттэй холбоотойгоор байр ашиглалтын тогтмол зардал 37.7 тэрбум төгрөгөөр нэмэгдсэн, түүнчлэн гадаад зээлийн ашиглалтын зардал нэмэгдсэн зэрэг үзүүлэлтүүд голчлон нөлөөлсөн байна.

Харин татаас, урсгал шилжүүлгийн зардал өссөн нь хүн амын дундаж насжилт нэмэгдэх, тэтгэвэр, тэтгэмжийн дундаж хэмжээ өссөнөөс хамаарч Нийгмийн даатгалын сангаас олгох тэтгэвэр, тэтгэмжийн зардал өмнөх онтой харьцуулахад 74.0 тэрбум төгрөгөөр, төрийн албан хаагч тэтгэвэрт гарахад олгох 1 удаагийн тэтгэмжийн зардал 32.3 тэрбум төгрөгөөр нэмэгдсэн нь нөлөөлжээ. Мөн 2016 оны 6 дугаар сарын 1-нээс өндөр насны тэтгэвэр 21 мянган төгрөгөөр нэмэгдсэн, элэгний С вирусийн эм нэг өвчтөнд 210 мянган төгрөгөөр тооцож хөнгөлөлт олгож эхэлсэн, их, дээд сургуульд суралцагч оюутны санхүүгийн дарамтыг бууруулах зорилтын хүрээнд шинэчлэн зохион байгуулагдсан “Боловсролын зээлийн сан”-г бэхжүүлэх, үйл ажиллагааг жигдрүүлэх зорилгоор 149.4 тэрбум төгрөг үүнээс зээлийн эх үүсвэрт зориулж 90.8 тэрбум төгрөг, бусад буцалтгүй дэмжлэг олгоход зориулж 58.6 тэрбум төгрөг төсөвлөснөөс нийт 89.2 тэрбум төгрөгийн гүйцэтгэл гарч, төсвөөс санхүүжүүлсэн зэрэг нөлөөлсөн байна.

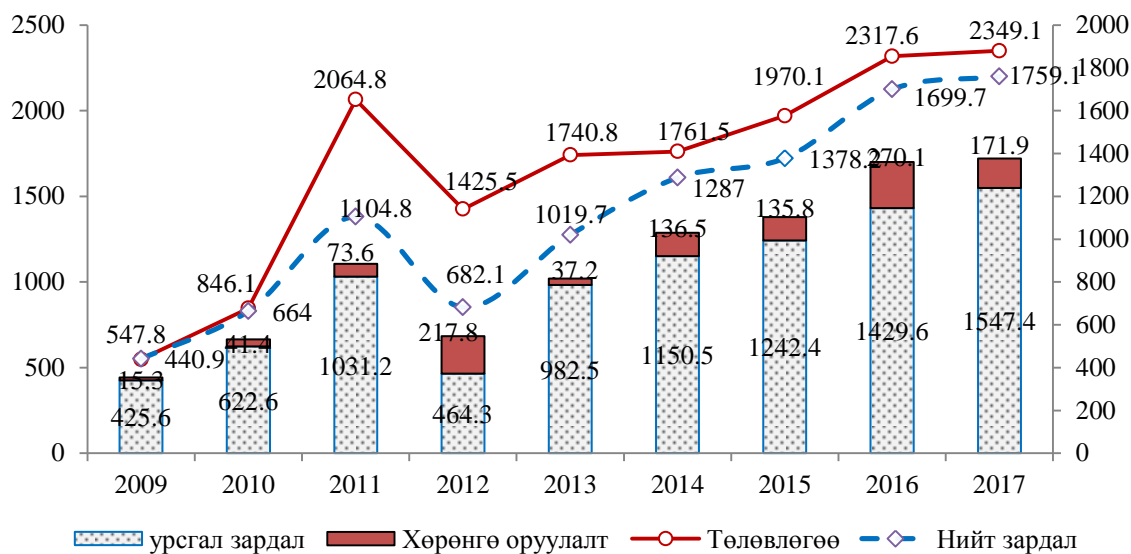
Хүснэгт. 2016 оны Монгол улсын нэгдсэн төсвийн зарлагын урьдчилсан гүйцэтгэл, томсгосон ангиллаар /тэрбум төгрөг/

Төсвийн төрөл	Нийт зарлага ба цэвэр зээл	Урсгал зардал				Хөрөнгө оруулалт	Эргэж төлөгдөх цэвэр зээл
		Цалин хөлс, НДШ	Бараа үйлчилгээ ний бусад зардал	Зээлийн хүү	Татаас, шилжүүлэг		
Нэгдсэн төсөв	9,519.90	1,742.08	1,421.37	987.60	2,562.67	2,304.56	501.62
Улсын төсөв	7,367.29	1,041.23	946.22	927.20	2,116.52	1,846.00	490.10
Орон нутгийн төсөв	2,314.90	846.90	472.50	0.62	530.05	453.30	11.47
ХХСангийн төсөв	278.53	-	-	59.77	218.76	-	-
НДСангийн төсөв	1,786.18	14.16	2.65	-	1,764.07	5.30	-

Орон нутгийн төсвийн урсгал зардал 1,850.0 тэрбум төгрөгт хүрч 108.9 хувийн гүйцэтгэлтэй, Хүний хөгжил сангийн зарлага 278.5 тэрбум төгрөгт хүрч 98.1 хувийн гүйцэтгэлтэй байна. Тус сангаас хүүхдэд олгож байгаа бэлэн мөнгөний санхүүжилтээр 218.8 тэрбум төгрөгийг олгосон байна. Нийгмийн даатгалын сангийн төлөвлөгдсөн урсгал зардал 1,780.9 тэрбум төгрөг буюу 101.1 хувийн гүйцэтгэлтэй байна.

Монгол Улсын 2017 оны эхний улирлын гүйцэтгэл: Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн нийт зарлага ба цэвэр зээлийн хэмжээ 2017 оны 3 дугаар сарын байдлаар 2,349.1 тэрбум төгрөгөөр төлөвлөгдсөнөөс 1,759.2 тэрбум төгрөгийн буюу 74.9 хувийн гүйцэтгэлтэй гарсан нь өмнөх оны мөн үетэй харьцуулбал 48.4 тэрбум төгрөг буюу 2.8 хувиар өссөн байна. Энэ нь өмнөх оны мөн үетэй харьцуулбал урсгал зардал 117.8 тэрбум төгрөг буюу 7.6 хувиар, эргэж төлөгдөх төлбөрийг хассан цэвэр зээл 28.6 тэрбум төгрөг буюу 3.5 дахин өссөн боловч хөрөнгийн зардал -98.2 тэрбум төгрөгөөр буюу -36.4 хувиар буурснаас тус тус шалтгаалсан байна.

График. Нэгдсэн төсвийн зарлагын 1 дүгээр улирлын гүйцэтгэл, 2009-2016 он

Нэгдсэн төсвийн урсгал зардлын өсөлтөд зээлийн хүүгийн зардал 60.5 тэрбум төгрөгөөр, урсгал шилжүүлэг 38.3 тэрбум төгрөгөөр, татаас 28.1 тэрбум тэрбум төгрөгөөр өсөж харин бараа үйлчилгээний зардал 9.0 тэрбум төгрөгөөр буурсан нь нөлөөлсөн байна.

Хүснэгт. Төсвийн 2017 оны I улирлын урсгал зардлын гүйцэтгэл /тэрбум.төгрөг/

	Улсын төсөв	ОН-ын төсөв	НДС-ийн төсөв
Жилийн төлөвлөгөө	6,759.2	2,423.1	1,887.4
ӨО-ы мөн үе	1,241.0	467.3	402.9
Төлөвлөгөө	1,815.4	683.3	472.0
Гүйцэтгэл	1,419.0	487.3	455.0
Хувь	78.2	71.3	96.4

Төсвийн бүрэлдэхүүнээр авч үзвэл урсгал зардлын гүйцэтгэл Улсын төсөв 78.2 хувь, орон нутгийн төсөв 71.3 хувь, Нийгмийн даатгалын сангийн төсөв 96.4 хувьтай гарсан байна.

3.2.2. Төсвийн зардлын дүн шинжилгээ

Төсвийн зарлагын өсөлтөд нөлөөлж буй зарим гол хүчин зүйлс: Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн нийт зарлага ба цэвэр зээлийн дүн 2005 онд 764.6 тэрбум төгрөг байсан бол 2015 оны гүйцэтгэлээр 7,138.0 тэрбум төгрөгт хүрсэн байна.

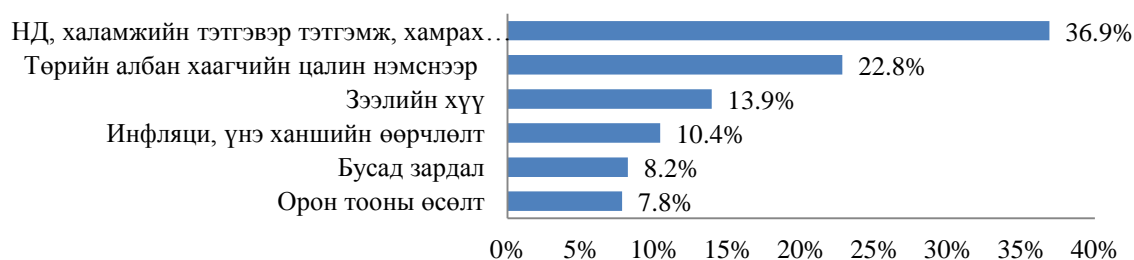
Төсвийн нийт зарлагын бүтцийг авч үзвэл өнгөрсөн 10 жилд урсгал зардал дунджаар 78-81 хувь, хөрөнгө оруулалт ба эргэж, төлөгдөх цэвэр зээлийн дүн 19-22 орчим хувийг эзэлж байна. Үүнээс урсгал зардлын бүтцийг 2017 оны түвшинд эдийн засгийн ангиллаар харьцуулбал төрийн албан хаагчийн цалин хөлсний зардал 25 хувь, зээлийн хүүгийн зардалд 19.4 хувь, бүх төрлийн нийгмийн хамгаалал болон халамжийн зардалд 34-36 хувь, бараа, үйлчилгээний бусад зардалд 19 хувь, татаас 2.0 орчим хувийг тус тус эзэлж байна.

Хүснэгт. Төсвийн зарлагын сүүлийн жилүүдийн динамик, тэрбум төгрөг

Зардлын ангилал	2010	2015	2005/2015 зөрүү		2016	2017	2017
	гүйц	гүйц	зөрүү	%	Урьд.	Бат	Тод
1. Төсвийн нийт зарлага	3,080.70	7,138.00	6,373.40	-	9,519.90	8,569.10	8,750.2
<i>Өсөлт (өмнөх онтой харьцуулахад)</i>	31.80%	-0.10%	1.60%	-	33.40%	-10.00%	2.12%
2. Урсгал зарлага	2,256.7	5,718.4	5,118.1	100%	6,713.7	6,947.8	6,843.7
<i>ДНБ-д эзлэх хувь</i>	26.80%	24.70%			27.70%	26.20%	-1.50%
2.1. Цалин хөлс ба НДШ	648.1	1,709.8	1,567	30.60%	1,742.1	1,744.9	1,746.3
2.2. Бараа, үйлчилгээний бусад	518.6	1,091.8	847.9	16.60%	1,421.4	1,300.2	1,321.9
2.3. Зээлийн хүү	42.3	731.1	710.4	13.90%	987.6	1,345.7	1,210.5
2.4. Татаас, шилжүүлэг	1047.6	2185.7	1,992.8	38.90%	2,562.7	2,557.2	2,564.9
3. Хөрөнгө оруулалт	590.7	1,396.70	1,306.90	-	2,304.60	1,483.9	1,579.8
4. ЭТЦЗээл	233.4	22.9	-51.6	-	501.6	137.2	326.7
5. Урсгал зардалд эзлэх хувь	100%	100%			100%	100%	100%
5.1. Цалин хөлс ба НДШ	28.7%	29.9%	-	-	25.9%	25.1%	25.1%
5.2. Бараа, үйлчилгээний бусад	23.0%	19.1%	-	-	21.2%	18.7%	19.0%
5.3. Зээлийн хүү	1.9%	12.8%	-	-	14.7%	19.4%	17.4%
5.4. Татаас, шилжүүлэг	46.4%	38.2%	-	-	38.2%	36.8%	36.9%

Төсвийн урсгал зардлын өсөлтөд нөлөөлж буй гол хүчин зүйлсийг судалж үзвэл **нэгдүгээрт** нийгмийн даатгалын сангаас олгох тэтгэвэр, тэтгэмжийн хэмжээг нэмэгдүүлэх болон тэтгэвэр, тэтгэмжид хамрагдах иргэдийн тооны өсөлт, **хоёрдугаарт** төрийн албан хаагчийн цалин, хөлсийг нэмэгдүүлэх шийдвэр, мөн хууль тогтоомжоор, эсвэл ЗГ болон эрх бүхий төрийн байгууллагын шийдвэрээр шинэ бүтэц, орон тоо бий болгох, нэмэгдүүлэх, **гуравдугаарт** Засгийн газрын өрийн үйлчилгээний төлбөр буюу зээлийн хүүгийн зардал, **дөрөвдүгээрт** инфляц, үнэ тариф болон ханшийн өөрчлөлт голлох нөлөөг үзүүлж байна.

График. Урсгал зардлын өсөлтөд нөлөөлж буй хүчин зүйлс, хувиар

Сүүлийн жилүүдэд төсвийн зарлагад зээлийн хүүгийн зардлын өсөлт гол нөлөөлөл үзүүлж байгаа бөгөөд 2005-2010 онуудад нийт урсгал зардалд зээлийн хүүгийн зардлын эзлэх хувь 2-3 хувь байсан бол 2015 онд 12.8 хувь, 2016 онд 14.7 хувь, 2017 оны батлагдсан төсөвт 19.4 хувьд хүрч тасралтгүй нэмэгдэх хандлагатай байна. Энэ нь сүүлийн 10 гаруй жилд уул уурхайн салбараас хамаарсан төсвийн орлогын өсөлтийг дагаж төсвийн тэлэх бодлого хэрэгжсэн, гадаад болон дотоод өр үүсгэх замаар төсвөөс гадуурх их хэмжээний зарцуулалт бүхий томоохон хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлсэн зэрэг шалтгаантай байна.

Төсвийн гадуурх зарцуулалтын төсөвт үзүүлэх нөлөөлөл: Монгол Улс 2013 оноос эхлэн төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийг бүрэн хэрэгжүүлж эхэлсэн боловч энэ

хугацаанд төсөвт тусгагдаагүй зарим томоохон хөтөлбөр арга, хэмжээг хэрэгжүүлсэн нь төсвийн огцом тэлэлтэд нөлөөлсөн байна.

Хүснэгт. Нэгдсэн төсвийн үндсэн үзүүлэлт ба төсвөөс гадуурх зарцуулалт, тэрбум төгрөг

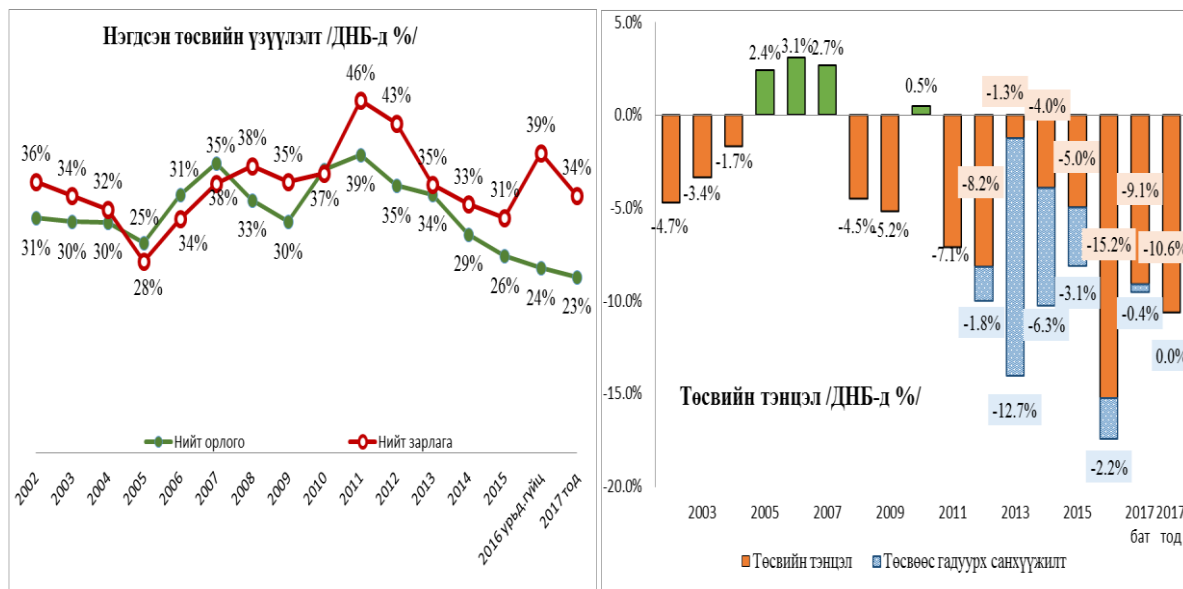
	2012	2013	2014	2015	2016 урьд.гүйц	2017 бат
1. Төсвийн тэнцвэржүүлсэн орлого ба тусламжийн дүн	4,881.2	5,940.1	6,276.6	5,981.1	5,852.1	6,160.2
2. Нийт зарлага ба цэвэр зээлийн дүн	6,017.8	6,164.7	7,144.5	7,138.0	9,519.9	8,569.1
3. Нэгдсэн төсвийн тэнцэл	-1,136.6	-224.6	-867.9	-1,156.9	-3,667.8	-2,408.7
4. Төсвийн тэнцэл /ДНБ-д %/	-8.2%	-1.3%	-4.0%	-5.0%	-15.2%	-9.1%
5. Төсвийн шинжтэй зарлага, санхүүжилт	255.7	2,236.5	1,474.0	1,156.6	1,407.7	355.3
5.1.Хөгжлийн банк**	255.7	987.9	599.4	433.7	311.6	172.8
5.2.Концессын барих-шилжүүлэх төсөл*	-	-	-	-	70.7	71.5
5.3.Векселиэр санхүүжсэн төслүүд*	-	-	95.2	159.8	500.5	-
5.4.Ипотекийн зээл /ОСИССТБ/***	-	1,248.6	779.3	563.1	524.9	111.0
Үүнээс:						
Төсөвт тусаагүй дүн	255.7	2,236.5	1,378.7	722.9	524.9	111.0
Төсөвт / тодотголд туссан дүн	-	-	95.2	433.7	882.8	244.3

Эх сурвалж: Сангийн яам*, Хөгжлийн банк**, Монгол банк***. Ипотекийн зээлийн цэвэр өөрчлөлтийг Монголбанкнаас сар бүр нийтэлдэг “Банкнудын ипотекийн зээлийн тайлан”-д үндэслэн тооцов.

Тухайлбал, 2012 оноос эхлэн гадаад болон дотоод зах зээлээс Монгол Улсын Хөгжлийн банкны татан төвлөрүүлсэн болон Засгийн газрын бонд гарган бүрдүүлсэн эх үүсвэрээс тус банкаар дамжуулан төсвөөс эргэн төлөгдөх нөхцөлтэй төсөл, хөтөлбөрүүдийг санхүүжүүлж эхэлсэн. Үүнийг 2015 оны 1 сард УИХ-аас Төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах замаар төсвийн бүрэлдэхүүн хэсэг болгон батлах эрх зүйн зохицуулалтыг бий болгон залруулах алхам хийсэн.

Мөн Монголбанкнаас хэрэгжүүлсэн “Орон сууцны ипотекийн санхүүжилтийн тогтвортой тогтолцоог бүрдүүлэх хөтөлбөр(буюу ОСИСТТБХ)”-ийн зээл, Засгийн газраас барих-шилжүүлэх нөхцөлөөр богино болон дунд хугацаанд төсвөөс эргэн төлөгдөх зохицуулалт бүхий концессын төслүүдийг хэрэгжүүлсэн, тухайн жилийн төсөвт тусгагдаагүй зарим хөрөнгө оруулалтын төсөл, арга хэмжээг вексель бичих замаар санхүүжүүлж хожим нь төсөвт тусгаж байсан зэрэг нь төсөвт тусгагдаагүй зардлыг нэмэгдүүлэх үр дагавартай байсан. ОСИСТТБХ-ийн хүрээнд бий болсон активыг Монголбанкнаас шилжүүлэн авч Ирээдүйн тэтгэврийн нөөц сан байгуулж, эх үүсвэрийг бүрдүүлэхээр тооцож Ирээдүйн тэтгэврийн нөөц сангийн тухай хуулийг 2016 оны 1 дүгээр сарын 22-ны өдөр баталсан боловч төсвийн хүндрэлтэй нөхцөлд уг хуулийг бүрэн хэрэгжүүлэх боломжгүй байсан тул хэрэгжилтийг 2019 он хүртэл хойшлуулаад байна.

График. Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн үндсэн үзүүлэлтүүд, ДНБ-д эзлэх хувь

Хэдийгээр Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн тэнцэл 2013-2015 онуудад гүйцэтгэлээр ДНБ-ний 1.3-5.0 хувийн алагдалтай гарсан боловч төсвийн гадуурх буюу төсвийн шинжтэй зарцуулалтын хэмжээ⁵ нь ДНБ-ний 12.7-3.1 хувьд хүрч байсан байна. Хэрэв эдгээр төсвийн шинжтэй зардлыг төсөвт тусган тооцвол нийт төсвийн алдагдал дээрх хугацаанд ДНБ-ний 14.0-8.1 хувьтай дүйцэхүйц хэмжээнд хүрсэн байна. Энэ нь төсвийн урсгал зардалд зээлийн хүүгийн зардлын эзлэх хувийг сүүлийн жилүүдэд нэмэгдүүлэхэд нөлөөлсөн байна.

Төсвийн зарлагын өсөлтийг бууруулах чиглэлээр авсан арга хэмжээний тойм

Төсвийн алдагдлыг бууруулах зорилгоор урсгал зардлын өсөлтийг хязгаарлахад чиглэсэн арга хэмжээг сүүлийн жилүүдэд хэрэгжүүлж ирсэн нь зохих үр дүнгээ өгч байна. Төсвийн урсгал зардлыг бууруулах арга хэмжээг хэрэгжүүлэхдээ төрийн байгууллагад бүтэц зохион байгуулалтын өөрчлөлт хийж төрийн захиргааны орон тоо, урсгал зардлыг бууруулах, бараа, ажил, үйлчилгээний зарим тэвчиж болох зардлыг танах, цалин хөлсний өсөлтийг хязгаарлах чиглэлийг баримталсан.

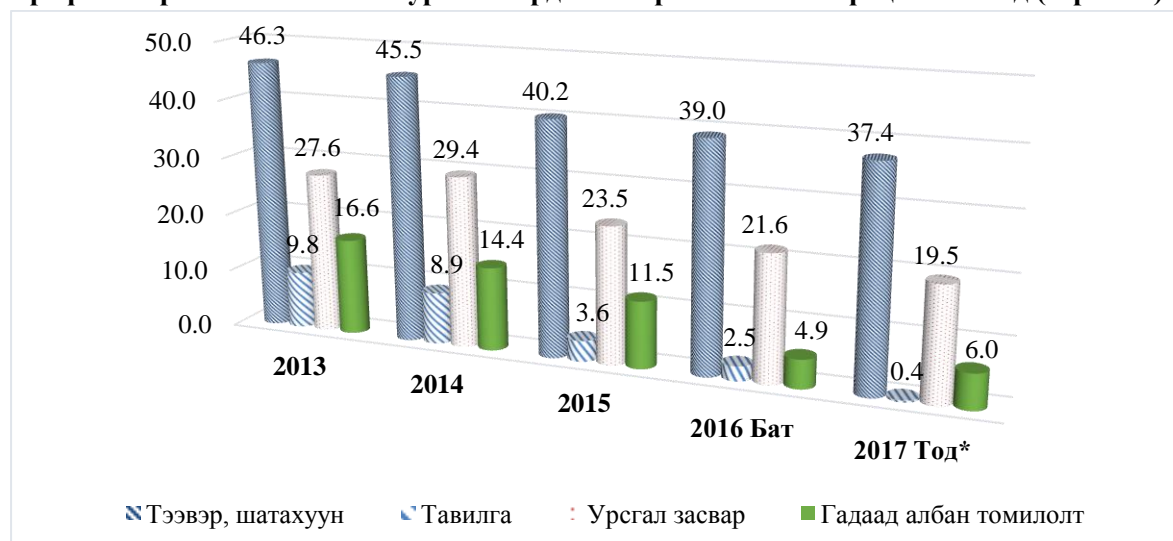
Тухайлбал бүтэц зохион байгуулалтын өөрчлөлтийн хүрээнд 2016 он хүртэл хэрэгжүүлсэн багц арга хэмжээний хүрээнд төсвөөс санхүүждэг 15 байгууллагыг татан буулгаж, 59 байгууллагыг хооронд нь нэгтгэж, 30 байгууллагыг аж ахуйн тооцоонд шилжүүлж, төсвөөс 100 хувь санхүүждэг болон дийлэнх санхүүжилтээ төсвөөс авдаг байсан 12 тусгай сан, тэдгээрийн ажлын албадыг татан буулгасан байна. Өөрчлөлтийн үр дүнд орон тоог 5024-өөр бууруулсан байна.

Түүнчлэн тэвчиж болох бараа үйлчилгээний зарим зардлыг бууруулах арга хэмжээний хүрээнд Монгол Улсын Ерөнхийлөгч, УИХ, Ерөнхий сайд, Гадаад харилцааны сайдаас бусад байгууллага, албан тушаалтан гадаад томилолтын зардал гаргахгүй байх, албан

⁵ Энэхүү тооцоонд 2012 оноос Монгол банк болон Засгийн газар хамтран хэрэгжүүлсэн “Гол нэрийн бараа, бүтээгдэхүүний үнийг тогтворжуулах дунд хугацааны хөтөлбөр”-ийн хүрээнд олгосон зээл ороогүй болно.

тушаалтны гар утасны зардлыг төсвөөс төлөхийг зогсоох, төсвийн хөрөнгөөр тавилга, автомашин шинээр худалдан авахгүй байх, эмнэлэг, сургуулиас бусад төсвийн байгууллагад албан өрөө тасалгаанд урсгал засвар хийхгүй байх, эмнэлгийн түргэн тусламж, онцгой байдал, авлигатай тэмцэх байгууллага, хил хамгаалах болон хууль сахиулах зарим байгууллагаас бусад бүх шатны төсвийн байгууллагад албан ажлын хэрэгцээнд 1-ээс илүү автомашин хэрэглэхийг хориглох зэрэг зохион байгуулалтын арга хэмжээг хэрэгжүүлсэн.

График. Зарим тэвчиж болох урсгал зардлын өөрчлөлт: 2013 гүйц - 2017 тод (тэрб.төг)

Ингэснээр бичиг хэрэг, тээвэр шатахуун, тавилга ба эд хогшил, нормын хувцас, урсгал засвар, гадаад дотоод албан томилолт, зочин төлөөлөгч хүлээн авах зэрэг зардлуудыг 2013 оноос үе шаттайгаар бууруулснаар 2017 оны тодотголоор батлагдсан түвшинг 2013 оны гүйцэтгэлтэй харьцуулахад 65.6 тэрбум төгрөгөөр буюу 31.7 хувиар буурсан байна. Түүнчлэн, эмнэлэг, онцгой байдлын алба, хил хамгаалах, хууль сахиулах байгууллагуудаас бусад төсвийн байгууллагуудын тээвэр шатахуун, урсгал засвар, тавилга эд хогшил, гадаад албан томилолтын зардал зэргийг 2013 оны түвшнээс 20-95 орчим хувиар бууруулсан байна.

Өнгөрсөн 2015-2016 онд төсвийн зардлыг бууруулах арга хэмжээний үр дүнг судалж, нөлөөллийг тооцоолоход ирэх 2017-2020 онуудад жил бүр 118.3-220.0 орчим тэрбум төгрөгийн зардал нэмэгдэх ачааллыг бууруулсан байна.

3.2.3. Нийгмийн халамжийн зардал, чиг хандлага

Монгол Улсын 2017 оны төсөвт нийгмийн халамжийн багц хуулийн хүрээнд халамжийн сангийн зардалд нийт 472.1 тэрбум төгрөг, үүнээс хүүхдийн мөнгөн тэтгэмжийн зардалд 161.5 тэрбум төгрөг батлагдсан байна.

Шинэчлэн найруулсан Төсвийн тухай хууль 2013 оноос бүрэн хэрэгжсэнээр нийгмийн халамжийн зарим зардал орон нутгийн төсвийн суурь зардалд тооцогдож, орон нутгийн төсвөөс санхүүжиж байна. Харин Хүний хөгжил сангийн тухай хууль 2017 оны 01 сарын 01-ээс хүчингүй болсонтой холбоотойгоор хүүхдийн мөнгөн тэтгэмжийг нийгмийн халамжийн сангаас олгож байна. Мөн Засгийн газрын мөрийн хөтөлбөрийг үе шаттай

хэрэгжүүлэх хүрээнд 2017 оноос ахмад настан азай буурлуудад насны хишиг олгох хөтөлбөрийг шинээр эхлүүлээд байна.

Дунд хугацаанд ОУВС-тай тохирсон Өргөтгөсөн санхүүжилтийн хөтөлбөрийн хүрээнд нийгмийн халамжийн олон тусдаа хөтөлбөрүүдийг нэгтгэх, давхцалыг арилгах, хамрагдах шалгуур үзүүлэлтийг тодорхой нарийвчлан тогтоох зэргээр оновчтой, зорилтот түвшинд олгодог байх, ингэснээр зардлыг хэмнэх чиглэлээрх өөрчлөлтийг судалгаанд үндэслэн олон улсын түншлэгч байгууллагуудтай хамтран 2018 оноос эхлэн үе шаттай хэрэгжүүлнэ.

Ингэхдээ одоо олгож байгаа тэтгэмж, хөнгөлөлт үйлчилгээний хүртээмжийн түвшнийг хадгалах, нийгмийн халамжийг эн тэргүүнд шаардлагатай хэсэгт буюу зорилтод бүлэгт чиглүүлэх бодлого, зарчмыг баримтална. Энэ хүрээнд одоогоор нийт хүүхдийн 60 хувийг хамруулан олгож байгаа хүүхдийн мөнгө хөтөлбөрийн хамрах хүрээг дахин нарийвчилж зорилтот бүлгийн өрхийн 40 хувьд олгохоор тооцож 19.6 тэрбум төгрөгөөр бууруулах, цаашид хамрах хүрээг дахин тэлэхгүй буюу нөхөн олгохгүй байхаар төсөөлөв.

Үүнтэй хамт одоогоор харьцангуй хязгаарлагдмал хүрээнд буюу 26 мянган өрхийн 140 мянга орчим хүнд хүргэдэг “Хүнс тэжээлийн дэмжлэг үзүүлэх үйлчилгээ” хөтөлбөрийн хамрах хүрээ, багцын нэр төрлийг өргөжүүлж эмзэг бүлгийн орлого багатай өрхийн хүнсний аюулгүй байдлыг хангахад чиглүүлж 2018 онд 12.8 тэрбум төгрөгөөр нэмэгдүүлэхээр тооцов.

Хүснэгт. Нийгмийн халамжийн зардлын төсөөлөл, тэрбум төгрөгөөр

Нийгмийн халамжийн сангийн зардал	2016	2017	2018	2019	2020
НИЙТ	296.9	472.5	493.5	529.4	563.8
Үндсэн үйл ажиллагааны зардал	0.7	0.8	0.8	0.9	1.0
Эрдэм шинжилгээ, судалгааны ажил	0.4	0.4	0.4	0.5	0.5
Зөвлөл, хороо, комиссын гишүүдийн ажлын хөлс	0.9	0.7	0.7	0.8	0.8
Халамжийн тэтгэвэр	103.9	101.8	108.0	115.5	123.0
Жирэмсэн болон хөхүүл эхийн тэтгэмж	42.7	43.7	46.4	49.6	52.8
Ахмад дайчин, алдар цолтой ахмад настны хөнгөлөлт	5.7	6.0	6.4	6.8	7.2
Алдарт эхийн одонтой эхчүүдэд олгох тэтгэмж	28.9	29.4	31.2	33.3	35.5
Хүүхдэд олгох мөнгөн тэтгэмж ⁶	-	161.5	151.8	162.2	172.8
Нөхцөлт мөнгөн тусламж	34.5	34.2	36.3	38.8	41.3
Олон нийтийн оролцоонд түшиглэсэн халамж	3.2	1.9	2.0	2.2	2.3
Амьжиргааг дэмжих нөхцөлт мөнгөн тусламж	22.0	21.8	23.1	24.7	26.3
Асрамжийн үйлчилгээ	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2
Хоол тэжээлийн тусламж, дэмжлэг	18.3	17.9	31.8	35.9	38.2
ХБИ-нд үзүүлэх нийгмийн халамжийн үйлчилгээ	12.3	11.7	12.4	13.3	14.1
Ахмад настнуудад үзүүлэх хөнгөлөлт	22.4	18.6	19.7	21.1	22.5
Нийгмийн халамжийн бусад тэтгэмж, хөнгөлөлт	0.4	0.4	0.4	0.5	0.5
Насны хишиг	-	20.5	21.8	23.3	24.8

⁶ Улсын Их Хурлаас 2016 оны 02 дугаар сарын 05-ны өдөр Хүний хөгжил сангийн тухай хууль хүчингүй болсонд тооцох тухай хуулийг баталсантай холбоотойгоор 2017 оноос хүүхдийн мөнгөн тэтгэмжийг халамжийн санд тусган санхүүжүүлж байна.

Дунд хугацаанд нийгмийн халамжийн зардалд нөлөөлөх гол хүчин зүйлс нь өсөн нэмэгдэж байгаа насжилт болон тэтгэвэр, тэтгэмжийг инфляцын өөрчлөлтөөр индексжүүлэх, нэмэгдүүлэх арга хэмжээтэй холбоотой байна.

3.2.4. Нийгмийн даатгалын сангийн өнөөгийн байдал, чиг хандлага

Нийгмийн даатгалын сангийн 2017 оны төсвийн тодотголоор нийгмийн даатгалын сангийн орлогын хэмжээг 1,412.6 тэрбум төгрөгөөр, сангийн зарлагын хэмжээг 1,891.7 тэрбум төгрөгөөр, төрөөс тэтгэврийг нь хариуцах иргэдийн улсын төсвийн санхүүжилт, нийгмийн даатгалын сангийн алдагдалд 587.3 тэрбум төгрөг олгохоор тус тус баталсан.

Хүснэгт. Нийгмийн даатгалын сангуудын төсвийн төсөөлөл, тэрбум төгрөгөөр

Үзүүлэлт	2017	2018	2019	2020
НД Сангуудын эх үүсвэр	1,412.6	1,572.4	1,689.6	1,871.0
НД Сангуудын зарлага ⁷	1,891.7	2,045.1	2,198.6	2,374.9
УТ-өөс олгох татаас	587.3	507.5	451.5	337.7

Дунд хугацаанд нийгмийн даатгалын сангийн зардлын өөрчлөлтөд инфляцын нөлөөллөөс гадна ОУВС-тай тохиролцсон хөтөлбөрийн хүрээнд хэрэгжүүлэх тэтгэврийн нас, болон шимтгэлийн хувь хэмжээний өөрчлөлт нөлөөлөх болно.

1.Тэтгэврийн тогтолцооны зарим параметрийн өөрчлөлтийн нөлөөлөл

ОУВС-тай хамтран хэрэгжүүлэхээр төлөвлөж байгаа Өргөтгөсөн санхүүжилтийн хөтөлбөрийн хүрээнд дунд болон урт хугацаанд тэтгэврийн сангийн тогтвортой байдлыг хангах, мөн иргэдийн дундаж насжилт цаашид үргэлжлэн нэмэгдэх хандлагатай уялдуулан өнөөгийн тэтгэврийн тогтолцоонд зарим параметрийн өөрчлөлт буюу тэтгэврийн насыг аажмаар нэмэгдүүлэх, шимтгэл төлөх хувь хэмжээг шинэчлэн тогтоох хууль эрх зүйн өөрчлөлтийг 2017 оны 4 дүгээр сард Улсын Их Хурал батлаад байна. Энэ хүрээнд:

а) 2018 оноос тэтгэврийн даатгалын шимтгэлийн хувь хэмжээг 2018 онд ажил олгогч 1.0 хувь, даатгуулагч 1.0 хувь буюу нийт 2.0 хувиар, 2019 онд ажил олгогч 0.5 хувь, даатгуулагч 0.5 хувь буюу нийт 1.0 хувиар, 2020 онд ажил олгогч 1.0 хувь, даатгуулагч 1.0 хувь буюу нийт 2.0 хувиар тус тус нэмэгдүүлэхэд уг сангийн орлогын хэмжээ 2018 онд 117.1 тэрбум төгрөг, 2019 онд 175.9 тэрбум төгрөг, 2020 онд 293.6 тэрбум төгрөгөөр тус тус нэмэгдэхээр төсөөлөв.

б) Өсөн нэмэгдэж байгаа хүн амын насжилт болон тэтгэврийн сангийн санхүүгийн алдагдлын зохистой тэнцвэрийг хангаж ирээдүйд ахмадуудын орлогын баталгааг хангах, ахмад настны хөдөлмөр эрхлэлтийг дэмжих зорилгоор эрэгтэй, эмэгтэй хүмүүсийн тэтгэвэрт гарах насыг урт хугацааны турш аажмаар ижил түвшинд хүргэх

⁷ Энэхүү тооцоололд УИХ-аас 2017 оны 02 сарын 02-ны өдөр батлагдсан Нийгмийн даатгалын сангаас олгох тэтгэвэр, тэтгэмжийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хууль, Малчин, хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчийн тэтгэврийн даатгалын шимтгэлийг нөхөн төлүүлэх тухай хуулиудын нөлөөлөл тусгагдаагүй болно.

төлөвлөгөөг 2018 оноос эхлэн үе шаттай хэрэгжүүлнэ. Тэтгэврийн насыг нэг жилд 6 сараар нэмэгдүүлэх бөгөөд жишээ нь 2018 оны хувьд хуулиар тогтоосон өндөр насны тэтгэврийн доод хязгаар нь эрэгтэйчүүдийн хувьд 60 нас 6 сар, харин эмэгтэйчүүдийн нас 55 нас 6 сар, хэрэв олон хүүхдээр эрт тэтгэвэр тогтоолгох бол 50 нас 6 сар байх болно. Хөдөлмөрийн хэвийн бус нөхцөлөөр 2018 оноос эхлэн эрт тэтгэвэр тогтоолгох иргэдийн хувьд мөн жилд 6 сараар нэмэгдүүлэх төлөвлөгөө хамаарна. Түүнчлэн иргэдэд сонголт олгох зорилгоор хэрэв эрэгтэй болон эмэгтэй даатгуулагч иргэн өөрөө хүсвэл 60 насандаа тэтгэвэр тогтоолгох эрхтэй байх бөгөөд тэдний тэтгэврийн даатгалын шимтгэл төлсөн байвал зохих доод хугацаа болох 20 жилийг 2034 он хүртэл жил бүр 3 сараар нэмэгдүүлнэ. Эрэгтэй болон эмэгтэй даатгуулагчдын өндөр насны тэтгэвэрт гарах насыг нэг жилд 6 сараар нэмэгдүүлэхэд сангийн зарлага нэмэгдэх ачаалал 2018 онд 53.2 тэрбум төгрөг, 2019 онд 111.5 тэрбум төгрөг, 2020 онд 176.4 тэрбум төгрөгөөр тус тус буурна.

2. Шинээр батлагдсан хуулиудын НДС-ийн төсөвт үзүүлэх нөлөөлөл

Улсын Их Хурлаас 2017 оны 02 дугаар сарын 02-ны өдөр баталсан Нийгмийн даатгалын сангаас олгох тэтгэвэр, тэтгэмжийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хууль, Малчин, хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчийн тэтгэврийн даатгалын шимтгэлийг нөхөн төлүүлэх тухай хуулийг 2018 оны 1 дүгэр сарын 1-ний өдрөөс эхлэн хэрэгжүүлснээр тэтгэврийн сангийн зарлага 2018 онд 124.6 тэрбум, 2019 онд 164.7 тэрбум, 2020 онд 218.2 тэрбум төгрөгөөр нэмэгдэхээр байна. Тухайлбал:

а/ Нийгмийн даатгалын сангаас олгох тэтгэвэр, тэтгэмжийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийн дагуу хүүхдээ асарч байгаа эхчүүдийн шимтгэл төлсөн нийт хугацаан дээр хүүхэд бүрийн тоогоор нэг жил зургаан сараар нэмж тооцох, эхийн хүүхдээ асрах чөлөөтэй байсан хугацааны шимтгэлийг ажил олгогч (хэрэв сайн дураар даатгуулж, жирэмсний амаржсаны тэтгэмж авах эрх үүссэн бол шимтгэлийг нь тэтгэмжийн сангаас, харин эх даатгуулаагүй бол түүний төлбөл зохих шимтгэлийн 50 хувийг төрөөс хариуцах) төлөх, малчны тэтгэврийн насыг 5 жилээр наашлуулах, малчдын шимтгэл төлсөн нэг жилийг нэг жил зургаан сараар тооцох, сайн дураар даатгуулагч эхчүүдийн жирэмсний болон амаржсаны тэтгэмжийг хөдөлмөрийн хөлсний 100 хувиар тооцдог болох зэрэг өөрчлөлтүүд нь зардлыг 2018 оноос эхлэн жил бүр 97.9 тэрбум төгрөгөөр нэмэгдүүлэхээр байна.

б/ 2017 оны 02 дугаар сарын 02-ны өдөр батлагдсан Малчин, хувиараа хөдөлмөр эрхлэгчийн тэтгэврийн даатгалын шимтгэлийг нөхөн төлүүлэх тухай хуулийн дагуу нийгмийн даатгалын санд 178.0 тэрбум төгрөгийн орлого төвлөрч, 2018 онд 26.7 тэрбум төгрөг, 2019 онд 66.8 тэрбум төгрөг, 2020 онд 120.3 тэрбум төгрөгийн зардал гарахаар тус тус тооцож төсөөлөв.

Хүснэгт. Шинээр батлагдсан хуулиудын НДС-д үзүүлэх нөлөөлөл, тэрбум төгрөгөөр

Үзүүлэлт	2017	2018	2019	2020
НД Сангуудын орлого	-	50.0	128.0	-
НД Сангуудын зарлага	-	124.6	164.7	218.2
УТ-өөс олгох татаас	-	74.6	36.7	218.2

Нийгмийн даатгалын сангаас олгох үйлдвэрлэлийн осол, мэргэжлээс шалтгаалах өвчний тэтгэвэр, тэтгэмж, төлбөрийн тухай хуулийн 19.1 дэх хэсэгт “Үйлдвэрлэлийн ослыг

Дунд хугацаанд төсвийн урсгал зардлыг төлөвлөх, санхүүжүүлэхэд баримтлах зарчим

Дунд хугацаанд төсвийн урсгал зардлын төсөөллийг тооцохдоо төсөвт тусган хэрэгжүүлэх шаардлагатай арга хэмжээг дараахь зарчмыг баримтлан тодорхойлох нь зүйтэй гэж үзэв. Үүнд:

1. Зарлага бууруулах, өсөлтийг хязгаарлах чиглэлээр ОУВС-тай тохирсон арга хэмжээг хэрэгжүүлэх;
2. Тэтгэвэр, тэтгэмжийг нэмэх асуудлыг инфляцын өөрчлөлтийг харгалзан төсөв санхүүгийн боломжтой уялдуулан авч үзэх;
3. Хүн ам зүйн бүтэц, статистик, үнэ ханшийн өөрчлөлтийн улмаас төрийн үйлчилгээг хүргэхэд нэмэгдэх зардлыг хянаж төсөвт тусгах;
4. Шинээр батлагдсан зарим хууль тогтоомж, Засгийн газрын баталсан хөтөлбөрүүдийг төсвийн нөөц боломжийг харгалзан үе шаттайгаар хэрэгжүүлэх, шаардлагатай бол өөрчлөх, хүчингүй болгох саналыг эрх бүхий байгууллагад тавьж шийдвэрлүүлэх;
5. Зөвхөн боловсрол, эрүүл мэндийн салбарт шинэ хөрөнгө оруулалтын улмаас төрийн үйлчилгээг өргөжүүлэх, хамрах хүрээг нэмэгдүүлэхтэй холбоотой урсгал зардлыг төсөвт тусгах;
6. Төрөөс иргэдэд хүргэх үйлчилгээний чанар хүртээмжийг бууруулахгүй байх;
7. Хөдөлмөр эрхлэлт, ажлын байрыг нэмэгдүүлэх, эсхүл орлого нэмэгдүүлэх үр дүнтэй, санхүүжүүлэх эх үүсвэртэй хөтөлбөр арга хэмжээний зардлыг төсөвт тусгах;
8. Бүтцийн өөрчлөлт, бусад шийдвэрээр орон тоо, урсгал зардал нэмэгдүүлэхгүй байх.

Дунд хугацаанд урсгал зардлыг санхүүжүүлэхэд баримтлах зарчмын дагуу ОУВС-ийн хөтөлбөрийн хүрээнд тохирсон зардал бууруулах дараахь арга хэмжээг хэрэгжүүлэхээр тооцов.

Хүснэгт. ОУВС хөтөлбөрийн хүрээнд зардал бууруулах зарим арга хэмжээ, (тэрб.төг)

	Зарлага бууруулах арга хэмжээнүүд	Зарлагын ачаалал буурах			
		2017	2018	2019	2020
	2017 оны тодотголоос буурах зардлууд	0	46.8	68.9	81.2
1.	Эм, эмнэлгийн хэрэгслийн худалдан авалтын үр ашгийг сайжруулах	0	1.3	2.6	3.9
2.	Хүүхдийн мөнгийг зорилтот бүлэгт олгох (2017 онд нийт хүүхдийн 60%-д, 2018 оноос нийт өрхийн 40%-д олгох)	0	19.6	19.6	19.6
3.	Зорилтот бүлгийн өрхөд хүнс тэжээлийн дэмжлэг үзүүлэх үйлчилгээг өргөжүүлэх (Хамрагдах өрхийг 2 дахин, мөнгөн дүнг 20 хувиар тус тус нэмэгдүүлэх)	0	-12.8	-14.7	-14.7
4.	Тэтгэвэрт гарсан ажилтны оронд 2019 он дуустал шинэ томилгоо хийхгүй байх, ТАХ-н цалин хөлсийг 2018 он дуустал царцаах (ЭМ, Боловсрол, ОБЕГ, Цагдаад 2:1 харьцаагаар томилох)	0	20.7	43.4	54.4
5.	2017 онд хэрэгжүүлсэн 1 удаагийн арга хэмжээний зардлыг бууруулах (Сонгуулийн зардал 17.5 тэрбум, бусад 0.5 тэрбум)	0	18	18	18

Түүнчлэн шинээр батлагдсан зарим хууль тогтоомжийг буцаан өөрчлөх, хүүхдийн мөнгийг 2019 оноос 100 хувь нөхөн олгохгүй байх, нийгмийн халамжийн хөтөлбөрүүдийг нэгтгэж зорилтод бүлэгт чиглүүлэх зэрэг бусад арга хэмжээг авч хэрэгжүүлснээр 2018 онд 212.9 тэрбум төгрөг, 2019 онд 726.8 тэрбум төгрөг, 2020 онд 506.4 тэрбум төгрөгийн зардал нэмэгдэх ачааллыг бууруулах боломж бүрдэж байна.

Дунд хугацаанд төсвийн зардлыг бууруулах эдгээр арга хэмжээг авч хэрэгжүүлж байгаа боловч хүн ам зүйн бүтэц, статистик өөрчлөлт, шинэ хөрөнгө оруулалтын ашиглалтын улмаас иргэдэд хүргэх эрүүл мэнд, боловсрол, нийгмийн хамгааллын зарим үйлчилгээний хамрах хүрээ өргөжих, төрийн үйлчилгээний чанар, хүртээмжийг бууруулахгүй байх, УИХ болон Засгийн газраас баталсан бодлого, шийдвэрийн хэрэгжилтийг зохион байгуулах, нийгмийн тодорхой бүлэгт чиглэсэн тэтгэвэр, тэтгэмжийг үнэ ханш, инфляцын өөрчлөлтийг харгалзан төсвийн боломжтой уялдуулан нэмэгдүүлэх зэрэг арга хэмжээнд шаардагдах урсгал зардлыг төсөвт тусган санхүүжүүлэх бодит хэрэгцээ, нөхцөл байдал оршсоор байна.

Урсгал зардлыг нэмэгдүүлэх хэрэгцээ буюу Төсвийн ерөнхийлөн захирагч нараас ирүүлсэн саналын талаар

Сангийн яамнаас 2017 оны 04 сарын 19-ний өдрийн 4-1/2232 албан тоотор 2018 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2019-2020 оны төсвийн төсөөлөлд санал авахад нийт 16 Төсвийн ерөнхийлөн захирагч нараас тухайн салбарын бодлого, шийдвэрлэхээр төлөвлөж буй арга хэмжээг хэрэгжүүлэхэд 2018 онд нийт 1 их наяд 541.5 тэрбум төгрөгөөр буюу ДНБ-ний 5.6 хувиар урсгал зардлыг нэмэгдүүлэх хүсэлтийг ирүүлсэн байна.

Хүснэгт. ТЕЗ нарын зарлага нэмэгдүүлэх санал, нөлөөлж буй хүчин зүйлээр (тэрб.төг)

№	Ангилал	ТЕЗ санал 2018 онд	Зарлага нэмэгдүүлэх хэрэгцээнд эзлэх хувийн жин
	УРСГАЛ ЗАРДАЛ НЭМЭГДҮҮЛЭХ ХЭРЭГЦЭЭ	1,541.50	100%
1	Тэтгэвэр, тэтгэмж, цалингийн зардлыг нэмэгдүүлэх	441.7	29%
2	Статистик, хүн амзүй, үнэ, ханшийн өөрчлөлтөөс шалтгаалан нэмэгдэх арга хэмжээ	114.3	7%
3	Шинээр батлагдсан хууль, тогтоомжийн дагуу хэрэгжүүлэх арга хэмжээ	220.6	14%
4	Засгийн газрын тогтоол, шийдвэрээр батлагдсан үндэсний хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлэх	138.6	9%
5	Нэг удаагийн шинж чанартай хэрэгжүүлэх арга хэмжээ /хуулийн дагуу зохион байгуулах арга хэмжээ, өр барагдуулах зардал гм./	165.5	11%
6	Шинэ хөрөнгө оруулалтын ашиглалтын улмаас нэмэгдэх	45.1	3%
7	Гадаад зээл, тусламжийн хөрөнгөөр хэрэгжих төсөл, арга хэмжээний Монголын талын санхүүжилт ба бусад урсгал зардлууд	415.7	27%

Зарлага нэмэгдүүлэх хэрэгцээг ангилж үзвэл нийт зардлын 29 хувийг цалин, тэтгэвэр, тэтгэмжийг нэмэгдүүлэхэд, 23 орчим хувийг УИХ болон Засгийн газраас шинээр батлагдсан шийдвэрийг хэрэгжүүлэх арга хэмжээнд, 7 хувь нь хүн ам зүй, статистик, үнэ ханшийн өөрчлөлтийн улмаас нийгмийн хамгаалал, боловсрол, эрүүл мэндийн салбарт

төрийн үйлчилгээг иргэдэд хүргэхэд нэмж шаардагдах зардалд, 3 хувь нь шинэ хөрөнгө оруулалтын улмаас ашиглалтын зардал нэмэгдэх, 11 хувь нь нэг удаагийн шинж чанартай зарим арга хэмжээг хэрэгжүүлэхэд, 27 хувь нь бусад үйл ажиллагааны урсгал зардлыг нэмэгдүүлэх шаардлагатай гэсэн санал эзэлж байна.

ТЕЗ нараас ирүүлсэн санал, хэрэгцээ шаардлагыг төсвийн зарлагын дунд хугацаанд баримтлах зарчим, ач холбогдлыг харгалзан хянан үзэхэд 2018 онд 396.4 тэрбум төгрөгийн нөлөөлөл бүхий дор дурдсан зарим арга хэмжээг төсөвт тусган хэрэгжүүлэх шаардлагатай байна.

Хүснэгт. Төсвийн урсгал зардалд нөлөөлөх зарим арга хэмжээ (тэрб.төг)

Арга хэмжээ	ТХМ-д үзүүлэх нөлөөлөл*		
	2018	2019	2020
НИЙТ	396.4	709.8	1,176.5
1 Тэтгэвэр, тэтгэмжийг инфляц, үнэ тарифын өөрчлөлттэй уялдуулан нэмэгдүүлэх /Инфляц 2018 онд 6.1%. 2019 онд 6.9%. 2020 онд 6.5%/	104.2	222.5	354.2
2 Засгийн газрын мөрийн хөтөлбөрт туссан зарим арга хэмжээг хэрэгжүүлж эхлэх /Цалинтай ээж хөтөлбөр/	72.4	79.7	87.7
3 Тэтгэвэр авагчийн тооны өсөлтөөс хамаарч нэмэгдэх зардал /Тэтгэврийн насыг жилд 6 сараар нэмэх нөлөөлөл тооцсоны дараа/	53.8	107.5	169.3
4 Хөрөнгө оруулалт, хүүхдийн тооны өсөлт, хамрах хүрээ өргөжсөнөөр цэцэрлэг, сургууль, соёл, спортын салбарт нэмэгдэх урсгал зардал	41.1	38.9	142.3
5 Орон нутгийн эрчим хүчний үнэ, тариф болон төвлөрсөн халаалтад холбогдсон зэрэг шалтгааны улмаас нэмэгдэх тогтмол зардлууд	30.1	30.1	30.1
6 ЭМДС-аас санхүүжих өндөр өртөгтэй мэс засал болон хөрөнгө оруулалтын улмаас нэмэгдэх урсгал зардал	26.8	35.8	38.3
7 Хүнс тэжээлийн дэмжлэг үзүүлэх үйлчилгээний хамрах хүрээг нэмэгдүүлэх	12.8	14.7	14.7
8 Үндэсний хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлэх зардал /Агаарын бохирдолтой тэмцэх, Авлигатай тэмцэх үндэсний хөтөлбөр гэх мэт/	10.9	11.4	11.9
9 Гадаад зээл, тусламжийн болон бусад урсгал зардал	44.3	48.7	86.2
10 2019 оноос төрийн албан хаагчийн цалинг инфляцын түвшнийг харгалзан нэмэгдүүлэх	0	120.5	241.8

* Төсвийн нөлөөллийг 2017 оны тодотголоор батлагдсан түвшинтэй харьцуулж тооцов.

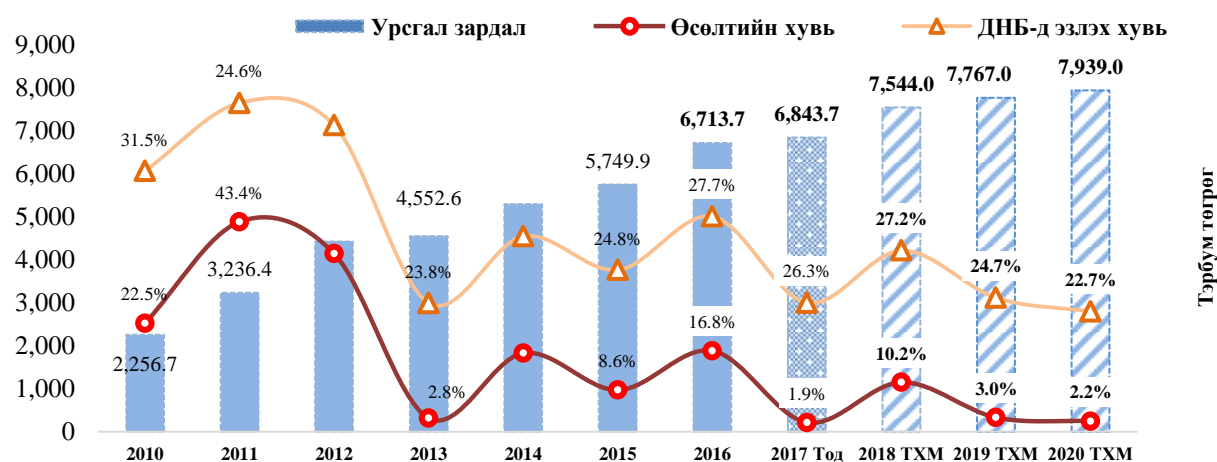
Төсвийн зарлагыг дунд хугацаанд нэмэгдүүлэхэд эхний ээлжид тэтгэвэр, тэтгэмжийг 2018 оноос, цаашид эдийн засгийн өсөлт, төсвийн орлогын боломжийг харгалзан төрийн албан хаагчийн цалинг 2019 оноос эхлэн инфляцтай уялдуулан нэмэгдүүлэх асуудлыг судалж, шийдвэрлэх нь зүйтэй байна.

Харин дунд хугацаанд урсгал зардлыг санхүүжүүлэхэд баримтлах зарчимд нийцээгүй ТЕЗ нарын санал болгосон 1,145.1 тэрбум төгрөгийн зардал шаардагдах бусад арга хэмжээ нь ТХМ-д тодорхойлсон зарлагын хязгаараас хэтэрч байгаа тул тусгах боломжгүй байна. Цаашид эдгээр арга хэмжээг төсвийн орлогын боломжтой уялдуулан үе шаттай хэрэгжүүлэх, холбогдох эрх зүйн актуудад өөрчлөлт оруулах замаар хэрэгжилтийг хойшлуулах, эсхүл цуцлах, батлагдсан төсөвт зохицуулалт хийх, бүтэц зохион байгуулалтын өөрчлөлт хийх зэргээр шийдвэрлэх шаардлагатай байна.

Дээр дурдсан нөхцөл байдлыг харгалзан үзвэл дунд хугацааны төсвийн хүрээний мэдэгдэлд урсгал зардлын дээд хязгаарыг 2018 онд 7,544.0 тэрбум төгрөг, 2019-2020 онд 7767.0-7939.0 тэрбум төгрөг байхаар төсөөлөх, ингэснээр урсгал зардлын ДНБ-д эзлэх

хувь хэмжээтэй харьцуулж тооцвол 2018 онд 27.2 хувь, 2019 онд 24.7 хувь, 2020 онд 22.7 хувьд хүрч буурах чиг хандлагатай байхаар тооцлоо.

Зураг. Нэгдсэн төсвийн урсгал зардлын дунд хугацааны төсөөлөл (тэрб.төг)

Урсгал зардал 2018 онд 10.2 хувиар буюу 700.3 тэрбумаар нэмэгдэхэд 273.4 тэрбум төгрөг нь хүүгийн зардал, 426.8 тэрбум төгрөг нь бараа үйлчилгээний зардал, татаас болон урсгал шилжүүлгийн зардал байна.

3.3. МОНГОЛ УЛСЫН ТӨСВИЙН ХӨРӨНГИЙН ЗАРДЛЫН ТӨСӨӨЛӨЛ

3.3.1. Монгол Улсын 2016 оны төсвийн тухай хуулиар батлагдсан төсөл, арга хэмжээний гүйцэтгэлийн талаар

Монгол Улсын 2016 оны төсвийн тухай хуулиар улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтын зардалд нийт 1,358.8 тэрбум төгрөг батлагдсанаас 1,217.2 тэрбум төгрөг буюу батлагдсан төсвийн 90%-ийг санхүүжүүлсэн байна.

Хүснэгт. Улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтын зардлын гүйцэтгэл /сая төгрөг/

Д/д	Хөрөнгө оруулалтын ангилал	Батлагдсан дүн	Нийт санхүүжсэн*	Зөрүү	Гүйцэтгэлийн хувь
0	1	2	4	5=2-4	6
1	Улсын төсөв	303,632.2	246,361.2	57,271.0	81%
2	Вексель	672,929.5	659,543.9	13,385.6	98%
3	Концесс	70,705.0	70,705.0	-	100%
4	Хөгжлийн банк	311,577.8	240,644.4	70,933.4	77%
	НИЙТ	1,358,844.50	1,217,254.50	141,590.00	90%

*-урьдчилсан гүйцэтгэл

Үүнээс Улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтын гүйцэтгэлийг Төсвийн ерөнхийлөн захирагчдаар авч үзвэл дараах байдалтай байна.

Хүснэгт. Улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтын гүйцэтгэл /сая төгрөг/

Д/д	Төсвийн ерөнхийлөн захирагч	ТӨЛӨВЛӨГӨӨ				Улсын төсөв, Концесс, Векселийн гүйцэтгэл*
		Улсын төсөв	Векселийн төлбөр	Концесс	Нийт	
1	УЛСЫН ИХ ХУРЛЫН ДАРГА	667.1	-	-	667.1	591.0
2	МОНГОЛ УЛСЫН ЕРӨНХИЙ САЙД	8,100.0	1,744.9	70,705.0	80,549.9	77,772.1
2	МОНГОЛ УЛСЫН ШАДАР САЙД	3,082.4	6,666.8	-	9,749.1	9,364.8
3	ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ХЭРЭГ ЭРХЛЭХ ГАЗРЫН ДАРГА	3,195.2	31.4	-	3,226.6	2,873.8
4	БАЙГАЛЬ ОРЧИН, АЯЛАЛ ЖУУЛЧЛАЛЫН САЙД	550.3	429.4	-	979.7	961.2
5	САНГИЙН САЙД	-	10,914.7	-	10,914.7	8,640.3
6	ГАДААД ХАРИЛЦААНЫ САЙД	601.2	-	-	601.2	601.2
7	ХУУЛЬ ЗҮЙ, ДОТООД ХЭРГИЙН САЙД	5,781.6	9,744.4	-	15,526.0	15,359.6
8	ХӨДӨЛМӨР, НИЙГМИЙН ХАМГААЛЫН САЙД	24,805.6	11,962.6	-	36,768.2	35,554.6
9	БАРИЛГА, ХОТ БАЙГУУЛАЛТЫН САЙД	18,807.2	32,154.2	-	50,961.4	48,531.9
10	БАТЛАН ХАМГААЛАХЫН САЙД	2,639.5	3,307.7	-	5,947.2	4,896.1
11	БОЛОВСРОЛ, СОЁЛ, ШИНЖЛЭХ УХААН, СПОРТЫН САЙД	115,962.6	54,402.2	-	170,364.8	152,283.0
12	ЗАМ, ТЭЭВРИЙН ХӨГЖЛИЙН САЙД	65,564.4	436,291.5	-	501,855.9	472,367.3
13	ХҮНС, ХӨДӨӨ АЖ АХУЙ, ХӨНГӨН ҮЙЛДВЭРИЙН САЙД	1,193.1	7,737.6	-	8,930.7	7,621.1
14	ЭРҮҮЛ МЭНДИЙН САЙД	47,426.0	16,168.4	-	63,594.4	55,794.3
15	ЭРЧИМ ХҮЧНИЙ САЙД	3,935.8	80,730.7	-	84,666.6	81,436.4
16	УУЛ УУРХАЙН САЙД	-	-	-	-	-
17	МОНГОЛ УЛСЫН ЕРӨНХИЙ АУДИТОР	475.0	-	-	475.0	473.4
18	УЛСЫН ЕРӨНХИЙ ПРОКУРОР	845.2	643.1	-	1,488.3	1,488.2
	НИЙТ ДҮН	303,632.2	672,929.5	70,705.0	1,047,266.7	976,610.1

*-урьдчилсан гүйцэтгэл

Улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтаар 2016 онд урьдчилсан байдлаар дараах барилга байгууламж ашиглалтад орсон. Үүнд:

- Цэцэрлэг 23,
- Сургуулийн барилга, өргөтгөл 27,
- Эмнэлэг 3,
- Дотуур байр 13,
- Спорт заал, соёлын төв 18,
- Аврах гал унтраах ангийн барилга 4,
- Зам 386.1 км,
- Бетон гүүр 1
- Төрийн үйлчилгээний конторын барилга 9
- 10-35 кВ-ын ЦДАШ 369 км-ыг ашиглалтад оруулж, хүлээлгэн өгсөн байна.

Улсын Их Хурлаас 2016 оны 9 дүгээр сарын 09-ны өдөр Монгол Улсын 2016 оны Төсвийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хуулийг баталсан бөгөөд 2016 онд хөрөнгө оруулалттай холбоотой дараах гол бодлогын өөрчлөлт хийсэн. Үүнд:

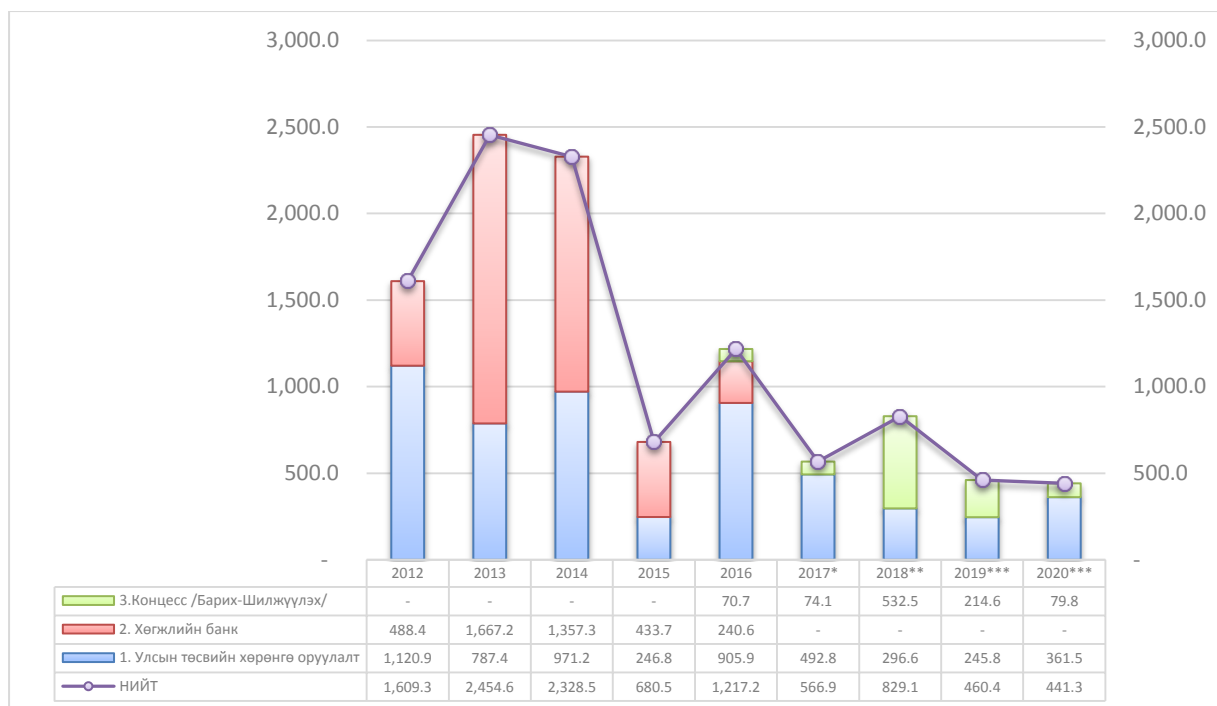
- 2015-2016 онд векселиэр олгосон санхүүжилтийг Улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтын нэг хавсралт болгон төсөвт нэгтгэж, арилжааны банканд төлөх өрийг шийдвэрлэсэн.
- УИХ-ын 2016 оны 47 дугаар тогтоолоор 2017 оноос эхлэн хөрөнгө оруулалтын төлбөрт вексель бичихгүй байхаар заасан.
- УИХ-ын 2016 оны 81 дүгээр тогтоол, ЗГ-ын 2016 оны 298 дугаар тогтоолоор Хөгжлийн банкны Төсвөөс эргэн төлөгдөх нөхцөлтэй хэрэгжиж байгаа төсөл, арга хэмжээг 2017 оноос зогсоож, Улсын төсвийн нэг хэсэг болгохоор шийдвэрлэсэн.

3.3.2. 2018-2020 оны хөрөнгө оруулалтын төсөөллийн тухай

Монгол Улсын төсвийн хөрөнгө оруулалт 2011-2014 онд их хэмжээнд тэлж, 2011 онд 933.1 тэрбум төгрөг, 2012 онд 1,208.3 тэрбум төгрөг, 2013 онд 1,125.2 тэрбум төгрөг, 2014 онд 1,180.9 тэрбум төгрөг буюу жилд дунджаар ДНБ-ий 6.5 орчим хувьд хүрч байсан. Энэ үеэс хойш улсын төсвийн хөрөнгө оруулалт 3 дахин буурч энэ үед эхлүүлсэн төсөл, арга хэмжээг санхүүжүүлж дуусгах, төсвийн хөрөнгө оруулалтын тогтвортой түвшнийг хадгалахад хүндрэл үүсэх эрсдэлтэй байна.

Монгол Улсын 2018-2020 оны дунд хугацааны төсвийн хүрээний мэдэгдэлд дараах бодлогуудыг баримтална.

1. Өмнөх жилүүдэд эхлүүлсэн төсөл, арга хэмжээг дуусгах
2. Хэрэгжиж буй төсөл, арга хэмжээний гүйцэтгэл болон үр ашгийг сайжруулах
3. Хөгжлийн банкны улсын төсвөөс эргэн төлөгдөх нөхцөлтэй төсөл, арга хэмжээг улсын төсөвт нэгтгэж, санхүүжүүлж дуусгах
4. Өмнөх жилүүдэд улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтаар баригдаж байгаад орхигдсон ажлуудыг санхүүжүүлж дуусгах
5. Хөрөнгө оруулалтын үр ашгийг нэмэгдүүлэх ажлын хүрээнд жил бүр зайлшгүй хийх их засвар, засвар үйлчилгээний зардлыг тусгах
6. Шаардлагатай шинэ хөрөнгө оруулалтын арга хэмжээг гадаадын зээл, тусламжийн хөрөнгөөр шийдвэрлэх
7. ОУВС-тай тохирсон тооцооны дагуу 2019-2020 онд тодорхой хэмжээний шинэ ажлуудыг эхлүүлэх
8. Концессын гэрээгээр хэрэгжиж дууссан төсөл арга хэмжээний санхүүжилтийг хөндлөнгийн аудит хийх хүртэлх хугацаанд хойшлуулах

*-Хүлээгдэж буй гүйцэтгэл, **-Төсөл, ***-Төсөөлөл

ОУВС-гийн дэмжлэгтэй хөтөлбөр хэрэгжихтэй холбоотойгоор тохирсон макро эдийн засгийн тооцоолол, төсвийн орлого, зарлага, алдагдлын тооцоонд суурилсан хөрөнгө оруулалтын зардлын хэмжээ 2018-2020 онд дараах байдалтай байна.

Хүснэгт. 2017-2020 онд хийгдэх хөрөнгө оруулалтын төлөвлөгөө, /сая төгрөг/

Д/д	Хөрөнгө оруулалтын төрөл	Санхүүжих шаардлагатай дүн				Нийт
		2017 тодотгол батлагдсан	2018	2019	2020	
Улсын төсвийн хөрөнгө оруулалт						
1	Улсын төсвийн хөрөнгө оруулалт	492,850.8	452,978.0	262,190.8	376,438.1	1,584,457.7
1-1	Гадаад зээл, тусламжийн Монголын талын хөрөнгө	37,754.1	41,425.0	18,800.1	9,700.1	107,679.2
2	Концессын "Барих-Шилжүүлэх" төслийн эргэн төлөлт ХБГ	70,933.7	293,828	204,599.5	594,352.2	1,163,713.7
Дэд дүн /1+2+3+4/		563,784.5	746,806.4	466,790.2	970,790.3	2,748,171.4
Орон нутгийн хөрөнгө оруулалт						
Бусад хөрөнгө оруулалт		347,518.4	314,944.4	391,755.0	462,754.9	1,516,972.7
Дэд дүн		347,518.4	371,399.2	448,209.8	519,209.7	1,686,337.0
ДОТООД ХӨРӨНГӨ ОРУУЛАЛТЫН ДҮН		911,302.8	1,118,205.6	915,000.0	1,490,000.0	4,434,508.4
ОУВС-тай тохирсон тооцоо		949,000.0	816,000.0	915,000.0	1,490,000.0	4,170,000.0
Зөрүү			(302,205.59)	-	-	

Салбарын яамдаас ирүүлсэн Төсвийн хүрээний мэдэгдлийн саналд нийт 3.6 их наяд төгрөгийн төсөвт өртөгтэй 560 төсөл, арга хэмжээний 2018 онд санхүүжих дүн 892.7 тэрбум, 2019 онд санхүүжих дүн 1.1 их наяд, 2020 онд санхүүжих дүн 1.6 их наяд төгрөг байна.

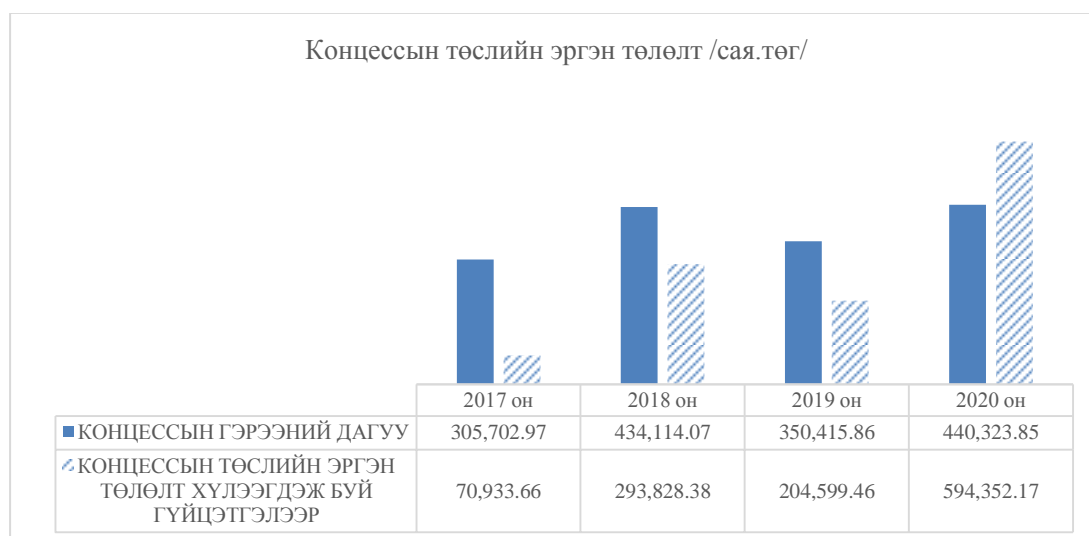
Улсын төсвийн зардлын хязгаарт 2018 онд зөвхөн шилжих ажлыг санхүүжүүлж, шинэ ажил санхүүжүүлэх боломж хомс байна.

Улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтаар 2018 онд зөвхөн шилжих болон өмнөх онуудаас орхигдсон ажлыг санхүүжүүлж, Концессын эргэн төлөлтийн төлбөрийг хөндлөнгийн аудит хийх хүртэлх хугацаанд хойшлуулж, 2019 онд шинэ ажлыг эхлүүлэх боломжтой 123.3 тэрбум төгрөг, 2020 онд 323.0 тэрбум төгрөг тус тус байхаар төсөөлөл гаргасан.

3.3.3. 2018-2020 онд хийгдэх концессын гэрээний эргэн төлөлтийн тухай

Монгол Улсын Засгийн газрын 2013 оны 317 тогтоолоор батлагдсан “Төрийн өмчийн концессын зүйлийн жагсаалт”-аас концессын “Барих-шилжүүлэх” төрлөөр 2.1 их наяд төгрөгийн /2017 оны төсвийн тодотголын ханшаар/ 39 төсөл, арга хэмжээ хэрэгжиж байна. Үүнд: Боловсролын салбарт 18, Эрчим хүчний салбарт 4, Зам, тээврийн салбарт 16, Дэд бүтэц салбарт 2 төсөл, арга хэмжээ тус тус хэрэгжиж байна.

График. Концессын “Барих-Шилжүүлэх” гэрээний эргэн төлөлт

Концессын төслүүдийн эргэн төлөлт 2018 оны улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтын тооцоололд багтаагүй бөгөөд ирэх жилүүдэд улсын төсөвт ихээхэн хэмжээний ачаалал үүсгэхээр байна.

Иймд концессын гэрээний эргэн төлөлтийг 2018-2020 онд санхүүжүүлэхэд дараах арга хэмжээг авна. Үүнд:

1. Барилгын ажил эхлээгүй төсөл, арга хэмжээг түр буюу бүр мөсөн зогсоох, концессын гэрээг цуцлах
2. Концессын гэрээнд өөрчлөлт оруулах замаар санхүүжилтийн эргэн төлөлтийн хуваарийг өөрчилж хойшлуулах
3. Концессын “барих-шилжүүлэх” төрлөөр хэрэгжиж буй бүх төсөл, арга хэмжээнд хөндлөнгийн аудит хийлгэсний үндсэн дээр эргэн төлөлтийг 2018-2020 оны Улсын төсөвт тусган шийдвэрлэнэ.

3.4. ГАДААД ЗЭЭЛ, ТУСЛАМЖИЙН АШИГЛАЛТЫН ТАЛААРХ ТӨСӨӨЛӨЛ

Монгол Улсын Засгийн газар, түншлэгч орон, олон улсын санхүүгийн байгууллагуудтай хамтран хэрэгжүүлж буй төсөл, хөтөлбөрүүдийн хүрээнд 2018 онд гадаад зээл, тусламжийн ашиглалт 1,155.6 тэрбум төгрөг, 2019 онд гадаад зээл, тусламжийн ашиглалт 1,400.5 тэрбум төгрөг, 2020 онд гадаад зээл, тусламжийн ашиглалт 1,239.8 тэрбум төгрөг болохоор тооцоолоод байна.

Олон Улсын Валютын сангийн өргөтгөсөн санхүүжилтийн хөтөлбөрт багтсан түнш орон, олон улсын санхүүгийн байгууллагуудаас олгох төсвийн дэмжлэгийн хүрээнд 2018 онд 1,844.9 тэрбум төгрөг, 2019 онд 674.8 тэрбум төгрөг, 2020 онд 285.2 тэрбум төгрөгийн санхүүжилт орж ирэхээр урьдчилсан байдлаар төлөвлөсөн.

4. ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ӨРИЙН ТӨЛӨВ БАЙДАЛ, БАРИМТЛАХ СТРАТЕГИ

4.1.1. Засгийн газрын өрийн 2018-2020 оны төсвийн тусгай шаардлагын тооцоолол

Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн 19.3-д өнөөгийн үнэ цэнээр илэрхийлсэн Засгийн өрийн үлдэгдлийн дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд эзлэх хувь хэмжээг 2016 оны төсвийн жилд 88 хувиас, 2017 оны төсвийн жилд 85 хувиас, 2018 оны төсвийн жилд 80 хувиас, 2019 оны төсвийн жилд 75 хувиас, 2020 оны төсвийн жилд 70 хувиас, 2021 оны төсвийн жилээс эхлэн 60 хувиас тус тус хэтрүүлэхгүй байна гэж заасан. Засгийн газрын өрийн тухай төсвийн шаардлагын тооцоолол дараах байдалтай байна.

Хүснэгт. Өрийн бүтэц/тэрбум төгрөг/

ӨРИЙН БҮТЭЦ, ӨРИЙН ХЭРЭГСЭЛ	2016.12.31	2017 Тод	2018	2019	2020
I. Засгийн газрын дотоод өр	6,464.9	5,187.2	4,674.6	4,914.2	4,668.8
1.1 Үнэт цаас	5,488.8	4,396.9	4,122.9	4,102.8	4,102.8
1.2 Өрийн бичиг/вексель	307.2	0.0	0.0	0.0	0.0
1.3 Концесс	668.9	790.3	551.7	811.4	565.9
II. Засгийн газрын гадаад өр	12,363.8	16,554.6	19,357.8	21,655.3	23,679.0
2.1 Үнэт цаас	5,380.5	6,957.3	6,785.5	7,053.8	7,363.4
2.2 Зээл	6,983.3	9,597.3	12,572.3	14,601.4	16,315.6
III. Засгийн газрын өрийн баталгаатай зээллэг	3,451.5	1,903.5	1,868.4	1,467.7	1,424.2
3.1 Засгийн газрын өрийн баталгаа	3,451.5	1,903.5	1,868.4	1,467.7	1,424.2
ЗАСГИЙН ГАЗРЫН НИЙТ ӨР (I+II+III)	22,280.1	23,645.3	25,900.8	28,037.1	29,772.0
ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ӨР (ӨҮЦ)	18,861.0	19,312.6	21,811.6	23,364.0	24,453.8
Хуулиар тогтоосон өрийн хязгаар	88.0%	85.0%	80.0%	75.0%	70.0%
Засгийн газрын өр (ӨҮЦ) / ДНБ - ХБГ	79.0%	74.1%	78.8%	74.4%	69.8%
Эдийн засгийн үндсэн үзүүлэлтүүд:					
Дотоодын нийт бүтээгдэхүүн (оны үнээр) - Урьд.гүйц	23,886.4	26,048.0	27,688.0	31,390.0	35,023.0

Засгийн газрын өрийн үлдэгдэл 2016 оны эцэст 22,280.1 тэрбум төгрөг, өнөөгийн үнэ цэнээр илэрхийлсэн Засгийн газрын өрийн үлдэгдлийн ДНБ-д харьцуулсан харьцаа 79.0 хувьтай тэнцэж байгаа бол, 2017 онд энэхүү харьцаа 74.1 хувь, 2018 онд 78.8 хувь, 2019 онд 74.4 хувь, 2020 онд 69.8 хувьд тус тус хүрэх төсөөлөлтэй байгаа нь Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуульд заасан төсвийн тусгай шаардлагыг дунд хугацаанд хангахаар байна.

Засгийн газрын өрийн үзүүлэлтүүд нь тайлант хугацааны эцсийн төгрөгтэй харьцах гадаад валютын албан ханш, оны үнээр илэрхийлсэн ДНБ-ий хэмжээнээс хамаарч өөрчлөгдөх магадлалтай.

Засгийн газраас дунд хугацаанд өрийн удирдлагын чиглэлээр дараах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлнэ. Үүнд:

- Хүүгийн зардал багатай эх үүсвэр бүрдүүлж, өнгөрсөн хугацаанд гаргасан өндөр хүүтэй зээллэгийг хугацаанаас нь өмнө буцаан худалдан авах, солих, улмаар ирэх жилүүдийн төсөвт үзүүлэх зээллэгийн үйлчилгээний төлбөрийн ачааллыг бууруулах;
- Төсвийн алдагдлыг түлхүү хөнгөлөлттэй нөхцөлтэй зээлийн хөрөнгийн эх үүсвэрээр санхүүжүүлэх;
- Засгийн газрын гаргасан үнэт цаасыг эргэн төлөгдөх хугацаанаас өмнө дахин санхүүжүүлэх замаар Засгийн газрын өрийн дахин санхүүжилт болон гадаад валютын ханшийн эрсдэлээс сэргийлэх;
- Дотоод үнэт цаасны зах зээлийг хөгжүүлэх зорилгоор дэд бүтэц, арилжааны платформ, төлбөр тооцооны үйл ажиллагааг сайжруулж, холбогдох эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох;
- Дотоодын үнэт цаасны зах зээлд олон улсын хөрөнгө оруулагчдыг татах, төлбөр тооцооны системийг сайжруулах;
- Шинээр вексель нэмж бичихгүй байх чиглэл баримтлах;
- Болзошгүй өр төлбөрийн хяналтыг сайжруулж, гарах эрсдэлээс сэргийлэх;
- Гадаадын болон дотоодын хөрөнгө оруулагч нарт тогтмол мэдээлэл хүргэж, хоорондын харилцааг идэвхжүүлэх замаар шинээр хийх зээллэгийн хүүгийн түвшнийг тогтвортой байлгах, бууруулах, хөрөнгө оруулагчдын талаар мэдээллийн санг бүрдүүлэх;
- Өрийн зохицуулалтын үйл ажиллагааг амжилттай хэрэгжүүлэх замаар хөрөнгө оруулагчдын итгэлийг нэмэгдүүлж, зээлжих зэрэглэл, төлөвийг сайжруулах;
- Зээлжих зэрэглэл тогтоогч байгууллагуудыг мэдээллээр тогтмол хангаж, нягт хамтран ажиллах;

4.1.2. Төсвийн болзошгүй өр төлбөр, түүний талаарх шинжилгээ

1. Монголбанкны актив, пассивын зөрүү буюу өөрийн хөрөнгө

Төв банкны тухай хуулийн 38 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт “Монголбанкны пассив нь актив хөрөнгөөс хэтэрсэн тохиолдолд Засгийн газар үнэт цаас гаргах замаар уг зөрүүг нөхөх асуудлыг Улсын Их Хурал шийдвэрлэнэ” гэж заасан. Энэ ч утгаар Төв банкны ашиг алдагдал нь Засгийн газрын хувьд болзошгүй өр төлбөр болж бүртгэгдэнэ. Монголбанкны 2016 оны жилийн эцсийн тайланд тусгагдсанаар балансын үзүүлэлт дэх хөрөнгө, өр төлбөрийн зөрүү болох өөрийн хөрөнгийн дүн -2,997.97 тэрбум төгрөг байна. Төв банкны хуримтлагдсан алдагдал жилээс жилд өссөөр ирсэн нь голлох валютуудтай харьцах төгрөгийн ханш сүүлийн жилүүдэд суларсаар ирсэнтэй холбоотой байна.

2. Хөрөнгө оруулалтын гэрээ болон Төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн хүрээнд хэрэгжүүлэх концессын гэрээн дэх Засгийн газрын хүлээсэн төлбөрийн үүрэг

Төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн хүрээнд байгуулагдсан улсын болон орон нутгийн төсвөөс эргэн төлөх нөхцөлтэй барих-шилжүүлэх төрлийн концессын гэрээ нь Өрийн удирдлагын тухай хуулиар Засгийн газрын өрд бүртгэгддэг бөгөөд барих-өмчлөх-ашиглах, барих-ашиглах-шилжүүлэх зэрэг бусад төрлийн концессын гэрээ нь Засгийн газрын болзошгүй өр төлбөрт хамаарна.

2017 оны 1 дүгээр улирлын байдлаар барих-ашиглах-шилжүүлэх төрлөөр 10 концессын гэрээ, барих-өмчлөх-ашиглах төрлөөр 4 концессын гэрээ, нийт 14 концессын гэрээг байгуулагдсан ба үүнээс 10 концессын гэрээ нь хүчин төгөлдөр болоогүй байна. Дээрх концессын гэрээгээр хэрэгжих төслүүдийн нийт өртөг нь ойролцоогоор 11.8 их наяд төгрөг бөгөөд концессын төрлөөс хамааран концесс эзэмшигч нь өөрийн хөрөнгөөр барьсан концессын зүйлийг өмчилж, ашиглан оруулсан хөрөнгө оруулалтаа 10-40 жилийн хугацаанд нөхөх нөхцөлтэйгээр гэрээ байгуулагдсан.

3. Засгийн газрын өрийн баталгааны талаар

Засгийн газраас 2012-2016 оны хугацаанд гаргасан Засгийн газрын баталгаатай зээллэгийн үлдэгдэл 2017 оны эхний улирлын эцэст 1.9 их наяд төгрөг байгаа бөгөөд дэлгэрэнгүй мэдээллийг дараах хүснэгтэд харуулав.

Д.д	Баталгаа гаргуулагч	Зээлдүүлэгч	Валют	Зээллэг хийсэн огноо	Үлдэгдэл 2017.03.31 (сая нэгж)	
					Төгрөг	Ам.доллар
1	МИАТ	PEFCO	USD	12/24/2013	119,966.0	48.9
2	МИАТ	ING Capital ING Bank	USD	12/24/2013	29,384.7	12.0
3	МИАТ	N.V. Японы	USD	12/24/2013	49,048.8	20.0
4	МУХБ	хөрөнгө оруулагчид	JPY	1/6/2014	662,400.0	270.1
5	МУХБ	БНХАУ-ын Хөгжлийн	USD	9/3/2014	364,187.3	148.5
6	МУХБ	банк Кредит свисс	USD	9/5/2014	698,945.4	285.0
7	Эрдэнэс Монгол	Азийн хөгжлийн	USD	4/1/2016	13,028.7	5.3
Нийт					1,936,961.0	789.8

МИАТ ТӨХК-ийн Боинг нисэх онгоц худалдан авах зээл болон өрийн бичиг: Засгийн газрын 2013 оны 319 дүгээр тогтоолын дагуу МИАТ /ТӨХК/-ийн Боинг 767-300ER агаарын хөлгийг худалдаж авахад зориулан нийт 121.4 сая ам.долларын баталгааг Монгол Улсын Засгийн газраас гаргасан бөгөөд дараах 3 дэд зээллэгт хуваагдсан. Үүнд: АНУ-ын Экспорт-Импорт банканд 77.4 сая ам.долларын, жилийн 2.52 хувь хүүтэй, 10

жилийн хугацаатай зээл, ING Capital LLC банканд 23.9 сая ам.долларын, хувьсах хүүтэй (5.3% + ам.долларын 3 сарын LIBOR), 7 жилийн хугацаатай зээл, ING Bank N.V LLC банканд 5 жилийн хугацаатай 20.0 сая ам.долларын, хувьсах хүүтэй (9.38% + ам.долларын 3 сарын LIBOR) өрийн бичигт тус тус Засгийн газрын баталгаа гаргасан.

Хөгжлийн банкны Самурай бонд: Монгол Улсын Хөгжлийн банкны 30.0 тэрбум иентэй тэнцэх хэмжээний 10 жилийн хугацаатай “Самурай” үнэт цаасыг Япон Улсын зах зээлд Японы хамтын ажиллагааны банкны баталгаатайгаар (JBIC) жилийн 1.52 хувийн хүүтэйгээр арилжаалсан. Хөрөнгө оруулагчидтай хийсэн бонд арилжаалах гэрээний дагуу үйл ажиллагааны зардал, шимтгэлийг хассан дүнгээр “Самурай” бондын эх үүсвэр 24.3 тэрбум иен 2014 оны 1 дүгээр сард Хөгжлийн банкны холбогдох дансанд шилжин орж ирсэн.

БНХАУ-ын Хөгжлийн банкны зээл: БНХАУ-ын Хөгжлийн банк, Монгол Улсын Хөгжлийн банк хооронд 2013 оны 12 дугаар сарын 25-ны өдөр байгуулсан Хамтын ажиллагааны санамж бичгийн хүрээнд хоёр банкны хамтын ажиллагааг эрчимжүүлэх, БНХАУ-ын оролцоотой хэрэгжиж буй төслүүдийг санхүүжүүлэхэд хамтран ажиллах зорилготойгоор Засгийн газрын 2014 оны 116 дугаар тогтоолын дагуу БНХАУ-ын Хөгжлийн банкнаас авах 162.0 сая ам.долларын зээлийн гэрээнд Монгол Улсын Засгийн газрын баталгаа гаргасан. Зээлийн хугацаа нь 8 жил, зээлийн үндсэн төлбөрөөс чөлөөлөх хугацаа 3, жилийн тогтмол 6 хувийн хүүтэй.

Кредит Свисс банкны зээл: Хөгжлийн банканд хямд эх үүсвэр бүрдүүлэх зорилгоор Кредит Свисс банкнаас авсан 300.0 сая ам.долларын зээлд Засгийн газрын баталгаа гаргасан. Энэхүү зээл нь 7 жилийн хугацаатай, 2 жилийн үндсэн төлбөрөөс чөлөөлөгдөх хугацаатай, хувьсах хүүтэй ($\pm 4.375\%$ + 6 сарын ам.долларын LIBOR).

Эрдэнэс Монгол ХХК-ийн АХБ-наас авч буй 35.0 сая ам.долларын зээл: Засгийн газрын 2016 оны 138 дугаар тогтоолоор Эрдэнэс Монгол ХХК-ийн үйл ажиллагааны эрсдэлийн болон санхүүгийн нэгдсэн удирдлагын тогтолцоог бэхжүүлэх зорилгоор хэрэгжүүлэх нийт 42.0 сая ам.долларын санхүүжилттэй төслийн зээлийн 85 хувьд буюу Азийн хөгжлийн банкнаас авах 35.0 сая ам.долларын, 15 жилийн хугацаатай, 3 жилийн үндсэн төлбөрөөс чөлөөлөгдөх хугацаатай хувьсах хүүтэй (Spread + ам.долларын 6 сарын LIBOR) зээлд Засгийн газрын өрийн баталгаа гаргасан. Азийн хөгжлийн банкнаас Эрдэнэс Монгол ХХК-ийн 2016 онд 5.2 сая ам.доллар буюу 11.8 тэрбум төгрөгийн зээлийг авч ашигласан байна.

Засгийн газрын баталгаатай зээллэгүүдийн эргэн төлөлтийн хуваарь

Засгийн газраас гаргасан өрийн баталгаатай зээллэгүүдийн эргэн төлөлтийн хуваарийг дараах хүснэгтэд харуулав.

	сая ам.доллар			
Төлбөрийн төрөл	2017.4-12	2018	2019	2020
Үндсэн төлбөр	91.2	139.6	173.6	37.8
Хүүгийн төлбөр	28.3	27.5	23.7	9.5
Нийт дүн	119.5	167.1	197.3	47.3

Засгийн газрын баталгаатай гаргасан зээллэгийн хүрээнд 2017 оны 4-12 сарын хугацаанд 119.5 сая ам.доллар, 2018 онд 167.1 сая ам.доллар, 2019 онд 197.3 сая ам.доллар, 2020 онд 47.3 сая ам.доллар тус тус төлөгдөх хуваарьтай байгаа нь төсөвт болзошгүй өр төлбөрийн эрсдэлийг энэ хэмжээгээр үүсгэж болзошгүй юм. Энэ нь зөвхөн баталгаа гаргуулагч этгээд хэрэв төлбөрийн чадваргүй болсон тохиолдолд Засгийн газар гаргасан баталгааны хүрээнд төлбөрийн үүргийг төсвөөс төлөх нөхцөлийг бий болгоно.

Засгийн газрын баталгаатай зээллэгүүдийн 2017-2020 оны үлдэгдэл

сая ам.доллар

Үлдэгдэл	Зээллэгийн огноо	Эргэн төлөгдөж дуусах огноо	2017.03.31	2017.12.31	2018.12.31	2019.12.31	2020.12.31
MIAT-1	12/24/2013	2/13/2023	48.9	42.8	34.6	26.5	18.3
MIAT-2	12/24/2013	8/13/2020	12.0	9.4	6.0	2.6	0.0
MIAT-3	12/24/2013	12/24/2018	20.0	20.0	0.0	0.0	0.0
DBM-30	1/6/2014	12/25/2023	270.1	270.1	270.1	270.1	270.1
DBM-162	9/3/2014	9/2/2022	148.5	135.0	108.0	81.0	54.0
DBM-300	9/5/2014	9/5/2019	285.0	216.0	135.0	0.0	0.0
EM-35	4/1/2016	3/15/2031	5.3	5.3	5.3	5.3	5.2
Нийт дүн			789.8	698.6	559.1	385.4	347.7

4. Засгийн газрын дотоод үнэт цаасаар баталгаажсан зээллэгийн талаар

Худалдаа хөгжлийн банкны олон улсын зах зээлд арилжаалсан бонд: Засгийн газрын 2015 оны 163 дугаар тогтоолын дагуу Худалдаа хөгжлийн банк 500.0 сая ам.долларын глобал дунд хугацааны өрийн бичгийн хөтөлбөрийн хүрээнд олон улсын зах зээлд Засгийн газрын баталгаатайгаар 500.0 сая ам.долларын бондыг 2015 оны 05 дугаар сарын 13-ны өдөр амжилттай арилжаалсан. Бондын үндсэн төлбөр 2020 оны 05 дугаар сарын 13-нд төлөгдөнө.

Өрийн удирдлагын тухай хуулийн 35.3-т Баталгаа гаргуулагч нь гадаад зээллэгтэйгээ тэнцүү хэмжээгээр өөрийн эзэмшиж байгаа Засгийн газрын дотоод үнэт цаасыг барьцаалсан буюу баталгаажуулсан тохиолдолд тухайн зээллэгийн нийт дүнд Засгийн газрын өрийн баталгаа гаргаж болох бөгөөд үндэсний мөнгөн тэмдэгтийн ханшийн зөрүүнээс үүсэх эрсдэлийг баталгаа гаргуулагч этгээд хариуцахаар баталгааны гэрээнд тусгана гэж заасны дагуу ХХБ-ны 2015 оны 05 дугаар сарын 19-ний өдрийн байдлаар 1.0 их наяд төгрөгийн нэрлэсэн дүн бүхий Засгийн газрын үнэт цаасыг эзэмшиж баталгаа гаргуулсан. Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.3-т Энэ хуулийн 6.1.4-т заасан Засгийн газрын өрийн хязгаарт Засгийн газрын дотоод үнэт цаасаар бүрэн баталгаажсан буюу барьцаа тавьсан өрийн баталгааны үлдэгдлийг оруулж тооцохгүй гэж заасан тул ХХБ-нд гаргасан Засгийн газрын өрийн баталгаа нь өрийн хязгаарт тооцогдохгүй байна. Нөгөөтээгүүр, Засгийн газрын дотоод үнэт цаасыг эзэмшиж байгаа тохиолдолд Засгийн газрын баталгаанд бүртгэх нь өрийг давхар бүртгэж, Засгийн газрын өрийг нэмэгдүүлэх үр дагавартай.

5. МАКРО ЭДИЙН ЗАСГИЙН ТӨЛӨВ БАЙДАЛ, ДУНД ХУГАЦААНЫ ТӨСВИЙН ХҮРЭЭНИЙ МЭДЭГДЛИЙН ҮЗҮҮЛЭЛТИЙГ ТООЦОХОД ХЭРЭГЛЭСЭН АРГАЧЛАЛ, ТООЦООНЫ ҮНДЭСЛЭЛ

Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2018 оны Төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2019-2020 оны төсвийн төсөөллийг боловсруулахад ашигласан суурь тооцооллыг хийхэд дараах аргачлалыг ашиглав. Үүнд:

1. **Макро эдийн засгийн үзүүлэлтүүдийн төсөөлөл:** Макро эдийн засгийн үндсэн үзүүлэлтүүд болох бодит ба нэрлэсэн ДНБ, инфляц, экспорт, импорт, ажилгүйдлийн түвшин зэргийг тооцохдоо Олон Улсын Валютын Сангийн боловсруулсан Санхүүгийн програмчлал /Financial Programming/ макро эдийн засгийн загвар болон макро эконометрик прогнозийн загваруудыг суурь болгон ашиглав. Зарим салбарын үзүүлэлтүүд, тухайлбал хүн амын өсөлт, ядуурал зэрэг нийгмийн үзүүлэлтүүдийг Мянганы Институци /Millennium Institution/-ээс боловсруулсан Т-21 загварыг ашиглан тооцож байна.
2. **Төсвийн орлогын төсөөлөл:** Гол нэр төрлийн эрдэс баялгийн тэнцвэржүүлсэн үнийг Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн 11.1.3а-д заасан аргачлалыг ашиглан тооцсон. Нэмэгдсэн өртгийн албан татварын төсөөлөл болон Хувь хүний орлогын албан татвар болон аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татварын орлогын төсөөллийг Нэрлэсэн ДНБ-ийг татварын суурь болгон, өмнөх онуудын гүйцэтгэл, ирээдүйн хандлагыг харгалзан боловсруулсан.
3. **Төсвийн зарлагын төсөөлөл:** Цалин, тэтгэвэр, тэтгэмжийн хэмжээг инфляцын өөрчлөлтөөр индексжүүлэх, хүн ам зүйн бүтэц, статистик, үнэ тариф, ханшийн өөрчлөлтийн нөлөөг төсөвт тусгахаар тооцов.

6. ТӨСВИЙН ТУСГАЙ ШААРДЛАГАД НИЙЦСЭН БАЙДАЛ

Дунд хугацааны төсвийн хүрээний мэдэгдлийн гол зорилго нь урт хугацаанд макро-эдийн засаг, төсвийн тогтвортой байдлыг хангахад чиглэгдэж байна.

Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуульд заасан төсвийн тусгай шаардлагуудыг баримтлан Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2018 оны төсвийн хүрээний мэдэгдэл, 2019-2020 оны төсвийн төсөөллийг боловсрууллаа.

Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн 6.1-д заасны дагуу төсвийн хүрээний мэдэгдэл нь дараах төсвийн тусгай шаардлагуудыг хангаж байна. Үүнд:

1. Нэгдсэн төсвийн орлогыг тэнцвэржүүлсэн журмаар тооцсон байх. Дунд хугацааны төсвийн хүрээний мэдэгдэлд тусгасан гол нэр төрлийн эрдэс баялгийн тэнцвэржүүлсэн үнийг Олон улсын нэр хүнд бүхий санхүүгийн мэдээллийн байгууллагуудаас гаргасан үнийн төсөөлөлд үндэслэн макро эдийн засгийн үндсэн үзүүлэлтүүдтэй уялдуулан төсвийн тэнцвэржүүлсэн орлогыг тооцлоо. Зэсийн тэнцвэржүүлсэн үнэ 2018 онд тонн тутамд 4,658.9 ам.доллар, 2019 онд 4,725.5 ам.доллар, 2020 онд 4,725.5 ам.доллар байхаар байна.

2. Нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн тэнцэл нь тухайн оны төсвийн жилийн ДНБ-ий 2.0 хувиас илүүгүй алдагдалтай эсхүл ашигтай байх. Төсвийн тогтвортой

байдлын тухай хуулийн 19 дүгээр зүйлд заасан төсвийн тэнцвэржүүлсэн тэнцлийн зорилтот түвшнийг баримталлаа.

Хүснэгт. Нэгдсэн төсвийн тэнцвэржүүлсэн тэнцлийн төсөөлөл /ДНБ-д эзлэх хувь/

		2018	2019	2020
1	Хуулиар тогтоосон хязгаар	-9.5%	-6.9%	-5.1%
2	Төсөөлөл	-9.5%	-6.9%	-5.1%

3. Тухайн жилийн нэгдсэн төсвийн нийт зарлагын өсөлтийн хувь нь тухайн жилийн эрдэс баялгийн бус ДНБ-ий өсөлтийн хувь тухайн жилийн өмнөх 12 жилийн эрдэс баялгийн бус ДНБ-ий өсөлтийн дунджийн аль ихээс хэтрэхгүй байх. Нэгдсэн төсвийн нийт зарлага 2018 онд 8.0 хувиар өсөх, 2019 онд 5.5 хувиар өсөх, 2020 онд 5.9 хувиар өсөхөөр төсөөлсөн нь Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн 6.1.3-т заасан төсвийн зарлагын өсөлтийн тусгай шаардлагыг хангахаар байна. Өөрөөр хэлбэл, ирэх жилүүдийн төсвийн зарлагын өсөлтийн хувь нь тухайн жилийн эрдэс баялгийн бус ДНБ-ий өсөлтийн хувь болон тухайн жилийн өмнөх дараалсан 12 жилийн эрдэс баялгийн бус ДНБ-ий өсөлтийн дунджийн аль ихээс хэтрэхээргүй байна.

Хүснэгт. Нэгдсэн төсвийн зарлагын өсөлтийн төсөөлөл /хувиар/

№	Өсөлт	2018	2019	2020
1	Тухайн жилийн эрдэс баялгийн бус дотоодын нийт бүтээгдэхүүний өсөлтийн хувь	5.9%	11.8%	8.7%
2	Тухайн жилийн өмнөх дараалсан 12 жилийн эрдэс баялгийн бус дотоодын нийт бүтээгдэхүүний өсөлтийн дундаж	20.3%	19.1%	18.0%
3	Тухайн жилийн нэгдсэн төсвийн нийт зарлагын өсөлтийн хувь, төсөөлөл	8.0%	5.5%	5.9%

4. Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн 6.1.4-т заасан Засгийн газрын өрийн өнөөгийн үнэ цэнээр илэрхийлсэн үлдэгдэл нь тухайн жилийн оны үнээр тооцсон ДНБ-ий 40 хувиас хэтрэхгүй байх. Төсвийн тогтвортой байдлын тухай хуулийн 19.3-т “Энэ хуулийн 6.1.4-т заасан төсвийн тусгай шаардлагыг үе шаттайгаар хэрэгжүүлэх зорилгоор өнөөгийн үнэ цэнээр илэрхийлсэн Засгийн газрын өрийн дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд эзлэх хувь хэмжээг 2018 оны төсвийн жилд 80 хувиас, 2019 оны төсвийн жилд 75 хувиас, 2020 оны төсвийн жилд 70 хувиас тус тус хэтрүүлэхгүй байна” гэж заасан. Засгийн газрын өрийн өнөөгийн үнэ цэнээр илэрхийлсэн үлдэгдэл 2018-2020 онд хуульд заасан хязгаарт байхаар байна.

Хүснэгт. Засгийн газрын өрийн төсөөлөл, өнөөгийн үнэ цэнээр /ДНБ-д эзлэх хувь/

		2018	2019	2020
1	Хуулиар тогтоосон хязгаар	80.0	75.0	70.0
2	Төсөөлөл	80.0	75.0	70.0

7. ДУНД ХУГАЦААНЫ ТӨСӨВТ УЧИРЧ БОЛЗОШГҮЙ ЭРСДЭЛҮҮД

Дунд хугацааны төсвийн бодлогыг үр ашигтай хэрэгжүүлэхэд дараах эрсдэлүүд учирч болзошгүй байна. Үүнд:

Нэг. Гадаад эдийн засгаас хамааралтай байдал: Дэлхийн эдийн засгийн өсөлт сүүлийн жилүүдэд саараад байсан бол 2017 оноос сэргэх шинжтэй байна. Гэвч дэлхийн

эдийн засгийн цаашдын хөгжилд нөлөөлөх бүс нутгийг хамарсан нөлөө бүхий хэд хэдэн тодорхой бус хүчин зүйлс байна. Тухайлбал, АНУ-ын ХНС бодлогын хүүгээ өсгөж байгаагаас шалтгаалан АНУ дахь ам.долларын өгөөж нэмэгдэж байгаа тул Хөгжиж буй орнуудаас хөгжингүй орнууд руу хөрөнгийн шилжих урсгал нэмэгдэж, хөгжингүй орнуудын хөрөнгө оруулалт, валютын ханшид сөргөөр нөлөөлж болзошгүй байна.

Мөн АНУ-аас дотоодын худалдаагаа дэмжих зорилгоор худалдааны протекционист бодлого хэрэгжүүлсэн тохиолдолд энэ нь худалдааны түнш орнуудын төдийгүй дэлхийн эдийн засгийг хумьж болзошгүй байна.

Евро бүсийн орнуудын эдийн засаг сэргэж байгаа хэдий ч 2017 онд Франц, Герман, Итали зэрэг орнуудад болох сонгуулийн үр дүн, Грек, Италийн санхүүгийн байдал, Их Британи улс Европын холбооноос гарах /БРЕКСИТ/-тай холбоотой арга хэмжээнүүд, томоохон дэд бүтцийн төслүүдийн хэрэгжилт зэргээс хамаарч евро бүсийн эдийн засгийн дүр төрх өөрчлөгдөж болзошгүй байна.

Хоёр. Эрдэс баялгын бүтээгдэхүүний үнийн өөрчлөлт: Монгол Улсын 2018-2020 оны төсвийн орлогын төсөөлөл нь уул уурхайн голлох дөрвөн нэр төрлийн бүтээгдэхүүн болох алт, зэс, нүүрс, төмрийн хүдрийн дэлхийн зах зээл дээрх үнээс өндөр хамааралтай байхаар байна. Уул уурхайн бүтээгдэхүүний гол хэрэглэгч болох БНХАУ-ын эдийн засгийн нөхцөл байдал болон нүүрс, зэс, төмрийн хүдрийн зах зээлийн нөхцөл байдлыг сайтар ажиглах шаардлага гарч байна.

Төсвийн төсөөлөлд зэсийн үнийг 5,000.0 ам.доллараас дээш байхаар төсөөлсөн ба дэлхийн зах зээл дээр зэсийн үнэ 5,000.0 ам.доллараас буурах тохиолдолд төсвийн тогтворжуулалтын сангийн орлого төсөөлсөн түвшнээс буурах эрсдэлтэй байна.

Гурав. Гадаад зээлийн ашиглалт нэмэгдэх: Ирэх жилүүдэд гадаад төслийн зээлээр хэрэгжих төслүүдийн ашиглалт нэмэгдэхээр байгаа нь төсвийн алдагдлыг нэмэгдүүлэх нөхцөл үүсгэж болзошгүй байна. Учир нь гадаад зээлийн ашиглалт өөрөө эх үүсвэртэй зардал боловч түүний зарцуулалт нь төсвийн зарлагад тусах учир төслийн зээлийн ашиглалт өндөр байх нь төлөвлөсөн алдагдлыг нэмэгдүүлэх нөлөө үзүүлж болзошгүй.

Дөрөв. Барих-шилжүүлэх нөхцөлтэй концессын төслүүд нэмэгдэх: Сүүлийн жилүүдэд дэд бүтцийг сайжруулах зорилгоор авто замын төслүүдийг концессын шугамаар хэрэгжүүлэхээр холбогдох концессын гэрээг байгуулаад байна. Мөн сургууль, цэцэрлэгийн хүртээмжийг нэмэгдүүлэх зорилгоор концессын төслүүдийг хэрэгжүүлэхээр байна. Эдгээр төслүүд нь барих-шилжүүлэх нөхцөлтэй буюу богино хугацаанд төсвөөс эргэн төлөгдөх нөхцөлтэй учраас ирэх жилүүдэд төсөвт ачаалал үзүүлж, улмаар төсвийн алдагдлыг нэмэгдүүлэх нөлөө үзүүлж болзошгүй байна.

Хууль тогтоожийн тухай хуулийн дагуу төслийн тандан судлалт, судалгааны тайланг аргачлалын дагуу хийж төслийн танилцуулгад тухай бүр тусгасан болно.

“Монгол Улсын нэгдсэн төсвийн 2018 оны хүрээний мэдэгдэл, 2019-2020 оны төсвийн төсөөллийн тухай хуулийн төсөл болон уг хуулийн төслийг дагалдан гарах Улсын Их Хурлын тогтоолын төслийг Улсын Их Хурлын нэгдсэн чуулган, байнгын хороодоор хэлэлцүүлэхтэй холбоотой Сангийн яамнаас оролцох ажлын хэсгийн хүмүүсийн нэрс:

Д/д	Нэр	Албан тушаал
1	Б.Чойжилсүрэн	Сангийн сайд
2	Х.Булгантуяа	Сангийн дэд сайд
3	Б.Нямаа	Төрийн нарийн бичгийн дарга
4	Ж.Ганбат	Төсвийн бодлого, төлөвлөлтийн газрын дарга
5	З.Мөнх-Оргил	Төсвийн хөрөнгө оруулалтын газрын дарга
6	Г.Батхүрэл	Макро эдийн засгийн бодлогын газрын дарга
7	Б.Доржсэмбэд	Хөгжлийн санхүүжилтийн газрын дарга
8	Ө.Баттулга	Санхүүгийн бодлогын газрын дарга
9	Д.Өлзийсайхан	Төсвийн нэгтгэлийн хэлтсийн дарга
10	О.Хуягцогт	Төсвийн зарлагын хэлтсийн дарга
11	Э.Алтанзул	Төсвийн орлогын хэлтсийн дарга
12	Н.Мандуул	Санхүүгийн зах зээл, даатгалын хэлтсийн дарга
13	Н.Энхбаяр	Макро эдийн засгийн бодлогын хэлтсийн дарга
14	Б.Сүх-Очир	Өрийн удирдлагын хэлтсийн дарга
15	Э.Болор	Зээл, тусламжийн бодлогын хэлтсийн дарга
16	Ц.Зоригтбат	Санхүүгийн хөрөнгийн удирдлагын хэлтсийн дарга
17	Ш.Мөнхбат	Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлтийн хэлтсийн дарга
18	Ж.Ганбаяр	Эдийн засгийн бодлогын газрын мэргэжилтэн
19	Б.Мэндбаяр	Төсвийн бодлого, төлөвлөлтийн газрын мэргэжилтэн
20	С.Тэмүүжин	Төсвийн бодлого, төлөвлөлтийн газрын мэргэжилтэн
21	Б.Ганзориг	Төсвийн хөрөнгө оруулалтын газрын мэргэжилтэн
22	С.Тулга	Төсвийн бодлого, төлөвлөлтийн газрын мэргэжилтэн
23	Т.Батсүх	Төсвийн бодлого, төлөвлөлтийн газрын мэргэжилтэн
24	В.Лхагвазаяа	Санхүүгийн бодлогын газрын мэргэжилтэн
25	М.Аясгалан	Хөгжлийн санхүүжилтийн газрын ахлах мэргэжилтэн

ЗАСГИЙН ГАЗРЫН ХЭРЭГ ЭРХЛЭХ ГАЗАР